

# Historia Et Theoria Turis



HISTORIA ET THEORIA IURIS (HTI) JE  
TEORETICKÝ ČASOPIS PRE OTÁZKY  
ŠTÁTU A PRÁVA.

---

ROČNÍK 4 ČÍSLO 1/2012

HISTORIA ET THEORIA IURIS (HTI) je teoretický časopis pre otázky štátu a práva.

---

Redakcia

Zodpovedný redaktor: Mgr. Michal Považan

Výkonný redaktor: Mgr. Matúš Huťka

Redakčná rada:

JUDr. Eduard Barány, DrSc.

Prof. JUDr. Jozef Beňa, CSc.

Doc. JUDr. Anton Dulak, PhD.

Doc. JUDr. Imrich Kanárik, CSc.

Doc. PhDr. Dušan Katuščák, CSc.

Prof. JUDr. Dr. h. c. Peter Mosný, CSc.

JUDr. Marek Števček, PhD.

doc. JUDr. Vladimír Vrana, PhD.

Recenzenti:

Prof. JUDr. Jozef Beňa, CSc.

JUDr. PhDr. Tomáš Gábriš, PhD.

Mgr. Miroslav Lysý, PhD.

Mgr. Matej Mlkvý

JUDr. Ondrej Podolec, PhD.

JUDr. Ján Púchovský, PhD.

JUDr. Radoslav Seman, PhD.

JUDr. Ján Šanta, PhD.

JUDr. Peter Vyšný, PhD.

---

Adresa redakcie

HISTORIA ET THEORIA IURIS

Katedra právnych dejín

Právnická fakulta UK

Šafárikovo námestie č. 6

P.O.Box 313

810 00 Bratislava 1

hti.casopis@gmail.com

<http://www.hticasopis.blogspot.sk/>

---

Časopis vydáva Právnická fakulta Univerzity Komenského v Bratislave.

Grafická úprava: Pavol Bartoš / like.sk

# OBSAH

## ČLÁNKY

---

|                                                                                                                                                    |    |
|----------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|----|
| DOMNITSKA, V.:<br>ABSOLÚTNE TEÓRIE ÚČELU TRESTU<br>(ABSOLUTE THEORIES OF THE PURPOSE OF THE CRIMINAL PENALTY)                                      | 6  |
| ERBENOVÁ, A.:<br>VÝVOJ OBČIANSKÝCH PRÁV V USA V OBDOBÍ 1954-1968<br>(THE DEVELOPMENT OF CIVIL RIGHTS IN US FROM 1954 TO 1968)                      | 16 |
| HUŤKA, M.:<br>ZLOČINY PROTI BUDÚCIM GENERÁCIAM V MEDZINÁRODNOM TRESTNOM PRÁVE<br>(CRIMES AGAINST FUTURE GENERATIONS IN INTERNATIONAL CRIMINAL LAW) | 26 |
| KOHÚT, T.:<br>MISSI DOMINICI VO FRANSKEJ RÍŠI<br>(MISSI DOMINICI IN FRANKISH EMPIRE)                                                               | 36 |
| LAURINEC, R.:<br>ORGANIZÁCIA KRÁLOVSKÉHO SÚDNICTVA V STAROVEKEJ INDII<br>(ROYAL JUDICIAL SYSTEM IN ANCIENT INDIA)                                  | 50 |
| POVAŽAN, M.:<br>POJMOVÉ ZNAKY DRUŽSTVA PRI JEHO VZNIKU A DNES<br>(CONCEPTUAL FEATURES OF CO-OPERATIVE AT ITS INCEPTION AND NOW)                    | 60 |
| ŠANGALOVÁ, K.:<br>MEDIÁCIA VČERA A DNES<br>(MEDIATION YESTERDAY AND TODAY)                                                                         | 76 |
| VYŠNÝ, P.:<br>AZTÉCKY SÚDNY SYSTÉM A SÚDNY PROCES<br>(AZTEC JUDICIAL SYSTEM AND JUDICIAL PROCEDURE)                                                | 86 |

## Z VEDECKÉHO ŽIVOTA

---

|                                                                                                                                                                       |     |
|-----------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|-----|
| LYSÝ, M.:<br>SPRÁVA Z MEDZINÁRODNEJ VEDECKEJ KONFERENCIE<br>BÝKOV 2012 – NADĚJE PRÁVNÍ VĚDY                                                                           | 104 |
| LENHARTOVÁ, K.:<br>SPRÁVA Z VI. MEDZINÁRODNEJ VEDECKEJ KONFERENCIE<br>DOKTORANDOV A MLADÝCH VEDECKÝCH PRACOVNÍKOV<br>„MÍENIKY PRÁVA V STREDOEURÓPSKOM PRIESTORE 2012“ | 108 |

## RECENZIE

---

|                                                                                                                                                                            |     |
|----------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|-----|
| MADULOVÁ, D.:<br>PETRAŠ, RENÉ – PETRŮV – SCHEU, HARALD, CHRISTIAN (EDS.):<br>MENŠINY A PRÁVO V ČESKEJ REPUBLICE. PRAHA: AUDITORIUM, 2009.<br>807 S. ISBN 978-80-87284-00-1 | 114 |
|----------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|-----|

|                    |     |
|--------------------|-----|
| POKYNY PRE AUTOROV | 120 |
|--------------------|-----|



**ČLÁNKY**

# ABSOLÚTNE TEÓRIE ÚČELU TRESTU

---

VIKTORIYA DOMNITSKA  
PANEURÓPSKA VYSOKÁ ŠKOLA,  
FAKULTA PRÁVA,  
ÚSTAV VEREJNÉHO PRÁVA



## ÚVOD

Otázky týkajúce sa účelu trestu boli predmetom záujmu filozofie práva a jej predstaviteľov od času staroveku<sup>1</sup>. V tejto súvislosti možno spomenúť Anaximandera, Demokritosa, Sokratesa, Platóna, Protagorasa, Aristotelesa, Cicera a mnohých ďalších.<sup>2</sup> Otázkam obsahu trestu a trestania sa venovali teológovia a právnici stredoveku (Augustín, Tertullian, John of Damascus, Peter Abelard, Johannes Scotus Eriugena, atď.). Trestanie a jeho ciele boli v centre pozornosti aj u humanistov, predstaviteľov renesancie a tiež v období osvietenstva (Rynuchchini, Gassendi, M. Palmieri, A. Modževský, S. Orichovský, Voltaire, Rousseau, Beccaria, atď.). V 19. storočí tento problém analyzovali aj ďalší autori ako M. Serhejevský, M. Tahancev, O. Kistákovský, S. Poznyšev, Spasovyč a iní. Trestanie a jeho ciele boli aj naďalej sú v centre pozornosti odborníkov v oblasti trestného práva, ktorí skúmajú obsah a podstatu trestu, jeho charakteristiky, mechanizmy pôsobenia, princípy ukladania a tak ďalej.

Filozofi práva skúmali účel trestu predovšetkým na pozadí problematiky vzťahov človeka a spoločnosti, problému slobodnej vôle, princípov trestania, adekvátnosti trestu v kontexte filozofie spravodlivosti a podobne<sup>3</sup>. Z týchto predstaviteľov možno spomenúť hlavne týchto: G. Ezorski, E. Klimčuk, O. Lepeškina, N. Melnyčuk, C. Pereda, E. Pozdňakov, A. Potrebčuk, P. Ricker, A. Jaremko a ďalší.

Dejiny ľudstva, práva a štátu poskytujú prehľad viacerých systémov trestov a typov určitých trestov, ktoré sa ukladajú osobám, ktoré spáchali trestné činy alebo priestupky alebo sa dopustili konania, ktoré je trestné podľa národného trestného práva. Historické skúsenosti a prax ukazujú, že trest a jeho systém spravidla úzko vzájomne súvisia, sú vo vzájomnej súčinnosti s konkrétnymi podmienkami a dobou, so spoločenským zriadením v konkrétnej spoločnosti, so stavom hospodárstva a finančnou situáciou v štáte, jeho spoločenským a politickým poriadkom, mravno-etickými a právnymi názormi, zvykmi a obyčajami a ideologickými stereotypmi v spoločnosti.

Za najdôležitejšie sociálne faktory, ktoré priamo a významne ovplyvňujú zmeny v systéme trestov v trestnom práve (v čase a priestore), možno označiť druh sociálno-ekonomickej formácie, spôsob výroby a rozdelenia hotových výrobkov ako výsledkov práce, úroveň rozvoja produktívnych síl a výrobných vzťahov a ich vzájomnú zhodu.

V praxi existuje mnoho príkladov na vývoj systémov trestania, ktorý sa konal v závislosti od zmien spoločenského, sociálno-politického a ekonomického zriadenia a príslušných zmien, napríklad v ideológii, politike, etike, morálke, výbere hlavných spôsobov, metód a prostriedkov boja proti trestnej činnosti.<sup>4</sup> V otrokárskej spoločnosti, napríklad pre závažný trestný čin slobodnému človeku hrozilo otroctvo. Pre otrokov existovali najťažšie a kvalifikované druhy sankcií.<sup>5</sup> Počas feudálno-nevoľníckeho systému a spôsobu výroby sa v Rusku, pre osoby, ktoré spáchali trestné činy používali také špecifické typy trestu ako „vydanie alebo odovzdanie osoby na uhradenie dlhu“, „vydanie vinného do úplnej dispozície osoby, voči ktorej spáchal určitý trestný čin“ a ďalšie.

Konflikt medzi zastaranými feudálno-nevoľníckymi výrobnými vzťahmi a rastúcimi buržoáznymi výrobnými vzťahmi mal za následok zvýšenie závažnosti systému trestov, posilnenie trestnej zodpovednosti, využitie kvalifikovaných druhov trestu smrti, odňatia slobody na doživotie, telesných trestov. So vstupom Ruska do obdobia stavovskej monarchie sa objavili alternatívne tresty pre osoby, ktoré boli vinné zo spáchania trestného činu, v závislosti od ich príslušnosti k určitej triede, postavenia alebo sociálnej skupine.

Po prvýkrát sa zmienky o problémoch sociálnej podmienenosti systému trestu objavili v knihách I. Noja s názvom Otázky teórie trestania v sovietskom trestnom práve (1962), G. Kryhera s názvom Trest a jeho použitie (1962). Následne boli publikované vynikajúce práce spadajúce do v tejto oblasti a to diela L.V. Bahraj-Šachmatova s názvom Systém trestov a ich klasifikácia (1972), I.I. Karpčia s názvom Trest niektoré ďalšie.

1 TURČEK, J. a kol.: Světové dějiny státu a práva ve starověku. Praha: Orbis, 1963, s. 130

2 CHOVANCOVÁ, J.: Antológia z politickej filozofie. Bratislava: Poradca podnikateľa, BVŠP, 2007, s. 14 a nasl.

3 LATA, J.: Účel trestu a jeho spravdnost. In Trestní právo č. 2-5/2001, s.14

4 HOLCR, K. a kol.: Kriminológia. Bratislava: IURA EDITION, 2008, s. 31 a nasl.

5 FÁBRY, A.: Penológia. Bratislava: EUROKÓDEX a BVŠP, 2009, s.7 a nasl

Avšak, aj napriek značnému počtu prác, ktoré boli venované tomuto problému, jeho riešenie stále zostáva problémom, ktorý nie je podrobne preskúmaný, odhalený a rozpracovaný. Jedným z dôvodov tohto problému sú neobmedzené a prakticky nevyčerpatelne možnosti v poznaní sveta okolo nás. Na druhej strane, skutočnosť, že každá generácia, každá historická doba prináša svoje požiadavky, demonštruje vlastný pohľad na skúmané otázky a najpravdepodobnejšie cesty, spôsoby a metódy ich riešenia, používajúc a zároveň odmietajúc skúsenosti z predchádzajúcich období a generácií.<sup>6</sup>

Účel trestu predstavuje konečný výsledok, ktorý chce dosiahnuť štát v procese aplikácie súdom uloženého opatrenia štátneho donútenia voči osobe, ktorá sa dopustila trestného činu.

V priebehu storočí venovali cieľom trestu veľkú pozornosť najvýznamnejší filozofi, teológovia a právnici.<sup>7</sup> Podľa skutočností, ktoré uvádza prof. M. D. Sergijevský, začínajúc od doby H. Grotia (1583-1645) vzniklo o treste 24 nových filozofických koncepcií (systémov), asi 100 rôznych teórií, ktoré boli variantmi týchto systémov. Aj dnes existujú rôzne prístupy k chápaniu účelu (cieľov) trestu vo všeobecnej trestnoprávnej teórii a praxi v boji proti trestnej činnosti. Všetky tieto teórie sú rozdelené do troch typov: absolútne, relatívne, zmiešané.<sup>8</sup>

Bez toho, aby som uviedla všetky teórie a analýzy, ktoré sa zaoberali trestom a trestaním je možné uviesť, že do súčasnosti je ich viac ako 100. Podstate väčšiu pozornosť je potrebné venovať hlavne trom najvýznamnejším, ktoré sú najviac všeobecné a predstavujú hlavný stavebný materiál pre výstavbu mnohých iných koncepcií. Na základe nich totiž následne vznikli viaceré odvodené teórie.

Prvá z vybraných všeobecných filozofických koncepcií trestu skúma trest ako odplatu. V súlade s tou druhou koncepciou trest predstavuje prostriedok kontroly. Táto koncepcia je v literatúre známa pod názvom koncepcia zastrasovania alebo koncepcia zamedzenia, čo zodpovedá podstate chápania trestu. Napokon, tretia koncepcia chápe trest ako nástroj, ktorý môže byť určitou formou morálnej, sociálnej, psychickej a fyzickej obnovy, je to koncepcia polepšenia alebo prevýchovy. V uvedenom článku sa budem zaoberať teóriou odplaty.

## 1 KONCEPCIA TRESTU A ODPLATY

Názory týkajúce sa odplaty ako základu trestania nachádzame u klasických autorov (napr. Cicero), u rímskych právníkov, scholastikov a zástupcov školy prirodzeného práva. Ulpián nazýva trestanie odplatou za škodu, ktorá je spôsobená trestným činom; sám trestný čin tak vyvoláva uloženie trestu. O odplate ako o základe trestu hovorí aj Tomáš Akvinský. Hugo Grotius vo svojom diele *De jure belli ac pacis* z roku 1625 nepovažuje princíp odplaty za dostatočný pre odôvodnenie trestania, no považuje trest za prirodzené právo na jednej strane a za prirodzenú povinnosť na druhej strane. Trest nie je nič iné než zlo, ktoré je povinný niesť každý za ním spôsobené zlo. Páchateľ, ktorý pácha trestný čin, akoby vopred súhlasil s trestaním s tým, že si je vedomý tohto následku. Napokon, Leibniz v *Théodicée* (1710) vyjadruje názor o tom, že trest je požiadavkou spravodlivosti a predstavuje odplatu za zlé skutky.<sup>9</sup>

Absolútne teórie trestu spočívajú v tom, že trest je podľa ich chápania odplatou za spáchaný trestný čin a tento nesleduje žiaden praktický účel. Jeho základ treba hľadať vo vyšších kruhoch, ktoré sú axiómou pre celé civilizované ľudstvo. Trest platí, pretože bol spáchaný trestný čin (*guia peccatum est*) - to je všeobecná formula absolútnych teórií, ktoré sa tiež považujú za teóriu účelu samého pre seba, lebo trest sa v nich chápe ako najvyšší princíp.<sup>10</sup> Páchateľ by ho mal dostať v hociktorom prípade ako Boží trest. Autori a zástancovia absolútnych teórií (racionalisti) stotožňovali zákonné normy so zákonmi myslenia. Právo štátu trestať vyvodzovali z myslenia (rozumu). Toto tvrdenie podporovali argumentom, že štát, ktorý by nehrozil, by bol

6 FROLOVA, O.H. Zločinníci i systema kriminalnych pokaran (socialni, pravovi ta kriminologični problemy šljachy jich vyrišennja za dopomohuju lohiko-matematyčnych metodiv). Navčalnjy posibnyk. — K.: "ArtEk", 1997, s. 60-61

7 LYONS, L.: Historie trestu. Justiční tresty od dávných dob po současnost. Praha: Svojtka&Co, 2004, s. 14

8 IVOR, J. a kol.: Trestné právo hmotné. Druhé, doplnené a prepracované vydanie. Bratislava: IURA EDITION, 2010, s. 350 a nasl.

9 LYONS, L.: Historie trestu. Justiční tresty od dávných dob po současnost. Praha: Svojtka & Co., 2004. s. 9 a nasl.

10 Tamtiež, s. 10

sám proti sebe, ignoroval by požiadavky rozumu a nemohol by byť štátom rozumných bytostí.<sup>11</sup> Absolútne teórie s ukladáním trestu okrem trestania a spravodlivej odplaty nespájali iné úlohy (*“punitur quia peccatum”* – trestá sa, pretože bolo spáchané zlo)<sup>12</sup>.

Tieto názory vychádzali z filozofie indeterminizmu, v zmysle ktorej sa páchatel vedome (zo svojej slobodnej vôle) rozhoduje spáchať trestný čin a tak v podstate súhlasí s tým, že bude potrestaný. Trest sa ukladá za protiprávne konanie. Zároveň sa potrestaním napĺňa spravodlivosť, ktorá je porušená nezákonným konaním páchatela. V tejto súvislosti napr. Aristoteles uvádza, že trest vyrovná bezprávie a pomocou odplaty znovu obnovuje spravodlivosť. Trestný čin a trest sú neoddeliteľne späté.<sup>13</sup>

*Fiat justitia et pereat mundus* - „nech zvíťazí spravodlivosť (cez potrestanie páchatela), hoci svet zahynie.“ K absolútnym teóriám patria aj teologické (bohoslovecké), podľa ktorých je kriminálny (ľudský) trest len zhmotnením božieho trestu. Historicky tak možno konštatovať, že prvé teologické teórie sa opierali o Starý zákon: trest je odplata za zlo podľa pravidiel *ius talionis* (*taliona*): „oko za oko, zub za zub.“<sup>14</sup> Absolútne teórie sú známe ešte z čias feudalizmu. Týmto teóriám sa vo svojich dielach venovali aj nemeckí filozofi Immanuel Kant (1724-1804) a Georg Hegel (1770-1831). Trest je odčinenie hriechov, lebo zločin porušuje absolútnu ideu ľudskej a božskej spravodlivosti.<sup>15</sup>

Teória odplaty je jednou z najstarších.<sup>16</sup> Je založená na známom princípe talionu. Život za život, oko za oko, zub za zub – táto formula bola vyjadrená aj v Biblii a opiera sa práve o inštitút pomsty. Táto teória sa vďaka rôznym materialistickým a idealistickým koncepciám rozdeľuje do nasledujúcich smerov:

- a) materiálna odplata;
- b) dialektická odplata;
- c) Božia odplata.

#### Pozrieme sa na nich dôkladnejšie:

a) *teória materiálnej odplaty* je postavená na morálnom imperatíve Kanta, v ktorom filozof apeluje na bežný fyzický talion (odplatu).

Morálny imperatív, podľa Kanta, vyžaduje odplatu zlým za zlé, ale len odplata na základe princípu rovnosti môže určiť rozsah a výšku trestu. Trestná sankcia - to je spravodlivý trest za spáchaný trestný čin, uviedol Kant. „Trest je požiadavka kategorického imperatívu, ktorá nevyžaduje žiadne ďalšie utilitárne ustanovenia, preto by sa zločinec, ktorý zodpovedá za útok na právne blaho mal podrobiť trestu, ešte pred tým ako je tento trest možné reálne využiť. Ak niekto pácha protiprávne činy, vtedy spôsobuje škodu nielen poškodenému, ale aj sám sebe. Preto by smrť mala spôsobovať smrť – žiadna iná odplata neexistuje. Kant píše, že zlo vyžaduje odplatu zlom, len odplata podľa princípu rovnosti môže určiť rozsah a výšku trestu alebo rovnosť podľa sily účinku.“<sup>17</sup> Kant odôvodňoval trest uskutočňovaním spravodlivosti v záujme existencie štátu. Trest vyplýva z potreby spravodlivosti a preto je jeho účel v samotnom treste. V prípade, ak by neexistovala spravodlivosť, nemalo by zmysel, aby ľudia žili na zemi.<sup>18</sup>

Realizácia teórie odplaty v starej Rusi, t.j. v 14. -16. storočí sa uskutočňovala postupne. V článku 9 „Sudebnika“ (1497) sa uvádzalo, že štátnemu vrahovi a buričovi, cirkevnému lupičovi a zbojníkovi, hrdlorezovi a podpaľačovi, istotne zlému človeku netreba dať život a je potrebné ho potrestať trestom smrti.<sup>19</sup>

11 ČIČ, M. a kol.: Československé trestné právo. Bratislava: Obzor, 1983, s. 191

12 JELÍNEK, J. a kol: Trestní právo hmotné, Obecná část, Prvé vydání. Praha: Linde, 2004, s.329

13 IVOR, J. a kol.: Trestné právo hmotné. Prvé vydanie. Bratislava: IURA EDITION, 2006, s. 352

14 FÁBRY, A.: Penológia. Bratislava: EUROKÓDEX a BVŠP, 2009, s.7 a nasl

15 ALEKSANDROV, Ju.V. Kryminalne pravo Ukrajiny. Zah. častyna: Pidruč. dľa stud. vyšč. navč. zakl./ Ju. Aleksandrov, V.A. Klymenko. – K.:MAUP, 2004, s. 229-230

16 KUCHTA, J., Váľková, H. a kol.: Základy kriminologie a trestní politiky. Prvé vydání. Praha: C. H. BECK, 2005, s. 193

17 ALEKSANDROV, Ju.V. Kryminalne pravo Ukrajiny. Zah. častyna: Pidruč. dľa stud. vyšč. navč. zakl./ Ju.V. Aleksandrov, V.A. Klymenko. – K.:MAUP, 2004, s. 229-230

18 ČIČ, M. a kol.: Československé trestné právo. Bratislava: Obzor, 1983, s. 192

19 JUŠKOV, S.V.: Trudy vydajuščichsja juristov. Sudebniki XV–XVI v.v. /C.V. Juškov –M.: Jurid., 1989, s. 2-10

b) *dialektická teória odplaty* vychádza zo základov heglovskej školy, ktorá nepovažuje trest za nevhodný a náhly. Podľa nej je celkom logickým procesom vývoja myšlienky. Vzhľadom k tomu, trest nie je zameraný na okamih utrpenia, ktorý požaduje rovnosť z hľadiska odplaty a samotná podstata zločinu a jeho ničotnosť, ktorá podmieňuje jeho objavenie a zničenie.

Trest, ktorý je hlavným prvkom trestnoprávneho zákazu, je podľa Hegla tiež prejavom slobody páchatela. Trest, postihujúci páchatela je zároveň sám v sebe prejavom vôle, neoddeliteľné bytie jeho slobody, jeho právo, ale je aj povinnosť, ktoré sú umiestnené v samotnom zložine, t.j. v jeho hotovej vôli, v jeho čine. Lebo v jeho čine ako v čine rozumnej bytosti je usúdené, že je niečím univerzálnym, že sa ním určuje pravidlo, ktoré páchatel v tomto čine priznal a pod ktorý môže byť zaradený ako pod svoje právo.<sup>20</sup>

Hegel vyvodzoval nevyhnutnosť trestania a trestu a z požiadavky správnej tvorby úsudkov. V Heglovom chápaní trestu ide o vzťah medzi zločinom ako negáciou, bezprávím, ničotnosťou práva a trestom ako negáciou takejto negácie práva, ktorá obnovuje právo. Ide vlastne o aplikáciu triády: téza (právo), antitéza (zločin) a syntéza (afirmácia – obnovenie práva).<sup>21</sup> Hegel vychádzal z toho, že keď vôľa človeka prichádza do rozporu so všeobecnou vôľou, ktorá sa odráža v objektívnom práve, vtedy má miesto popretie všeobecnej vôle, teda porušenie práva. Zločin je popretie práva a trest je popretím zločinu. Trest je spravodlivá pomsta, odplata.

Absolútna sloboda je podľa Kanta zakotvená v zákone ako poňatie transcendentálne, neprístupné a preto ju nemožno zasiahnuť. Pozitívne bytie môže byť narušené iba v osobnej vôli páchatela, ktorý popiera sám seba, svoju rozumovú podstatu.<sup>22</sup> A preto možno má zneškodnenie tejto protiprávnej vôle, alebo dokonca jej zničenie povahu negácie práva. Za osobitné sa považuje to, že negatívny stav protiprávnej vôle má nielen kvantitatívny, ale aj kvalitatívny obsah a rovnaké podmienky musia byť obsiahnuté aj v treste, ale táto rovnosť sa neurčuje podľa materiálnych vlastností činnosti. Nevyzerá totiž ako zvláštna rovnosť, ale ako ekvivalentnosť, teda súlad medzi mierou potrestania a mierou skazenosti vôle.<sup>23</sup>

K týmto idealistickým teóriám Marx a Engels poznamenávajú, že nemecký idealizmus len sankcionuje právo existujúcej spoločnosti a hádže na neho nadzmyselnú prikrývku. Podľa týchto teórií je trest výsledok vlastnej vôle zločincov. V tomto vyjadrení prakticky ide o predchádzajúce právo pomsty (*ius talionis*). Z podstaty absolútnych teórií zreteľne vidieť triedny charakter determinovaný vtedajšími spoločenskými vzťahmi, ktoré naplňali aj pojem spravodlivosti, ktorý bol vlastný vládnucej triede.<sup>24</sup>

c) *teória Božej odplaty*, t.j. vykúpenie viny pred Bohom. Jej obsah veľmi dobre určil známy právnik Kistjakivský, podľa ktorého je trestný čin urážkou božstva: to vzbudzuje jeho hnev nielen proti zločincovi, ale aj proti všetkým ľuďom, medzi ktorými žije; pre zmiernenie jeho hnevu sa vyžaduje potrestanie zločincov, pričom trest pre páchatela sa musí skladať z krvi preliatia, mučenia a fyzického utrpenia; krv, muky a utrpenie očisťujú, omývajú a odčisťujú vinu a odvdávajú sa božstvu. Táto teória vysvetľuje u mnohých národov v dávnych dobách obetovanie zločincov ako prirodzené očistenie a neskôr – obetovanie zvierat ako podobné, no iba symbolické očistenie.<sup>25</sup>

Úplne nové odôvodnenie našla táto teória u Štaľa. Od myšlienky absolútnej vôle, ktorá našla výraz v práve a požaduje zničenie všetkých ničotností, ktoré jej protirečia, Štaľ formuluje myšlienku Božej požiadavky, jedinej večnej, ktorú každý človek má vykonať. Myšlienka vyhlásenia ničotnosti nepravdy sa tu transformuje do myšlienky nedotknuteľnosti desiatich Božích prikázaní<sup>26</sup>. Zločin resp. trestný čin je zásahom do vládnutia práva a štátnej moci, čo predstavuje Božie kráľovstvo na zemi. Pod ochranou práva sa nachádzajú: práva a slobody občanov, nedotknutosť majetku, rodina, cirkev a štát. Trestný čin je porušením Desatora, ale takým, pri ktorom sa vinný človek búri proti zvrchovanosti práva, úplne pohrdania Božou

20 NERSESJANC, V. S. *Filosofija prava: Učebnik dlja vuzov*. / V.S. Nersesjanc – M.: Izdatel'skaja gruppa INFRA–M Norma, 1997, s. 147

21 ČIČ, M. a kol.: *Československé trestné právo*. Bratislava: Obzor, 1983, s. 192

22 CHOVANCOVÁ, J.: *Antológia z politickej filozofie*. Bratislava: Poradca podnikateľa, BVŠP, 2007, s. 14 a nasl.

23 Misce i značennja teoriji vidplaty u vyznačenni mety pokarannja / Ja.I. Solovij, s. 2

24 ČIČ, M. a kol.: *Československé trestné právo*. Bratislava: Obzor, 1983, s. 192

25 KISTJAKOVSKIJ, B.A. *Filosofija i sociologija prava*. (Sost., primeč., ukaz. V.V. Sapova). / B.A. Kistjakovski SPb.: izd-vo RHGI, 1999, s. 61

26 TURČEK, J. a kol.: *Světové dějiny státu a práva ve starověku*. Praha: Orbis, 1963, s. 130 a nasl.

mocou, na rozdiel od jednoduchého porušenia alebo verejnej lži. Čím väčšie pohrdanie Bohom a právom prejavuje zločinec - páchatel', tým prísnejšie a komplexnejšie má byť potrestaný.

Teória Štála vyhlasuje, že trest je odplata za porušovanie Božích prikázaní a preto je potrebné odčinenie viny páchatela. Ale v tomto prípade sa už spomínajú známe slová, ktoré povedal Ježiš: „Vážte sami seba!

Keď tvoj brat zhrešil, vyčítaj mu to a keď oľutuje, odpusť mu“<sup>27</sup> Aký je to zákonodarca, ktorý po tomto všetkom môže tvrdiť, že keď určuje trestnú zodpovednosť, tak uskutočňuje Božiu vôľu; ktorý sudca sa odváži myslieť, že určujúc druh a rozsah trestu za konkrétny zločin, vzal na vedomie a zvažil hĺbku hriešneho pádu páchatela?

Oficiálnym cieľom trestania v stredoveku zo strany cirkvi i štátu bolo zmierenie človeka s Bohom a jeho orientovanie k pokániu, vyznaniu hriechov a k spravodlivému, nehriešnému správaniu. Stredoveká filozofia sa podieľala na antickom chápaní trestu ako spôsobu nápravy morálky. Penologické názory filozofov tohto obdobia boli neoddeliteľne spojené s teologickým výkladom ľudského tela ako zdroja zločinnosti a hriešnosti, spolu z prvenstvom kresťanskej viery a najmä s dôrazom na nutnosť dodržiavať prikázania a kresťanského pokánia.<sup>28</sup>

Významný predstaviteľ stredovekej patristiky - Aurelius Augustín zdôrazňoval, že ak by nebolo žiadneho hriešneho pádu, neexistovala by žiadna potreba väzenia. Podľa jeho názoru je najlepší nástroj pre zvládanie zlom. Pozornosť akcentoval na potrebu aktívneho zapojenia náboženstva do nápravného procesu. Konkrétne, v diele Spoveď Augustín zdôraznil, že skrotenie, pobožnosť - to je cesta, ktorou je potrebné sa vracat' k Bohu, ktorý očistí od zlých návykov, zľutuje sa nad ľudskými hriechmi, ktoré sa mu vyznajú.<sup>29</sup> Trest nie je len prostriedkom odplaty pre páchatela. Je to zložitý fenomén sociálneho a historického vývoja ľudstva. Je to ukazovateľ, ktorý definuje, či je spoločnosť alebo ľudstvo civilizované.

Hlavným účelom trestu je podporiť vládu práva, správanie ľudí podľa zákona. To krátko a stručne vyjadril filozof Seneca *nemo prudens punit, quia peccatum est, sed ne peccetur*, t.j. žiaden múdry netrestá za protiprávne, ale trestá preto, aby sa to viac neuskutočňovalo.

#### Podstata koncepcie odplaty má dva princípy:

- 1.) priznanie viny je záväzným prvkom, bez ktorého by trest prišiel o zmysel a hodnotu. Z tohto vyplynulo, že trest má byť uložený iba za zavinené trestné činy,
- 2.) súlad medzi spôsobeným zločinom a trestom,
- 3.) jednou z hlavných výhod tejto koncepcie trestu voči iným koncepciám je to, že ide o použitie trestu, ktorý by zodpovedal protiprávnemu činu, ktorý by bol stanovený zákonom a známy vopred, t.j. pred spáchaním zločinu.

#### Medzi hlavné nedostatky koncepcie odplaty patria tieto:

- 1.) ako aj ostatné, aj táto koncepcia nemohla poskytnúť dostatočne prísne a jasné odporúčania o súlade alebo rovnocennosti trestu spáchanému trestnému činu a taktiež vzhľadom k tomu ako porovnávať medzi sebou v tomto ohľade rôzne trestné činy,
- 2.) táto koncepcia nepočítala s účinkami trestného činu a ani s akýmikoľvek inými faktormi, ktoré sú mimo priamych súvislostí medzi trestom a trestným činom.<sup>30</sup>

27 CHOVANCOVÁ, J.: Antológia z politickej filozofie. Bratislava: Poradca podnikateľa, BVŠP, 2007, s. 14 a nasl.

28 KUCHTA, J., Váľková, H. a kol.: Základy kriminologie a trestní politiky. Praha: C.H. BECK, 2005, s. 51 a nasl.

29 AVGUSTIN, A. Ispověď: Per. s. lat. – Moskva: Kanon, 1997, s. 44

30 FROLOVA, O. H. Zločinnist i sistema kryminal'nykh pokarany (social'ni, pravovi ta kryminolohični problemy j šljachy jich vyrišennja za dopomohuju lohiko-matematyčnych metodiv). Navčal'nyj posibnyk. — K.: ArtEk, 1997, s. 104

Absolútne teórie alebo teórie odplaty ako účelu trestu sú tzv. prvá etapa vývoja filozofických koncepcií účelu trestu. Medzi nimi sú rozlišované: teórie materiálnej odplaty, teória dialektickej odplaty, teória Božej odplaty. Hlavný postulátom teórie bolo vyhlásenie: „punitur quia peccatum” - trestá sa, pretože bolo spáchané zlo. Absolútne teórie s ukladaním trestu okrem trestania a spravodlivej odplaty nespájali iné úlohy. Týmto teóriám sa venovali mnoho filozofov a mysliteľov. Otázky týkajúce sa účelu trestu boli predmetom záujmu filozofie práva a jej predstaviteľov od času staroveku. Otázkam obsahu trestu a trestania sa venovali teológovia a právnici stredoveku, humanisti, predstavitelia renesancie a tiež obdobia osvietenstva.

V súčasnosti odplata, ako účelom trestu vo väčšine demokracií už nie je dominantná, ale zostáva kľúčovým prvkom účelu trestu. Podľa ustanovenia aktuálne platného Účinného TZ, a to ustanovení § 34 ods. 1 TZ (zásady ukladania trestov), je ťažko, ale napriek tomu možné definovať komponenty účelu trestu, (ustanovenie § 34 ods. 1 TZ vyjadruje, že trest má zabezpečiť ochranu spoločnosti pred páchatelom tým, že mu zabráni v páchaní ďalšej trestnej činnosti a vytvorí podmienky na jeho výchovu k tomu, aby viedol riadny život a súčasne iných odradí od páchania trestných činov; trest zároveň vyjadruje morálne odsúdenie páchatela spoločnosťou.) Cieľ odplaty vôbec nie je prítomný ako taký.

Čo sa týka právnych predpisov, napríklad Ukrajiny, podľa ustanovení Trestného Zákonníka Ukrajiny, a to časti 2 článku 50 TZ sú stanovené takéto ciele trestu: „trest predstavuje nie len „káru“ (ujmu) pre odsúdeného, no má smerovať aj k jeho polepšeniu a k zamedzeniu páchania ďalšej trestnej činnosti nie len týmto odsúdeným, ale aj inými osobami.“<sup>31</sup> Z vyššie uvedeného vyplýva že „kára“ (ujma spôsobovaná odsúdenému v dôsledku uloženia trestu) je aj naďalej hlavným prvkom účelu trestu a zákonodarca, a to napriek kritike teoretikov ukrajinského trestného práva, nerobí potrebné zmeny a doplnenia k trestnému zákonu, a preto necháva káru na prvom mieste medzi zložiek účelu trestu.

---

31 Kryminal'nyj kodeks Ukrainy vid 5 kvitnja 2001//Vidomosti Verhovnoji Rady Ukrainy. – 2001, s. 2

## **RESUME**

DOMNITSKA, Viktoriya: Absolute Theories of the Purpose of the Criminal Penalty. In HISTORIA ET THEORIA IURIS. Vol. 4, 2012, No.7, p. 6

The criminal penalty is historically unstable institute of a criminal law, its concept and understanding of its purpose corresponds to one or other social order, the fundamental political, legal opinion and the interests of the basic social groups of the society and also its ethical standards. Questions about the philosophical concepts of penalty, the priority of some of them have been throughout human history intensively discussed. At the end of the last century, there were 24 separate comprehensive philosophical systems and more than 100 legal concepts devoted to these issues. At present, their number has increased significantly. The aforementioned article will be devoted to the purpose of absolute theories of criminal penalty, the degree of their scientific processing, at the same time as to their types: theories of the material retribution, theories of dialectical retribution and theories of divine retribution and the specificity of each of them. I will try to explain the shortcomings of these theories and analyze the current state of their use in the legislation of the Slovak Republic and Ukraine.



# **VÝVOJ OBČIANSKÝCH PRÁV V USA V OBDOBÍ ROKOV 1954-1968**

---

**ANDREA ERBENOVÁ  
TRNAVSKÁ UNIVERZITA,  
PRÁVNICKÁ FAKULTA,  
KATEDRA DEJÍN PRÁVA**

## ABSTRAKT

ERBENOVÁ, ANDREA: VÝVOJ OBČIANSKÝCH PRÁV V USA V OBDOBÍ ROKOV 1954-1968. IN HISTORIA ET THEORIA IURIS, ROČ. 4, 2012, Č. 7, S. 16

Predkladaný príspevok je venovaný obdobiu hnutia za občianske práva v päťdesiatych a šesťdesiatych rokoch 20. storočia v Spojených štátoch amerických. V tomto období boli prijaté dôležité zákony týkajúce sa občianskych práv (*Civil Rights Act of 1957, 1960, 1964, Voting Rights Act, Fair Housing Act*), ktoré pomohli postupnej desegregácii a faktickému zrovnoprávňovaniu čiernych obyvateľov Spojených štátov. Najvýznamnejšiu úlohu v tomto procese však zohral Najvyšší súd Spojených štátov a jeho rozhodovacia činnosť.

## KLÚČOVÉ SLOVÁ

Právo, rozhodnutie, občianske, Najvyšší súd, diskriminácia

## KEYWORDS

Law, Decision, Civil, Supreme Court, Discrimination

## KONTAKTNÉ ÚDAJE

JUDr. Andrea Erbenová

Názov pôsobiska:

Právnická fakulta Trnavskej univerzity

Katedra dejín práva – externý doktorand

Adresa:

Kolárova 10

918 43 Trnava

Slovenská republika

E-mail: andrea.erbenova@gmail.com

## ÚVOD

Situácia v oblasti občianskych práv čiernych obyvateľov prvej polovici 20. storočia v Spojených štátoch amerických nebola práve ideálna. Vo jednotlivých oblastiach spoločenského života sa uplatňovala doktrína *separate but equal*, legitimizovaná rozhodnutím Najvyššieho súdu Spojených štátov v prípade *Plessy v. Ferguson*<sup>1</sup>: podľa ktorej pokiaľ čierni občania majú rovnaké možnosti ako bieli, ústavná záruka rovnosti je zachovaná. Zákony vyžadujúce oddelenie rás boli považované za legitímny výkon štátnej moci.<sup>2</sup> V praxi to znamenalo oddelené vzdelávacie inštitúcie, hotely, reštaurácie, dopravné prostriedky, pláže a iné verejné priestranstvá. V oblasti volebného práva nebola situácia o nič lepšia, iba mizivá časť čierneho obyvateľstva mala právo voliť, a mať tak možnosť legitímnym zákonným spôsobom zmeniť svoju situáciu.

## 1 UKONČENIE SEGREGÁCIE – PRÁVNÝ ZÁKLAD

Ako však M.L. King Jr. vo svojej reči<sup>3</sup> vyhlásil: „*príde čas, kedy sú ľudia unavení z toho, že sú pošliapaní železnou nohou útlaku*“. Ten čas podľa Kinga práve nadišiel: „*Veľkou pýchou americkej demokracie je právo protestovať kvôli právu*“. King vyzval zúčastnených na nenásilný protest, aby sa pozornosť belochov sústredila na segregáciu a aby bolo spravodlivosti učinené zadosť. Pretože „*ak sa mýlime, Najvyšší súd tohto národa sa mýli ... Ak sa mýlime, ústava Spojených štátov sa mýli*“.<sup>4</sup>

Prostriedkami k dosiahnutiu tohto cieľa však neboli len protesty, ale ako vtedajší predstavitelia hnutia správne pochopili, aj príslušná legislatíva zo strany štátu: Nielen právo, ale ani masové protesty totiž sami osebe neboli dostatočné na ukončenie kastového systému, len kombinácia oboch by mohla dosiahnuť túto monumentálnu úlohu a dostať dlho odkladaný príslub rovnosti bližšie k realizácii.<sup>5</sup> Táto forma sa realizovala podávaním žalôb napádajúcich ústavnosť noriem upravujúcich segregáciu.

V oblasti práva sa prvý výsledok dostavil vo forme súdnych rozhodnutí Najvyššieho súdu: *Brown v. Board of Education Topeka*<sup>6</sup> (1954), *Sarah Keys v. Carolina Coach Company*<sup>7</sup> (1955), *Browder v. Gayle*<sup>8</sup> (1956).

- 
- 1 *Plessy v. Ferguson* 163 U.S. 537 (1896). Dostupné online na stránke [www.findlaw.com](http://www.findlaw.com), ako i všetky ostatné citované rozhodnutia Najvyššieho súdu.
  - 2 V tejto súvislosti je potrebné uviesť, že právna úprava v oblasti občianskych práv bola ponechaná na jednotlivé štáty (nie na federálnu moc), táto však samozrejme nesmela odporovať federálnej ústave.
  - 3 Túto reč predniesol M.L. King dňa 5.12.1955 na stretnutí Montgomery Improvement Association, ktoré vzniklo ako reakcia na zatknutie Rosy Parks-černošky, ktorá odmietla v autobuse uvoľniť miesto bielemu obyvateľovi, čím porušila mestské nariadenie (Montgomery, Alabama). Dostupné online: <[http://mlk-kpp01.stanford.edu/index.php/encyclopedia/documentsentry/the\\_address\\_to\\_the\\_first\\_montgomery\\_improvement\\_association\\_mia\\_mass\\_meeting/](http://mlk-kpp01.stanford.edu/index.php/encyclopedia/documentsentry/the_address_to_the_first_montgomery_improvement_association_mia_mass_meeting/)>.
  - 4 *If we are wrong, the Supreme Court of this nation is wrong. ...If we are wrong, the Constitution of the United States is wrong.*
  - 5 Nieman, D.G. *Promises to Keep: African-Americans and the constitutional order, 1776 to the Present*. New York Oxford : Oxford University Press, 1991, str.151.
  - 6 *Brown v. Board of Education of Topeka*, 347 U.S. 483 (1954).
  - 7 *Sarah Keys v. Carolina Coach Company*, 64 MCC 769 (1955).
  - 8 *Browder v. Gayle*, 352 U.S. 903 (1956).

## 1.1 ROZHODNUTIE BROWN A JEHO NÁSLEDKY

Výrazným prelomom z hľadiska ľudských práv bolo rozhodnutie *Brown v. Board of Education Topeka*, ktoré sa týkalo segregácie v oblasti vzdelávania. Najvyšší súd Spojených štátov ním odmietol doktrínu *separate but equal* založenú rozhodnutím *Plessy*, keď jednomyseľne skonštatoval: *Zhodli sme sa, že v oblasti verejného vzdelávania, doktrína „oddelení, ale rovnoprávni“ nemá miesto. Oddelené vzdelávacie inštitúcie sú neodmysliteľne nerovné.*<sup>9</sup> Vzdelanie je podľa názoru Najvyššieho súdu Spojených štátov *hlavným nástrojom pri privádzaní dieťaťa ku kultúrnym hodnotám, pri jeho príprave pre neskoršiu odbornú prax, a pomáha mu sa normálne nastaviť k jeho prostrediu.* Segregácia odopiera čiernym deťom možnosť naplno požívať výhody vzdelania a stavia ich tak do znevýhodňujúcej pozície. Oddelenie bielych a čiernych detí v školstve na rasovom podklade vytvára *pocit menejcennosti...ktorý môže ovplyvniť ich srdce a myseľ.*

V rozhodnutí *Browder v. Gayle*, Najvyšší súd Spojených štátov (odkazujúc na rozhodnutie v prípade *Brown*) potvrdil rozhodnutie súdu nižšieho stupňa, ktorý vyhlásil zákon štátu Alabama, upravujúci segregáciu vo verejnej doprave za protiústavný: *nútená segregácia čiernych<sup>10</sup> a bielych pasažierov v autobusoch premávajúcich v meste Montgomery porušuje Ústavu a zákony Spojených štátov.*

V rozhodnutí *Sarah Keys v. Carolina Coach Company* – prvom rozhodnutí týkajúcom sa medzištátnej prepravy, Najvyšší súd Spojených štátov vyhlásil segregáciu v medzištátnej preprave za protizákonnú: *Zhodli sme sa na tom, že prideľovanie miest v medzištátnych autobusoch, tak nevyhnutne zamýšľaných na vyvolanie menejcennosti cestujúceho výlučne na základe rasy alebo farby pleti musí byť považované za vystavenie cestujúceho nespravodlivej diskriminácii a za nepatričnú a bezdôvodnú nevýhodu a predsudok. ... Považujeme tieto praktiky odporcu (prepravnej spoločnosti), vyžadujúce aby medzištátni pasažieri čiernej pleti zaujímali priestor a miesta v špeciálnych častiach autobusov za vystavenie cestujúcich nespravodlivej diskriminácii a za nepatričnú a bezdôvodnú nevýhodu a predsudok, v rozpore s čl. 216 (d) Interstate Commerce Act a preto za nezákonné.* Normy umožňujúce realizáciu tohto rozhodnutia však zo strany prišli až o 8 rokov neskôr (viď bod 3.1).

Vyššie uvedené rozhodnutia a princípy v nich uvedené vytvorili dôležitý základ pre odstránenie diskriminácie čiernych občanov. Jedna dôležitá otázka však zostala nezodpovedaná - ako presadiť princíp desegregácie do praxe? Za týmto účelom Najvyšší súd Spojených štátov v rozhodnutí označovanom ako *Brown II*<sup>11</sup> zdôraznil, že implementácia by mala byť postupná a mala by zohľadňovať lokálne podmienky. Sudcovia by mali aplikovať desegregačný princíp v rozhodnutí *Brown* s „*all deliberate speed*“<sup>12</sup>, čím umožnili južným štátom, v ktorých bola segregácia čiernych obyvateľov hlboko zakorenená, nájsť spôsoby ako zabrániť integrácii.

Reakcie na rozhodnutie *Brown* totiž neboli len pozitívne: Zástupcovia a senátori z južných štátov v nadväznosti na jeho vydanie vydali rezolúciu *Southern Manifesto*<sup>13</sup>, v ktorom právny názor Najvyššieho súdu Spojených štátov označili za „*jasné zneužitie súdnej moci*“. V manifeste poukázali na doktrínu *separate but equal*, majúcu svoj pôvod na severe Spojených štátov (nie na juhu, ako by bolo logické predpokladať<sup>14</sup>, ktorú nasledovali nielen južné, ale aj severné štáty. Autori odkázali na rozhodnutie *Plessy* ako i ďalšie rozhodnutie *Lum v. Rice*, a takmer 100 rokov starý právny princíp nimi ustanovený. Napriek tomu, Najvyšší súd Spojených štátov, *bez právneho základu pre takéto konanie sa zaviazal vykonávať svoju súdnu právomoc nahradil svoje politické a spoločenské myšlienky nad ustanovené právo danej krajiny. Takéto neoprávnené uplatňovanie moci súdom v rozpore s Ústavou vytvára chaos a zmätok v dotknutých štátoch* Signatári Manifesta sa zároveň zaviazali

9 We conclude that, in the field of public education, the doctrine of „separate but equal“ has no place. Separate educational facilities are inherently unequal.

10 Najvyšší súd na označenie čiernych občanov používa termín „Negro“.

11 *Brown v. Board of Education of Topeka*, 349 U.S. 294 (1955).

12 Tj v preklade znamenajúc že so všetkou možnou úvážlivou rýchlosťou.

13 12. marec 1956, dostupné online <<http://www.milestonedocuments.com/documents/view/southern-manifesto/text>>.

14 Konkrétne v štáte Massachusetts, kde už v roku 1850 Najvyšší súd štátu Massachusetts rozhodol, že rasová segregácia vo verejných školách je v súlade s Ústavou Spojených štátov. Stalo sa tak v prípade *Roberts v. City of Boston*: Benjamin Roberts zažaloval mesto Boston z dôvodu, že jeho 5-ročná dcéra nemohla navštevovať miestnu školu blízko jej bydliska, pretože bola čiernej pleti. Najvyšší súd štátu Massachusetts jeho argumenty uvedené v žalobe odmietol s tým, že pokiaľ majú čierni právo na prístup ku vzdelaniu ekvivalentnému tomu, ktoré je poskytované bielym, ústavná záruka rovnosti bola dodržaná.

využiť všetky právne prostriedky na dosiahnutie zmeny tohto rozhodnutia ktoré je v rozpore s Ústavou.

V reakcii na túto situáciu Najvyšší súd Spojených štátov v rozhodnutí *Cooper v. Aaron*<sup>15</sup> zdôraznil, že jednotlivé štáty sú viazané rozhodnutiami Najvyššieho súdu Spojených štátov a sú povinné podľa nich postupovať aj v prípade, ak s nimi nesúhlasia: *Princípy oznámené v tomto rozhodnutí (Brown) a povinnosť štátov ich poslúchnuť podľa príkazu v Ústave, sú nevyhnutné pre ochranu slobôd zaručených našou základnou chartou pre všetkých z nás .... Nás ústavný ideál rovnakej spravodlivosti podľa práva s právom sa tak stáva živou pravdou... ústavné práva detí...prezentované... v rozhodnutí Brown nemôžu byť nulifikované štátnymi zákonodarcami alebo výkonnou mocou štátu alebo súdnymi úradníkmi, ani otvorene a priamo, ani nepriamo prostredníctvom vyhybavých programov pre segregáciu, o ktoré sa pokúsia či už bezprostredne alebo dômyselne.*

Zákaz segregácie proklamovaný v rozhodnutí *Cooper v. Aaron* sa prostredníctvom série súdnych sporov, ktoré sa dostali až pred Najvyšší súd Spojených štátov v priebehu rokov 1955-58<sup>16</sup> rozšíril z oblasti vzdelávania aj do oblastí požívania ďalších verejných zariadení (*public facilities*): golfových ihrísk a jazier na rybačku v rozhodnutí *Muir v. Louisville Park Theatrical Association*<sup>17</sup> a *Holmes v. City of Atlanta*<sup>18</sup>, verejných pláží, kúpeľov a plavární v rozhodnutí *Mayor of Baltimore v. Dawson*<sup>19</sup>, verejných právnických škôl v rozhodnutí *Florida ex rel. Hawkins v. Board of Control*<sup>20</sup>, autobusov v už spomínanom rozhodnutí *Gayle v. Browder*, mestských parkov v rozhodnutí *New Orleans City Park Improvement Association v. Detiege*<sup>21</sup> a letiskových reštaurácií a toaliet v rozhodnutí *Turner v. City of Memphis*<sup>22</sup>.

Zákaz segregácie sa zatiaľ síce nerozšíril aj do súkromnej sféry (súkromných prevádzok), avšak vďaka extenzívnemu výkladu pojmu *public facilities* Najvyšším súdom Spojených štátov sa nepriamo dostal aj sem: V rozhodnutí *Burton v. Wilmington Parking Authority*<sup>23</sup> Najvyšší súd Spojených štátov vyslovil, že prevádzka reštaurácie (patriaca síce súkromnej osobe), ktorá funguje v mestských garážach – priestoroch prenajatých mestom je tak blízko spojená s mestom, že diskriminácia v nej by sa rovnala zásahu zo strany štátu a preto ju nemožno povoliť.

15 *Cooper v. Aaron*, 358 U.S. 1 (1958).

16 Tieto prípady boli zastupované právnikmi (*Legal Defense Fund*) zo združenia *National Association for Advancement of Colored People* (NAACP), najmä Thurgoodom Marshallom, ktorý sa neskôr stal sám sudcom Najvyššieho súdu Spojených štátov.

17 *Muir v. Louisville Park Theatrical Association*, 347 U.S. 971 (1954).

18 *Holmes v. City of Atlanta*, 350 U.S. 879 (1955).

19 *Mayor of Baltimore v. Dawson*, 350 U.S. 877 (1955).

20 *Florida ex rel. Hawkins v. Board of Control*, 350 U.S. 413 (1956).

21 *New Orleans City Park Improvement Association v. Detiege*, 358 U.S. 54 (1958).

22 *Turner v. City of Memphis*, 369 U.S. 350 (1962).

23 *Burton v. Wilmington Parking Authority* 365 U.S. 715 (1961).

## 2 POTREBA FEDERÁLNEJ ÚPRAVY

Problematickou v oblasti občianskych práv bola práve neexistencia zákonnej úpravy na federálnej úrovni<sup>24</sup>. Prvou reakciou Kongresu na túto situáciu bolo prijatie Zákona o občianskych právach (1957)<sup>25</sup>. Tento zákon upravoval predovšetkým volebné právo (voľbu prezidenta a členov Kongresu). Zákon ďalej vytvoril Oddelenie pre Občianske práva (*Civil Rights Division*) na Ministerstve spravodlivosti a Komisiu pre občianske práva. Zákon zároveň priznal federálnym sudcom určité právomoci v prípadoch týkajúcich sa porušenia práv podľa tohto zákona.

Roku 1960 bol prijatý ďalší Zákon o občianskych právach (*Civil Rights Act of 1960*), upravujúci opäť predovšetkým volebné právo. Zákon rozšíril právomoci federálnych sudcov v prípadoch porušenia práv a zakotvil sankcie voči tým, ktorí porušili právo voliť, resp. obmedzili voličov pri registrácii.

Tieto dva zákony však nepriniesli očakávané zmeny v oblasti občianskych práv. Aj v oblasti volebného práva sa ukázali ako nedostačujúce, keďže podstatná časť čierneho obyvateľstva stále nemala vytvorené podmienky pre výkon a realizáciu tohto ústavného práva.

Aktivisti hnutia za občianske práva preto v rokoch 1960-61 sústredili svoju pozornosť na volebné právo, pričom túto kampan (Voter Education Project) podporila aj vláda. Základom realizácie volebného práva bola registrácia čiernych voličov, keďže vo vidieckych južných oblastiach existovali rôzne spôsoby, ako znemožniť čiernym občanom realizáciu ich práva voliť: od formálnych požiadaviek na vyplnenie formulárov až po testy znalosti ústavy ďaleko nad rámec zákonom vyžadovaných požiadaviek. V roku 1962 bola z celkového počtu čiernych voličov registrovaná iba jedna štvrtina<sup>26</sup>, pričom napríklad v štáte Mississippi to bolo iba 5%, v štáte Alabama 13%. Výsledkom kampane spolu s prijatými zákonmi bolo, že do roku 1964 sa počet registrovaných čiernych voličov zvýšil na 40%.

### 2.1 CIVIL RIGHTS ACT (1964)

Ako už bolo uvedené, vládna moc k problematike občianskych práv volila skôr cestu nezasahovania, pred ich pozitívnym zakotvením vo forme legislatívnej úpravy. K zmene tohto prístupu zo strany prezidenta (a teda i vládnej moci) došlo až po masívných demonštráciách a násilí v Birminghame na jar 1963:

V roku 1960 Najvyšší súd Spojených štátov v prípade *Boynton v. Virginia*<sup>27</sup> rozhodol, že rasová segregácia vo verejnej doprave je v rozpore s federálnym zákonom (*Interstate Commerce Act*, 1887). Vďaka extenzívnemu zdôvodneniu, v ktorom bola autobusová preprava poňatá ako oblasť spadajúca a spojená s medzištátnym obchodom (*interstate commerce*), tak súd vytvoril právny základ pre federálnu vládu zakázať diskrimináciu v tejto oblasti. Na podklade tohto rozhodnutia (ako i skoršieho rozhodnutia *Keys v. Carolina Coach Company*) sa občianskoprávni aktivisti<sup>28</sup> rozhodli otestovať ho v praxi a vydali sa na autobusový výlet z Washingtonu do Alabamy. Tri skupiny aktivistov (označovaní ako *Freedom riders*) boli násilne napadnuté, pričom miestne orgány im neposkytli ochranu. V meste Birmingham v štáte Alabama boli protestujúci napadnutí členmi Ku Klux Klanu za pomoci miestnych policajných orgánov, v meste Anniston dokonca podpálili autobus s protestujúcimi. Tieto násilnosti (patrične medializované) zosilnili tlak na potrebu patričnej legislatívy. Minister spravodlivosti (Robert Kennedy) zasiahol a presadil prijatie noriem<sup>29</sup> vynucujúcich vykonateľnosť tohto rozhodnutia: pasažieri v medzištátnej doprave si mohli voľne sadnúť kam chceli, označenia "bieli" a "farební" boli odstránené a rasovo oddelené toalety a čakárne boli zrušené.

24 Posledný zákon o občianskych právach (*Civil Rights Act*, 1875) Najvyšší súd Spojených štátov vyhlásil za protiústavný.

25 *Civil Rights Act of 1957*, Pub.L. 85-315, 71 Stat. 634, uzákonený 9. septembra, 1957. Dostupné online na stránke <www.findlaw.com>, ako i ďalšie zákony uvedené v tomto príspevku.

26 Nieman, D.G. *Promises to Keep: African-Americans and the constitutional order, 1776 to the Present*. New York Oxford : Oxford University Press, 1991, str. 167.

27 *Boynton v. Virginia* 364 U.S. 454 (1960).

28 Išlo o aktivistov hnutia CORE (*The Congress of Racial Equality*) a SNCC (*Student Non-Violent Coordinating Comitee*).

29 Išlo o právne normy vydané *Interstate Commerce Commision*, nie normy vydané Kongresom.

11. júna prezident Kennedy vyhlásil<sup>30</sup>, že: *Bude možné, v blízkej budúcnosti, pre každého Američana požívať výhody toho, že je Američan bez ohľadu na jeho rasu alebo farbu pleti. ....Sme konfrontovaní predovšetkým s morálnym problémom. Je starý ako písmo a jasný ako americká ústava. ... Teraz prišiel čas pre tento národ, aby naplnil svoj sľub. Udalosti v Birminghame a inde tak zvýšili volanie po rovnosti, že žiadne mesto ani štát či zákonodarný orgán si nemôže rozumne zvoliť cestu ich ignorácie....* Prezident zároveň vyzval Kongres na prijatie príslušnej legislatívy: *Preto žiadam Kongres, aby prijal zákony priznávajúce všetkým Američanom právo byť obsluhovaní v prevádzkach otvorených verejnosti -hoteloch, reštauráciách, divadlách, obchodoch a podobných zariadeniach. Celonárodná legislatíva je potrebná ak chceme tento problém presunúť z ulíc na sudy....že ústava bude farboslepá, ako to povedal sudca Harlan na prelome storočia*<sup>31</sup>.

Ani smrť prezidenta Kennedyho (november 1963) neprerušila tento trend, a jeho nástupca, prezident Johnson považoval legislatívu upravujúcu občianske práva za svoju prioritu. Výsledkom bolo prijatie *Civil Rights Act* (1964)<sup>32</sup>. Cieľom tohto zákona bolo zakázať segregáciu čiernych občanov a plne tak realizovať princíp vyslovený v rozhodnutí *Brown* o desaťročie predtým.

Zákon výslovne zakotvil, že *všetky osoby sú oprávnené na plné a rovnaké požívanie tovarov, služieb, zariadení, výsad, výhod a ubytovaní na všetkých miestach verejného života, tak ako je definované v tomto článku zákona, bez diskriminácie či segregácie na základe rasy, farby pleti, vierovyznania a národnostného pôvodu*. Zákon ďalej zakázal štátnym a miestnym orgánom odopierať občanom prístup k verejným zariadeniam na základe rasy, farby pleti, vierovyznania či národnostného pôvodu. Zákon ďalej potvrdil desegregáciu v školstve a splnomocnil ministra spravodlivosti na uplatňovanie práv súkromnoprávnymi prostriedkami (žalobami) na vynútenie tohto zákona. Právomoci *Civil Rights Commision* boli posilnené. Diskriminácia vo všetkých oblastiach, v ktorých vládne agentúry dostávali finančné prostriedky od vlády bola zakázaná pod sankciou zastavenia týchto prostriedkov. Čl.VII zakázal diskrimináciu na základe rasy, farby pleti, vierovyznania alebo pohlavia zamestnávateľmi, odborovými organizáciami s viac ako 25 zamestnancami alebo členmi a zamestnávateľskými zväzmi.

Zákonnosť *Civil Rights Act* bola ešte v tom istom roku podrobená súdnemu prieskumu: v prípadoch *Heart of Atlanta Motel v. United States*<sup>33</sup> a *Katzenbach v. McClung*<sup>34</sup> súd jednomyseľne potvrdil ústavnosť ustanovení zakazujúcich diskrimináciu v motelloch a reštauráciách. V rozhodnutí *McClung* sa súd sústredil na právomoc Kongresu, pričom ustálil, že prevádzkovanie reštaurácie spadá do oblasti *interstate commerce* a teda je dôvod podriaďiť ju tejto regulácii: reštaurácia je otvorená pre medzištátnych zákazníkov a časť jedla, ktoré predáva pochádza z medzištátneho obchodu. Zároveň, prevádzkovanie takýchto segregovaných zariadení má priamy negatívny dopad na medzištátny cestovný ruch (*interstate travel*), keďže je jasné že do takýchto oblastí Spojených štátov čierni občania neprídu.

30 <http://www.jfklibrary.org/Research/Ready-Reference/JFK-Speeches/Radio-and-Television-Report-to-the-American-People-on-Civil-Rights-June-11-1963.aspx>

31 Tento výrok použil sudca Harlan vo svojom nesúhlasnom stanovisku k rozhodnutiu *Plessy*.

32 Public Law 82-352 (78 Stat. 241). Dostupné online <<http://www.archives.gov/education/lessons/civil-rights-act/images/act-01.jpg>>.

33 *Heart of Atlanta Motel v. United States* 379 U.S. 241 (1964).

34 *Katzenbach v. McClung* 379 U.S. 294 (1964).

## 2.2 VOLEBNÉ PRÁVO

Po úspechu *Civil Rights Act* sa prezident Johnson následne sústredil na oblasť volebného práva. Ako prezident Johnson uviedol<sup>35</sup>: *Mnohé z otázok občianskych práv sú veľmi komplexné a ťažké. Avšak o tomto tu nemôže a nesmie byť žiaden argument. Každý Američan musí mať rovnaké právo voliť. Nie je žiaden dôvod, ktorý by mohol byť ospravedlnením pre odopretie tohto práva. Nie je žiadna iná povinnosť ktorá by nás ťažila viac, ako povinnosť ktorú máme na zaistenie tohto práva..... Tento zákon zakáže obmedzenia vo všetkých voľbách – federálnych, štátnych aj lokálnych -ktoré sa používali na obmedzenie volebného práva čiernym občanom. Tento zákon ustanoví jednoduchý, rovnaký štandard, ktorý nebude môcť byť používaný (bez ohľadu aké geniálne bude toto úsilie) ako zneužívanie našej Ústavy. Poskytne občanom možnosť byť registrovaný úradníkmi vlády Spojených štátov, v prípade, ak ich odmietnu registrovať štátni úradníci. Toto eliminuje zdĺhavé a nepotrebné žaloby, ktoré oddávajú volebné právo. Navyiac, táto zákonná úprava zaistí, že riadne registrovaným jednotlivcom nebude zakázané právo voliť. Prezident Johnson zároveň požiadal o podporu pri schvaľovaní tohto zákona (Voting Rights Act).*

*Voting Rights Act* (1965) efektívne zabránil diskriminácii pri výkone volebného práva. Pozornosť zákonodarcu sa sústredila na test gramotnosti, najbežnejší prostriedok pozbavenia volebného práva: v štátoch, resp. oblastiach kde bolo zaregistrovaných menej ako 50% voličov sa tento test automaticky neuplatňoval. V oblastiach, kde bola preukázaná diskriminácia, voličov registrovali federálni úradníci. Zároveň, aby južným štátom zabránili vymyslieť nové metódy diskriminácie, implementácia nových požiadaviek alebo postupov podliehala schváleniu súdom, resp. ministrom spravodlivosti.

Aj *Voting Rights Act* bol podrobený súdnemu prieskumu Najvyšším súdom: v prípade *South Carolina v. Katzenbach*<sup>36</sup> sa súd vyslovil, že je celkom jednoznačne v právomoci Kongresu prijať príslušnú legislatívu na vynútenie XV. dodatku k Ústave. Podľa názoru Najvyššieho súdu Spojených štátov má Kongres právo vybrať spôsoby, ktoré sú podľa neho najvhodnejšie.

Najvyšší súd Spojených štátov však išiel vo svojej rozhodovacej právomoci ešte ďalej: V roku 1962 bol prijatý XXIV. dodatok k Ústave (ratifikovaný roku 1964), zakazujúci zaplatenie dane (*poll tax*) ako požiadavky na výkon volebného práva vo federálnych voľbách. V prípade *Harper v. Virginia Board of Elections*<sup>37</sup> Najvyšší súd označil *poll tax* za protiústavnú a zákaz jej zaplatenia rozšíril aj na voľby v jednotlivých štátoch. Neskoršia prax ukázala, že *Voting Rights Act* spolu s XXIV. dodatkom a uvedenými rozhodnutiami dosiahli svoj cieľ – odstrániť diskrimináciu v oblasti volebného práva.

## 2.3 FAIR HOUSING ACT

Posledným z významnej trojice zákonov prijatých počas Johnsonovho pôsobenia bol *Fair Housing Act*<sup>38</sup> (1968). Tento zakázal diskrimináciu *na základe rasy, farby pleti, vierovyznania a národnostného pôvodu pri predaji alebo prenájme nehnuteľností*. Zákon ďalej zakázal diskrimináciu niektorej zo zmluvných strán na tomto podklade v zmluvných podmienkach kúpnych či nájomných zmlúv a inzerciu predaja a prenájmu nehnuteľností určených na bývanie naznačujúcu určitú preferenciu na základe rasy, farby pleti, náboženstva či národnostného pôvodu. Cieľom tejto zákonnej úpravy bolo zabrániť vyčleneniu určitej sociálnej skupiny do určitých štvrtí, či oblastí.

Tomto prístupu dal za pravdu aj Najvyšší súd Spojených štátov v rozhodnutí *Jones v. Alfred H. Mayer Co.*<sup>39</sup> (1968), ktorý potvrdil právomoc Kongresu na reguláciu v tejto oblasti s cieľom odstránenia diskriminácie: *pojem sloboda, ktorú je Kongres oprávnený zabezpečiť v zmysle XIII. Dodatku, zahŕňa aj slobodu kúpiť si čokoľvek čo si môže kúpiť beloch, právo bývať tam, kde môže bývať beloch. .... Ak Kongres nemôže vysloviť, že byť slobodný znamená prinajmenšom toľkoto, potom XIII. dodatok predstavuje záväzok, ktorý národ nemôže dodržať.*

35 Address to the Congress, 15. marec 1965. Dostupné online <<http://www.pbs.org/wgbh/americanexperience/features/primary-resources/lbj-voting/>>.

36 *South Carolina v. Katzenbach*, 383 U.S. 301 (1966).

37 *Harper v. Virginia Board of Elections*, 383 U.S. 663 (1966).

38 Fair Housing Act, 42 U.S.C. 3601-3619.

39 *Jones v. Alfred H. Mayer Co.* 392 U.S. 409 (1968).

## **ZÁVER**

V priebehu necelých dvoch desaťročí nastali v oblasti občianskych práv v USA veľké zmeny. Doktrína „*separate but equal*“ bola prekonaná a nastalo obdobie postupnej desegregácie a zrovnoprávňovania čiernych Američanov. Vďaka legislatíve prijatej v tomto období a najmä vďaka rozhodovacej činnosti Najvyššieho súdu Spojených štátov sa stalo realitou to, čo sa predtým zdalo byť úplne nemožné: „*white*“ a „*colored*“ spolu vo verejnej doprave, hoteloch či reštauráciách, na školách a univerzitách. Pozitívne zmeny nastali taktiež v oblasti volebného práva: počet voličov na juhu sa vďaka prijatým legislatívnym úpravám podstatne zvýšil, čo umožnilo čiernym obyvateľom legitímnym spôsobom vyjadriť svoj názor a tým prispieť k ďalšej zmene svojej situácie.

**RESUME**

ERBENOVÁ, Andrea: The development of civil rights in US from 1954 to 1968. In HISTORIA ET THEORIA IURIS. Vol. 4, 2012, No.7, p. 16

The contribution is focused on the period of civil rights movement in the fifties and sixties of the 20<sup>th</sup> century. The doctrine of “separate, but equal” was overturned by the Supreme Court decision *Brown v. Board of Education of Topeka*. This was followed by important legislation regarding civil rights that was passed in this period, such as *Civil Rights Act of 1957, 1960, 1964, Voting Rights Act, Fair Housing Act*). This legislation helped in the process of desegregation and equalization of Negroes, but the most important role in this process played the Supreme Court of United States and his judicial activity. Progress was achieved also in the area of disenfranchisement: by the end of this period most of the African-American citizens were entitled to franchise.

# **ZLOČINY PROTI BUDÚCIM GENERÁCIÁM V MEDZINÁRODNOM TRESTNOM PRÁVE**

---

**MATÚŠ HUŤKA  
PRÁVNICKÁ FAKULTA,  
UNIVERZITA KOMENSKÉHO V  
BRATISLAVE**

## **ABSTRAKT**

HUŤKA, MATÚŠ: ZLOČINY PROTI BUDÚCIM GENERÁCIÁM V MEDZINÁRODNOM TRESTNOM PRÁVE. IN HISTORIA ET THEORIA IURIS, ROČ. 4, 2012, Č. 7, S. 26

Autor v článku analyzuje otázku zločinov proti budúcim generáciám v medzinárodnom trestnom práve. Autor analyzuje túto otázku z pohľadu trestného práva, medzinárodného práva verejného a predovšetkým z pohľadu medzinárodného trestného práva. Autor sa sústreďuje na individuálnu trestnú zodpovednosť za environmentálne trestné činy, trestné činy proti kultúrnym hodnotám a trestné činy proti zdraviu, ktoré sa v medzinárodnom prostredí jednotne označujú ako zločiny proti budúcim generáciám v medzinárodnom trestnom práve.

## **KLÚČOVÉ SLOVÁ**

Zločiny proti budúcim generáciám, medzinárodný trestný čin, environmentálny trestný čin, medzinárodné trestné právo

## **KEYWORDS**

Crimes against Future Generations, International Crime, Environmental Crime, International Criminal Law

## **KONTAKTNÉ ÚDAJE**

Mgr. Matúš Huťka  
Názov pôsobiska:  
Právnická fakulta Univerzity Komenského v Bratislave  
Adresa:  
Šafárikovo nám. 6  
81000 Bratislava  
Slovenská republika  
E-mail: matus.hutka@flaw.uniba.sk

## ÚVOD

Zločiny proti budúcim generáciám sú trestné činy, ktoré by mali byť zaradené medzi základné medzinárodné zločiny a mali by byť stíhané v medzinárodnej trestnoprávnej rovine. Úlohou zločinov proti budúcim generáciám je chrániť existenciu života na Zemi ako takého, udržať progresívny a vyvážený hospodársky vývoj a zabezpečiť resp. ochrániť rozmanitosť života ľudí vo všetkých jeho aspektoch. I napriek dynamickému vývoju medzinárodného trestného práva v posledných dvoch desaťročiach žiadna výrazná zmena úpravy prijatá nebola. Z nepochopiteľných dôvodov namiesto aplikácie trestnoprávnej sankcie vo forme trestu odňatia slobody, relevantný orgán uloží administratívno-právnu sankciu vo forme pokuty, ktorá však nemá vo väčšine prípadov význam pre zastavenie protiprávneho konania.

Progresívny a vyvážený vývoj na celej Zemi nezávisí len od zákazu vojny, prevencie genocídy, zločinov proti ľudskosti, vojnových zločinov a zabezpečenia stavu úplného odzbrojenia. Progresívny a vyvážený vývoj závisí aj od existujúceho zdravého životného prostredia, a to nie len v Slovenskej republike, ale na celom svete. V prípade, že vývoj občianskej vojny v Líbyi má dopad na medzinárodný mier a bezpečnosť, tak ako to uviedla Bezpečnostná rada Organizácie spojených národov vo svojej rezolúcii č. 1973 z roku 2011, a tiež ako to tvrdili predstavitelia jednotlivých štátov, ktorých vojaci zasahovali proti jednotkám líbyjského vodcu Muammara Kaddáfího, tak sa Slovenskej republiky a každého z nás dotýka, či samotná existencia dažďových pralesov – nazývaných aj „plúc Zeme“ nie je ohrozená. Rovnako sa nás dotýka, či nedochádza k distribúcii liekov, ktoré môžu negatívnym a permanentným spôsobom ovplyvniť ľudskú DNA, či niekto svojim protiprávnym konaním na burze nespôsobí hospodársky úpadok na niekoľko rokov až desaťročí, vďaka ktorému My a milióny iných prídu o prácu. Teória ľudských práv nám už pred rokmi priznala právo na neznečistené životné prostredie, právo na mier a právo na zdravie či progresívny ekonomický vývoj. Ich vykonateľnosť a reálny stav však stále zaostávajú za slovným vyjadrením v medzinárodných dokumentoch a ústavách jednotlivých štátov. Práve vyššie uvedené protiprávne konanie je jedným zo spôsobov, ktoré brzdí resp. zastavuje mierumilovný a pokrokový vývoj na Zemi. Takéto protiprávne konanie medzi zločiny proti budúcim generáciám.

Prečo akceptujeme ako prijateľné konanie, ktoré je protiprávne a ktoré spôsobuje škodu nám všetkým a ďalším generáciám, ktoré prídu po nás?

V prípade možnej budúcej úpravy v medzinárodnom trestnom práve však nepostačuje len jej prijatie. Je potrebné zabezpečiť aj relevantnú vnútroštátnu úpravu spojenú s najvyššou možnou mierou vykonateľnosti. Je to mimoriadne dôležité najmä s dôrazom na skutočnosť, aby zločiny proti budúcim generáciám neostali upravené a rozpracované len na papieri, ale aby boli tieto ustanovenia relevantným spôsobom uplatnené v praxi, a aby páchatelia týchto zločinov boli za svoje protiprávne konanie aj skutočne potrestaní.

Dôležité v tomto kontexte je analyzovať možnosť prijatia úpravy zločinov proti budúcim generáciám, ich koncepcie, problémy, najefektívnejšie spôsoby prevencie a represie. Navrhujem definíciu skutkových podstat trestných činov, ktoré možno subsumovať pod *chapeau* zločiny proti budúcim generáciám. Analyzujem pramene, z ktorých môže vychádzať budúca úprava zločinov proti budúcim generáciám. Skúmam predovšetkým medzinárodné pramene, t.j. pramene v rámci medzinárodného práva verejného, prípadne extrateritoriálne nastavené vnútroštátne poriadky. Podstatné sú existujúce rozhodnutia medzinárodných a vnútroštátnych súdov vyplývajúce práve z konceptu zločinov proti budúcim generáciám.

Zločiny proti budúcim generáciám v medzinárodnom trestnom práve predstavujú teoretický koncept pozostávajúci zo skupiny kvalifikovaných trestných činov vyznačujúcich a odlišujúcich sa určitými charakteristickými črtami od skutkových podstat ostatných trestných činov. Na jednej strane ide o trestné činy závažnej a trvajúcej povahy. Následky sa prejavajú aj/práve na budúcich generáciách, a nie len v čase ich spáchania alebo spôsobenia ujmy, ale ich účinky pretrvávajú. Na strane druhej ich osobitnú črtu predstavuje fakt, že objekt skutkovej podstaty trestného činu je do značnej miery len zdanlivý, potenciálny – jedná sa o taký objekt, ktorý bude existovať alebo ktorý môže existovať len v budúcnosti. Tradične sú medzi tieto trestné činy zaraďované trestné činy proti životnému prostrediu (napr. nedovolené vyrubovanie dažďových pralesov), trestné činy trvalého poškodenia zdravia širokej skupiny ľudí (výroba a distribúcia liekov so škodlivými trvalými vedľajšími účinkami) prípadne trestné činy proti kultúrnym hodnotám (napr. tzv.

kultúrna genocída). Existujú názory, že do tohto konceptu možno zaradiť trestné činy spáchané v súvislosti s manipulovaním burzových obchodov, ktoré mohli mať za výsledok súčasný stav svetovej ekonomiky.<sup>1</sup> Iní autori medzi zločiny proti budúcim generáciám zaraďujú použitie nukleárných zbraní subjektom medzinárodného práva verejného (napr. štát alebo povstalecká skupina) ako prvým.<sup>2</sup>

## 1 PRÍKLADY PROTIPRÁVNEHO KONANIA Z MINULOSTI

Zločiny proti budúcim generáciám nie sú trestné činy spáchané v budúcnosti. Rovnako sa nejedná o trestné činy, ktoré budú trestnými činmi v budúcnosti. V rámci konceptu zločinov proti budúcim generáciám sa jedná na jednej strane o posilnenie súčasného právneho stavu za účelom rozšírenia možností trestného stíhania a vykonateľnosti rozhodnutí voči páchatelom tejto skupiny trestných činov, na strane druhej ide o zabezpečenie univerzálnosti v rámci rekognície, právnej úpravy a tým pádom aj prevencie a represie spomenutého vzoru protiprávneho konania.

Pre lepšie chápanie celej problematiky prichádzam z nižšie uvedenými reálnymi prípadmi, na postihnutie ktorých nebola ani v jednom prípade použitá trestnoprávna sankcia. V každom z uvedených prípadov došlo k protiprávnemu konaniu zo strany medzinárodných korporácií (t.j. právnických osôb), ktorých majetok sa vždy odhaduje spravidla na niekoľko miliárd až biliárd euro, čím ich možno porovnať v rámci finančných prostriedkov a ich vplyvu v podstate s menšími štátmi. V prípade zjavného previnenia v popísaných prípadoch ako to uvidíte na príkladoch nižšie, k náprave buď vôbec nedošlo, alebo dochádzalo len s právnymi komplikáciami. Zväčša nebola príslušnými orgánmi aplikovaná ani administratívno-právna sankcia. Len na návrh žalobcov došlo po niekoľkých rokoch k náhrade škody v občianskom súdnom konaní. Aplikácia sankcie trestného práva ako keby ani neprichádzala do úvahy.

### **BRITISH PETROLEUM V MEXICKOM ZÁLIVE 2010**

20. apríla 2010 nastal výbuch na ropnej plošine v Mexickom zálive patriacej spoločnosti BP - British Petroleum. O dva dni nato sa ropná plošina potopila, pričom zahynulo jedenásť robotníkov, 17 ďalších sa zranilo. Zároveň došlo k úniku ropy, ktorý prezident Spojených Štátov Amerických Barack Obama nazval najväčším v histórii.

Podľa tvrdení expertov väčšina ropy čoskoro zmizne, avšak environmentálne následky potrvajú ešte desaťročia.<sup>3</sup> Výbuch spôsobil únik ropy a obrovského množstva metánu, ktorý znižuje úroveň kyslíka vo vode, a tým zabíja život v moriach, ktorý závisí práve od existencie kyslíka vo vode. Spoločnosť BP bola viackrát označovaná za spoločnosť, ktorá vo svojej hospodárskej činnosti postupuje bezohľadne voči životnému prostrediu. Navyše na samotnej ropnej plošine boli v minulosti kontrolou odhalené nedostatky, na odstránenie ktorých kontrolná komisia reagovala aj uložením pokút. Práve neodstránenie týchto nedostatkov bolo príčinou vzniku výbuchu a samotnej katastrofy. V prípade, že by spoločnosť BP konala a odstránila pripomienky kontrolnej komisie, ku katastrofe by vôbec nemuselo dôjsť.

Napriek použitiu administratívno-právnych sankcií vo forme pokút pred samotným výbuchom, a vedomosti vrcholných predstaviteľov spoločnosti o pretrvávajúcom stave ropnej plošiny odporujúcejmu všeobecným predpisom, k náprave nedošlo.

### **SITUÁCIA SO ŠKODLIVÝMI LIEKMI V NEMECKU A V ĎALŠÍCH ŠTÁTOCH**

1 Osobná konzultácia s podpredsedom Medzinárodného trestného súdu, s Hans-Peter Kaulom (7.8.2011).

2 <http://cns.miis.edu/npr/pdfs/102feiv.pdf>, prístupné 30.3. 2012.

3 <http://www.reuters.com/article/2011/09/16/us-bp-idUSTRE78F1AP20110916>, prístupné dňa 28.9. 2011

V rokoch 1957 až 1961 bol vo viacerých krajinách Európy distribuovaný liek s názvom Thalidomide. Bol to liek, ktorý bol používaný najmä proti rannej nevoľnosti tehotných žien. V roku 1961 sa preukázalo, že tento liek má nežiaduce vedľajšie účinky vo forme vzniku defektných poruch u novonarodených detí. V priebehu týchto štyroch rokov sa defekt preukázal u zhruba 10 000 až 20 000 detí. Išlo o predovšetkým o deti, ktoré sa narodili bez končatín, alebo ktorých končatiny boli zdeformované.

## 2 EXISTUJÚCA PRÁVNA ÚPRAVA

Právna úprava zločinov proti budúcim generáciám je len čiastková, vo vnútroštátnych a medzinárodných prameňoch je možné nájsť len zlomok úpravy *lege lata a de lege ferenda*<sup>4</sup>.

Čo sa týka prameňov medzinárodného trestného práva Štatút Medzinárodného trestného súdu len sporadicky upravuje skutkové podstaty zaradené pod zločiny proti budúcim generáciám, a to pod *chapeau* zločinu genocídy (čl. 5 RŠ - ohrozená je budúcnosť určitej skupiny ľudí), zločinov proti ľudskosti (čl. 7 (1) písm. b) a h) RŠ - vyhladenie a perzekúcia) ako aj v časti regulácie vojnových zločinov (čl. 8 (1) písm. b) iv RŠ - úmyselný útok proti vojenskému cieľu, pričom v neproporcionálnej miere bolo poškodené životné prostredie). Podľa niektorých autorov je za takéto zničenie životného prostredia možné stíhať páchatela aj za trestné činy určené v článkoch 6 a 7 Rímskeho štatútu, čiže za trestné činy genocídy a zločinov proti ľudskosti.<sup>5</sup> Medzinárodné zmluvy určujú aké ďalšie protiprávne konanie podlieha univerzálnej trestnoprávnej jurisdikcii.<sup>6</sup> Zásada univerzálnej jurisdikcie (*universality principle*, *Universalitätsprinzip*, *le principe de l'universalité*), ktorá bola založená na rozhodnutiach Norimberského tribunálu a neskôr na prípadoch *Eichmann*, *Hissene Habré* a *Pinochet*, je dnes upravená v právnych poriadkoch čoraz väčšieho počtu štátov. Od 1.1. 2010 je súčasťou zákona č. 300/2005 Trestný zákon Z.z. a teda aj slovenského právneho poriadku. Inkorporovanie inštitútu univerzálnej jurisdikcie do slovenského právneho poriadku znamená, že Slovenská republika je oprávnená stíhať osobu za taxatívne uvedené trestné činy, pričom podozrivý resp. obvinený nie je štátnym príslušníkom Slovenskej republiky, poškodený nie je štátnym príslušníkom Slovenskej republiky, trestný čin nebol spáchaný na území Slovenskej republiky a podozrivý resp. obvinený nemusel byť na území Slovenskej republiky ani zadržaný. Ide o prelomovú úpravu, ktorá má ukončiť existujúcu nespravodlivosť v podobe nestíhania páchatelov za najzávažnejšie trestné činy.<sup>7</sup>

Právna úprava zločinov proti budúcim generáciám je len čiastková, vo vnútroštátnych a medzinárodných prameňoch je možné nájsť len zlomok úpravy *lege lata a de lege ferenda*<sup>8</sup>.

Čo sa týka prameňov medzinárodného trestného práva Štatút Medzinárodného trestného súdu len sporadicky upravuje skutkové podstaty zaradené pod zločiny proti budúcim generáciám, a to pod *chapeau* zločinu genocídy (čl. 5 RŠ - ohrozená je budúcnosť určitej skupiny ľudí), zločinov proti ľudskosti (čl. 7 (1) písm. b) a h) RŠ - vyhladenie a perzekúcia) ako aj v časti regulácie vojnových zločinov (čl. 8 (1) písm. b) iv RŠ - úmyselný útok proti vojenskému cieľu, pričom v neproporcionálnej miere bolo poškodené životné prostredie). Podľa niektorých autorov je za takéto zničenie životného prostredia možné stíhať páchatela aj za trestné činy určené v článkoch 6 a 7 Rímskeho štatútu, čiže za trestné činy genocídy a zločinov proti ľudskosti.<sup>9</sup> Medzinárodné zmluvy určujú aké ďalšie protiprávne konanie podlieha univerzálnej trestnoprávnej

4 Pod úpravou *de lege ferenda* myslím predovšetkým prácu Komisie pre medzinárodné právo resp. vedu medzinárodné právo verejné.

5 SHARP, P.: Prospects for Environmental Liability in the International Criminal Court, *Virginia Environmental Law Journal* 217, 1999

6 Bassiouni spomína úplný a do značnej miery aj široký výpočet týchto univerzálne stíhateľných trestných činov, Bassiouni, M. Ch., *Introduction into International Criminal Law*, Transnational Publ, Ardsley, NY, 2003

7 Ďalej odporúčam MACEDO, S.: *Universal Jurisdiction*, Univ. of Pennsylvania Press, Philadelphia PA, 2003

8 Pod úpravou *de lege ferenda* myslím predovšetkým prácu Komisie pre medzinárodné právo resp. vedu medzinárodné právo verejné.

9 SHARP, P.: Prospects for Environmental Liability in the International Criminal Court, *Virginia Environmental Law Journal* 217, 1999

jurisdikcii.<sup>10</sup> Zásada univerzálnej jurisdikcie (*universality principle*, *Universalitätsprinzip*, *le principe de l'universalité*), ktorá bola založená na rozhodnutiach Norimberského tribunálu a neskôr na prípadoch *Eichmann*, *Hissene Habré* a *Pinochet*, je dnes upravená v právnych poriadkoch čoraz väčšieho počtu štátov. Od 1.1. 2010 je súčasťou zákona č. 300/2005 Trestný zákon Z.z. a teda aj slovenského právneho poriadku. Inkorporovanie inštitútu univerzálnej jurisdikcie do slovenského právneho poriadku znamená, že Slovenská republika je oprávnená stíhať osobu za taxatívne uvedené trestné činy, pričom podozrivý resp. obvinený nie je štátnym príslušníkom Slovenskej republiky, poškodený nie je štátnym príslušníkom Slovenskej republiky, trestný čin nebol spáchaný na území Slovenskej republiky a podozrivý resp. obvinený nemusel byť na území Slovenskej republiky ani zadržaný. Ide o prelomovú úpravu, ktorá má ukončiť existujúcu nespravodlivosť v podobe nestihania páchatelov za najzávažnejšie trestné činy.<sup>11</sup>

Čo sa týka prameňov v oblasti medzinárodného práva ochrany životného prostredia, za prvé relevantné pramene možno považovať bilaterálne medzinárodné zmluvy z 19. storočia. Prvou medzinárodnou zmluvou, ktorá mala zabrániť cezhraničnému znečisťovaniu okolitého prostredia, bola bilaterálna zmluva medzi USA a Kanadou, v ktorej tieto dva štáty upravili svoju morskú hranicu. Prelomovým v tejto medzinárodnej zmluve bol fakt, že došlo k vzniku spoločnej komisie, ktorá kontrolovala dodržiavanie úpravy a stavu predpokladaného v zmluve.<sup>12</sup> Postupne nasledovali ďalšie medzinárodné zmluvy, ktoré boli predovšetkým iniciatívou jednotlivcov, a nie samotných štátov. Nasledovali aj dve dôležité rozhodnutia vo forme arbitrážneho rozhodnutia vo veci *Pacific Fur Seal* a prípadu *Trail Smelter*. Systematická zmena prameňov a ich charakteru prišla až so vznikom Organizácie spojených národov (ďalej len OSN), keď nastal globálny boom úpravy všetkých druhov medzinárodných vzťahov, medzi iným aj vzťahy v oblasti životného prostredia. Síce nedošlo k založeniu špeciálneho orgánu OSN zameraného na životné prostredie a jeho ochranu, možno medzi orgány s takouto právomocou zaradiť práve UNESCO (Organizácia pre vedu, kultúru a vzdelanie) a FAO (Organizácia pre potravu a poľnohospodárstvo). O niečo neskôr však boli založené ďalšie inštitúcie IUPN – International Union for the Protection of Nature (Medzinárodná únia pre ochranu prírody) a UNCERR United Nations Conference on the Conservation and Utilisation of Resources (Konferencia OSN pre zachovanie a použitie nerastného bohatstva). V roku 1972 došlo k prelomu v rámci výsledkov Štokholmskej konferencie, kde bolo prijatých spolu 109 odporúčaní v oblasti ochrany životného prostredia. Ďalší vývoj bol formovaný programom prijatým v Montevideu v roku 1981 a Svetovou Chartou o ochrane prírody z roku 1982. V roku 1992 bola zorganizovaná UNCED – UN Conference on Environment and Development – Konferencia OSN o životnom prostredí a hospodárskom vývoji. Z ďalších možno spomenúť Svetový samit o udržateľnom rozvoji, ktorý sa uskutočnil v Johannesburgu v roku 2002. Výsledkom týchto dvoch medzinárodných konferencií boli návrhy dôležitých nástrojov pri ochrane životného prostredia. Do roku 2012 sa iná podobná iniciatíva väčšieho rozsahu už nekonala.

Čo sa týka úpravy všeobecného zdravia v medzinárodnom práve možno brať do úvahy úpravu OSN, ktorú možno spolu s ostatnými dokumentmi zaradiť do ľudsko-právnej agendy.

Ľudské práva v medzinárodnom práve verejnom majú svoje korene práve vo vyššie uvedených

10 Bassiouni spomína úplný a do značnej miery aj široký výpočet týchto univerzálne stíhateľných trestných činov, Bassiouni, M. Ch., *Introduction into International Criminal Law*, Transnational Publ, Ardsley, NY, 2003

11 Ďalej odporúčam MACEDO, S.: *Universal Jurisdiction*, Univ. of Pennsylvania Press, Philadelphia PA, 2003

12 SANDS, Philippe: *Principles of International Environmental Law*, Cambridge University Press, Cambridge 2003, s. 28

prameňoch medzinárodného práva. Ide predovšetkým o práva tzv. tretej generácie ľudských práv. Mechanizmus vymožiteľnosti je však v porovnaní s právami prvej a druhej generácie výrazne obmedzený.<sup>13</sup>

Vnútroštátna úprava Slovenskej republiky je takisto len čiastková, predstavuje formu typickej úpravy vyjadrenej v systéme iných právnych poriadkov sveta, predovšetkým v európskych právnych poriadkoch. Trestný zákon síce upravuje protiprávne konanie proti životnému prostrediu alebo ľudskému zdraviu, ale len v rámci tradičnej jurisdikcie slovenských orgánov. Výnimku vo vnútroštátnych úpravách tvoria práve právne poriadky niektorých štátov, ktoré cielene nastavujú svoje trestné kódexy ako aj justičný systém na stíhanie trestných činov spadajúcich mimo tradičnú jurisdikciu štátu avšak subsumovateľných v rámci už spomínanej univerzálnej jurisdikcie štátov (Španielsko, Kanada, USA).

V rámci slovenskej úpravy trestného práva a zákona č. 300/2005 do úvahy prichádza druhý diel šiestej hlavy osobitnej časti, kde sú upravené trestné činy proti životnému prostrediu. Trestný zákon obsahuje trestný čin ohrozenia a poškodenia životného prostredia (§ 300), trestný čin neoprávneného nakladania s odpadmi (§ 302), trestný čin porušenia ochrany vôd a ovzdušia (§ 303), trestný čin porušovania ochrany rastlín a živočíchov (§ 305), trestný čin porušovania ochrany stromov a krov (§ 306), trestný čin šírenia nákazlivej choroby zvierat a rastlín (§ 307), trestný čin úniku organizmov (§ 309), trestný čin pytlactva (§ 310). Možno uvažovať aj o subsumpcii protiprávneho konania pod niektoré trestné činy v rámci 12. hlavy Trestného zákona. Napríklad trestný čin neľudskosti podľa paragrafu 425 Trestného zákona alebo už spomínané genocídium. Priestupkový zákon, zákon č. 372/1990 o priestupkoch Zb. v paragrafe 45 rozoznáva priestupky na úseku životného prostredia, za ktoré predpokladá sankciu do výšky 99 eur. V prípade, že to všeobecne záväzný predpis na úseku životného prostredia autorizuje, je možné uložiť trest zákazu činnosti prípadne pokutu vo vyššej miere ako je to stanovené v zákone o priestupkoch. Napríklad v zákone č. 261/2002 o prevencii závažných priemyselných havárií zákon umožňuje kontrolovať a prípadne aj sankcionovať správanie, ktoré má byť v súlade s týmto zákonom. Je možné napríklad uložiť pokutu do výšky niekoľko stotisíc eur.

V rámci ohrozenia zdravia je v slovenskom trestnom zákone upravený trestný čin Ohrozovania zdravia nepovolenými liečivami, zdravotníckymi pomôckami a potrebami (§ 170).

Nezanedbateľná je aj európska úprava. Túto úpravu možno rozdeliť do dvoch základných kategórií, a to kategóriu práva Európskej únie a práva prijatého pod egidou Rady Európy.

V rámci úpravy európskych spoločenstiev rozoznávame úpravu nariadení, smerníc ako aj viacerých rozhodnutí Rady.

V rámci úpravy Rady Európy je rozhodujúcou a prelomovou napríklad úprava v podobe Dohovoru o ochrane životného prostredia prostredníctvom trestného práva. Tento dohovor zaväzuje všetky členské štáty Rady Európy (v dnešnom počte 46) chrániť stanoveným spôsobom životné prostredie, a to aj prostredníctvom trestnoprávnych sankcií.

Smerodajná je aj úprava *de lege ferenda* v podobe činnosti Komisie pre medzinárodné právo a vedeckej činnosti odborníkov na medzinárodné trestné právo. V rámci vedeckej obce možno spomenúť najmä Cherifa Bassiouniho, ktorý zastáva širokú koncepciu chápania medzinárodnej trestnoprávnej zodpovednosti fyzických a právnických osôb. Vo svojich návrhoch zachádza až tak ďaleko, že podľa jeho názoru možno stíhať jednotlivcov napríklad za poškodenie morského kábla v medzinárodných vodách<sup>14</sup>.

Za nevyhnutné v tejto časti považujem spomenúť aplikáciu a vykonateľnosť právnych predpisov, možnosť začať trestné konanie voči fyzickej osobe alebo právnickej osobe, vykonateľnosť eventuálnych rozhodnutí v medzinárodnom trestnom práve. Na Slovensku napríklad disponujeme dostatočnou právnou úpravou, ale v praxi sa táto úprava takmer vôbec nevyužíva<sup>15</sup>. Na strane druhej vykonateľnosť v medzinárodnom trestnom práve stojí a padá na samotných subjektoch, ktoré vykonateľnosť zabezpečujú –

13 V dnešnom vývoji medzinárodného práva verejného môžeme sledovať len vznik medzinárodných orgánov na vynutiteľnosť práv druhej generácie ľudských práv. Práve v týchto rokoch prebieha ratifikačný proces k dodatkovému protokolu k Medzinárodnému dohovoru o hospodárskych, sociálnych a kultúrnych právach.

14 BASSIOUNI, M. CH.: Introduction into International Criminal Law, Transnational Publ, Ardsley, NY, 200, s. 47

15 Štatistická ročenka o činnosti prokuratúry z rokov 2007, 2008, 2009 a 2010. V rámci stíhaných trestných činov drvivá väčšina práve predstavovalo pytlactvo, ktoré sa vymyká z podstaty zločinov proti budúcim generáciám.

na štátoch. Subjekty medzinárodného práva, ktoré majú povinnosť zabezpečiť dodržiavanie právnych noriem v medzinárodnom práve a zabezpečiť vykonateľnosť rozhodnutí vyplývajúcich práve z daných prameňov sú jednotlivé štáty. Samotné štáty však nemajú nad sebou subjekt, ktorý by túto činnosť resp. nečinnosť mohol aj prostredníctvom sankcii vynútiť. Pre vykonateľnosť v medzinárodnom trestnom práve sú dôležité tri piliere, ktoré v podstate platia aj pre vykonateľnosť vo vnútroštátnom práve a to: existencia zákona prípadne právneho poriadku, ďalej orgánu, ktorý je kompetentný aplikovať pravidlá správania sa upravené v zákone prípadne v právnom poriadku a existencia orgánu, ktorý je autorizovaný zabezpečiť vykonateľnosť *per se*. Pre ktorýkoľvek z týchto pilierov je charakteristické, že ak absentuje, nie je možné realizovať trestné konanie, resp. nie je možné zahájiť trestné konanie neporušujúce princípy práva a tým pádom aj ľudské práva. Bez existujúceho zákona by bol porušený jeden zo základných princípov trestného práva – *nullum crimen sine lege*. Bez existujúceho orgánu, ktorý by mohol prejednávať situácie predpokladané v zákone, by zákon platil len ako politická deklarácia. Kto by dodržiaval pravidlo správania sa v prípade že by ho nemal kto sankcionovať? Rovnako rozhodovací orgán by bez vynucovacieho mechanizmu nemohol vôbec konať, respektíve skôr by takáto činnosť podrývala jeho jurisdikciu, a nie pomáhala výkonu jeho právomocí.

### 3 DEFINÍCIA ZLOČINOV PROTI BUDÚCIM GENERÁCIÁM

Zločiny proti budúcim generáciám možno v rámci medzinárodného trestného práva zaradiť medzi najnovšie koncepty. Je to oblasť do značnej miery teoreticky a prakticky neprebádaná. Je potrebné bližšie analyzovať možnosť trestnoprávnej sankcie v rámci trestného práva hmotného a procesného založeného na medzinárodnom trestnom práve, na úrovni medzinárodnej zmluvy. Do úvahy samozrejme prichádza aj konštituovanie trestnoprávnej zodpovednosti na základe medzinárodnej obvyčaje ako ďalšom prameni medzinárodného práva.

Nižšie uvádzam návrh presnej definície trestných činov proti budúcim generáciám. Pri ich formulovaní som vychádzal a predovšetkým z projektu mimovládnej organizácie *World future council – Rada pre budúcnosť sveta*, ktorý som upravil na základe vlastnej úvahy a právneho vedomia. Pôvodnú definíciu som považoval za príliš všeobecnú, neúplnú a nepresnú, čo by sťažilo aplikáciu samotnej definície v praxi. Definícia zločinov proti budúcim generáciám sa skladá zo všeobecnej definície a partikulárnych definícií nachádzajúcich sa pod písmenami a), b), c). Pod písmenom a) je upravený zločin proti budúcej generácii vo forme medzinárodného environmentálneho zločinu (trestného činu) v písmene b) je zadaný zločin (trestný čin) proti všeobecnému zdraviu a písmeno c) dopĺňa znenie písmen a) a b).

*Zločinom proti budúcej generácii sa rozumie každé z nasledujúcich konaní spáchané s vedomím, že takéto konanie môže spôsobiť ťažké následky na zdraví, bezpečnosti alebo spôsobe prežitia budúcej ľudskej populácie alebo môže byť hrozbou pre prežitie celého druhu alebo ekosystému:*

a) Vojenská, hospodárska, kultúrna alebo vedecká činnosť, alebo schválenie takejto činnosti, ktorá má za následok

*rozsiahly, dlhodobý a vážny dopad na životné prostredie,*

*b) Vojenská, hospodárska, kultúrna alebo vedecká činnosť, alebo schválenie takejto činnosti, ktorá má za následok vážny dopad na všeobecné zdravie alebo spôsobuje riziko poškodenia všeobecného zdravia, prežitia alebo bezpečnosti celej ľudskej populácie,*

*c) Vojenská, hospodárska, kultúrna alebo vedecká činnosť, alebo schválenie takejto činnosti, ktorá môže mať ťažké následky na zdraví alebo bezpečnosti celého druhu alebo ekosystému*

Ďalším z okruhov problémov zločinov proti budúcim generáciám by mohlo byť úmyselné porušenie pravidiel obchodovania na burze, ktoré mohlo mať za následok spôsobenie finančnej a neskôr svetovej hospodárskej krízy v roku 2008. Existujú dohady (niektorí uznávaní právni odborníci sú o tom dokonca presvedčení ako som to už uviedol vyššie), že za existenciou finančnej resp. hospodárskej krízy sú obchodnoprávne úkony, ktorými boli hrubo porušené pravidlá pri vedení burzového predaja a nákupu, čo malo za následok vznik nestability a hospodárske problémy celej svetovej ekonomiky.

V rámci projektu zločinov proti budúcim generáciám by bolo možné uvažovať tiež o zločine (trestnom čine) proti kultúre resp. kultúrnej skupine. Ako príklad uvádzam situáciu v Tibete. V roku 1968 žilo na území čínskej provincie Tibet 90 percent Tibetánov a 10 percent príslušníkov menšiny Han<sup>16</sup>. V roku 2010 to už bolo naopak. Príslušníkov skupiny Han bolo 90 percent a Tibetánov len 10 percent. Viaceré združenia poukázali nato, že sa jedná o systematickú politiku čínskej ústrednej vlády s cieľom zničiť tibetskú časť populácie. Práve príslušníci skupiny Han získavajú dobre platené miesta a obdržiajú licencie na prevádzkovanie obchodov. Tibetská časť populácie sa obmedzuje v súčasnosti na populáciu tibetských budhistických mníchov a ľudí, ktorí žijú hlboko pod hranicou chudoby.

---

16 Skupina Han tvorí najväčšiu časť obyvateľa Čínskej ľudovej republiky, pozn. autora.

**RESUME**

HUŤKA, Matúš: Crimes against Future Generations in International Criminal Law. In HISTORIA ET THEORIA IURIS. Vol. 4, 2012, No.7, p. 26

The question of crimes against future generations remains a difficult one and will be resolved most probably only by an international treaty clearly defining the crimes against future generations on the one hand or individual crimes within this concept as for instance international environmental crimes on the other hand. Consequently the legal institute of universality could be applied as it is the case with the crime of genocide, crimes against humanity and war crimes. Instruments do exist but are vague and not totally codified. A systematic codification could bring a new precedent bringing CEO's on the same level with the head of states, government ministers and army generals.

# MISSI DOMINICI VO FRANSKEJ RÍŠI

---

TOMÁŠ KOHÚT  
PRÁVNICKÁ FAKULTA,  
TRNAVSKÁ UNIVERZITA V TRNAVE

## ABSTRAKT

KOHÚT, TOMÁŠ: *MISSI DOMINICI VO FRANSKEJ RÍŠI*. IN HISTORIA ET THEORIA IURIS, ROČ. 4, 2012, Č.7, S. 36

Článok sa snaží zachytiť problematiku *missi dominici* ako kontrolného orgánu v rámci miestnej správy vo Franskej ríši koncom 8. storočia a začiatkom 9. storočia, najmä v období panovania Karola Veľkého. Nevyhnutnou súčasťou článku sú kapitulárie, ako prameň práva a zdroj poznania, na základe ktorých sa snažíme priblížiť existenciu, funkcie, právomoci a kompetencie úradu *missi dominici*. Dôležitou skutočnosťou zvýrazňujúcou špecifickosť úradu v oblasti kontroly miestnej správy ríše je existencia a možnosť podávania sťažností týkajúcich sa činnosti jednotlivých orgánov miestnej správy na úrad *missi dominici* a jeho paralela s moderným úradom ombudsmana.

## KLÚČOVÉ SLOVÁ

*missi dominici*, kapitulárie, *missaticum*, správa Franskej ríše, Karol Veľký, sťažnosť

## KEYWORDS

*Missi Dominici*, Capitularies, *Missaticum*, Administration of the Frankish Empire, Charlemagne, Complaint

## KONTAKTNÉ ÚDAJE

Mgr. Tomáš Kohút  
Názov pôsobiska:  
Právnická fakulta Trnavskej univerzity v Trnave  
Adresa:  
Hornopotočná 23  
918 43 Trnava  
Slovenská republika  
E-mail: tomas.kohut@gmail.com

## ÚVOD

Za čias Karlovcov (Karolovcov) bol najvýznamnejšou postavou vo Franskej ríši nepochybne Karol Veľký (768 – 814), z nášho pohľadu najmä pre reorganizáciu správy v štáte a upevnenie postavenia orgánu, respektíve úradu *missi dominici*.

Franská ríša<sup>1</sup> ako patrimoniálny štát, bola dedičnou monarchiou, ktorej štátny aparát tvorili okrem panovníka (kráľ, od roku 800 cisár) ako vlastníka štátu podľa patrimoniálnej teórie, družina, poradné orgány, úradníci s administratívnou a súdnou funkciou. Panovník v sebe kumuloval svetskú moc. Velil vojsku, mal najvyššiu zákonodarnú, súdnu moc, správnu, finančnú a reprezentatívnu funkciu. V prípade panovníkov Franskej ríše išlo aj o rozhodovanie v náboženských veciach a vo veciach cirkevnej organizácie. Oprávnenia panovníka boli označované za *bannus regius*. Družina predstavovala neformálny poradný orgán panovníka, jej členovia boli kandidátmi na výkon funkcií úradníkov. Poradné zbory tvorili ľudové zhromaždenia, teda zhromaždenia slobodných mužov známe ako marcové polia, a aristokratické zhromaždenia, nadväzujúce na tradíciu staršinov. Neskôr vytvorili štátnu – kráľovskú radu.<sup>2</sup>

Úradníci tvorili aparát panovníka s diverzifikáciou na ústredných, dvorských a vidieckych úradníkov ako riadnych úradníkov a špeciálnych úradníkov *missi dominici*. Ústrednými úradníkmi bol *majordómus* a *comes palati* a úradom kráľovská kancelária na čele s referendárom alebo kancelárom. Dvorskými úradníkmi označujeme senešala (správa kráľovského paláca), maršála (vojenské úlohy), komorníka (finančná funkcia) a čašníka.

Miestna správa Franskej ríše bola už od 5. storočia spravovaná kráľom určenými grófmi ako služobníkmi v určených územných oblastiach, respektíve grófstvach, nazývaných *pagi*. Okolo 7. storočia sa zaviedlo pravidlo vyberania miestnych úradníkov z obyvateľov konkrétneho pagu, v ktorom mal úradník pôsobiť a ktorý mal spravovať. Takto vybraný služobník bol často krát majetný vlastník pôdy a nedostával od kráľa za správu pagu žiadny plat alebo odmenu. Postupne začali patriť úradníkovi príjmy z daní, ktoré v pagu vyberal a priama moc nad územím.<sup>3</sup>

Za jednu z dôležitých súčastí rozvoja a významu Franskej ríše označujeme inštitúty a inštitúcie ríše, respektíve ich počiatky. Dôležitú úlohu zohrávali aj pri dobývaní nových území, ktoré nemali rozvinutú a prepracovanú správu jednotlivých územných celkov tak ako Franská ríša. Príčinou zavádzania inštitútov a inštitúcií vo Franskej ríši, respektíve v neskoršom období ich reforiem, bol poriadok, spravodlivosť a mier v jednotlivých častiach alebo aspoň snaha o ne. Avšak v prípade území obsadených, konkrétne území nachádzajúcich sa za riekou Rýn, dochádzalo k nerešpektovaniu nariadení a zákonov vydaných Karolom Veľkým a rovnako dochádzalo aj k nerešpektovaniu vyslancov kráľa, teda *missi dominici* kmeňmi obsadenými Franskou ríšou na príslušnom území.<sup>4</sup>

1 FRASSETTO, M. 2003. *Encyclopedia of barbarian Europe: society in transformation*. Santa Barbara, Calif. : ABC-CLIO, 2003, 419 s, ISBN 978-1-85109-586-5, s. 269

2 VOJÁČEK, L. 2004. *Dejiny verejného práva v Európe*. Bratislava : Právnická fakulta UK v Bratislave. 2004, ISBN 80-7160-176-4, s.118-121.

3 FESLER, J. W. 1962. *French Field Administration: The Beginnings*. Comparative Studies in Society and History, Cambridge university Press, Vol. 5, No. 1 (Oct., 1962), pp. 76-111, s. 80.

4 SMITHERS, W. W. 1902. *The German Civil Code. (Das Bürgerliche Gesetzbuch.)* The American Law Register (1898-1907), Vol. 50, No. 12, Volume 41 New Series (Dec.,1902), p. 686

## 1 MISSI DOMINICI A MIESTNA SPRÁVA FRANSKEJ RÍŠE

Za najdôležitejšie inštitúcie s ďalekosiahlo prepracovanými zmenami presadenými kráľom Karolom Veľkým, typické pre dané obdobie vlády, môžeme označiť štyri inštitúcie, respektíve inštitúty. Prvou dôležitou sú *missi dominici* ako splnomocnenci kráľa poverení vykonávaním jeho vôle na kráľom zvolenom území, ktorí konali v jednotlivých prípadoch a s takmer neobmedzenými právomocami pri súdnych rozhodnutiach v jednotlivých prípadoch a správnych konaniach. Druhým orgánom boli *scabini* – malé skupiny špecificky kvalifikovaných súdnych sprostredkovateľov, ktorí boli povinní dozerať na miestne súdy, prípadne súdy v *pagoch*. Po tretie ide o zmenu v spôsobe dokazovania na týchto súdoch, zvlášť v prípade dôkazu svedeckou výpoveďou ako normálneho druhu v rôznych druhoch konaní. Posledným je zavedenie *inquisitio*, menovanie svedkov, ktorí mali svedčiť ako dôkaz, predsedami senátov, buď proti podozrivým alebo v prípadoch určenia práv fiscu a príležitostne pri udeľovaní kráľovských privilégií cirkvám a jednotlivcom.<sup>5</sup> Vidiecka správa v rámci Franskej ríše bola vo svojej staršej forme zastúpená germánskymi stotinami, pôvodne personálnymi, neskôr územnými jednotkami so samosprávnym charakterom. Neskôr bola znovuzavedená rímska územná správa.

Karol Veľký ako panovník ríše veľkého rozsahu musel pri jej správe a pri zachovaní celistvosti ríše dbať hlavne na princíp dobrej správy ríše. To sa snažil zabezpečiť delegovaním moci na regionálnych správcov v ríši formou systému vyše tristo grófstiev ako miestnych alebo územných správnych celkov, nakoľko ich veľkosť bola odlišná. Väčšími celkami boli vojvodstvá (*ducatus*) na čele s vojvodom (*duce, dux*), nižšie obvody boli označované za grófstva. Na čele území boli osobne panovníkom vybraní šľachtici – grófi (*comes, grafio*). Grófi mali v kompetencii (grófsky *bannus*) správu územia v pozícii vedúceho správy, sudcu a vojenského veliteľa daného celku. Doplňovaní boli administratívnym aparátom, a teda ostatnými menej dôležitými úradníkmi.<sup>6</sup>

Okrem zverenia a rozdelenia správy na správne územné celky, potreboval Karol aj správcov, ktorí mu budú preukazovať lojálnosť. Grófi, rovnako ako pri správe pagov, neboli platení za svoju službu, čo znamenalo, že ich príjem za službu kráľovi pozostával len z percenta vybraných daní a poplatkov za nehnuteľnosti a poplatkov vybraných od kláštorov. Služba grófov trvala dlhú dobu, spravidla 15 – 30 rokov. Mali tak príležitosť aj v súvislosti so skutočnosťou, že platení za svoju službu kráľovi nikdy neboli, alebo aj ako obeť mohli byť zatiahnutí do nezákonných postupov (nadmerné vyberanie daní, vydieranie, sprisahanie).<sup>7</sup> Táto situácia znamenala zmenu postavenia úradníkov *missi dominici* ako splnomocnencov (vyslancov) kráľa, ktorí za panovníkov pred Karolom Veľkým mali kompetencie len limitované, vo forme presne určených úloh, ktorými boli poverovaní. Už za čias Merovejovcov (460 - 751) a neskôr aj za čias majordómov a Karlovcov boli vysielaní špeciálni komisári z dvora do jednotlivých provincií. *Missi dominici*<sup>8</sup> alebo kráľovskí poslovia boli oprávnenými zástupcami panovníka. Počas panovania cisára Karola Veľkého bola inštitúcia charakteristickým prvkom správy. Kontrolóri mali na starosti kontrolu miestnej správy v jednotlivých častiach ríše, grófstvach, respektíve v územnom celku, ktorý im bol zverený.<sup>9</sup>

Ríša mala okolo roku 802 pevné územné usporiadanie. Úradníci *missi dominici* vykonávali kontrolu v špecificky pre nich určených obvodoch *Missatsprengel* (*missaticum*), vytvorených na základe geografických a územnosprávnych princípov.<sup>10</sup> Kontrola sa týkala najmä predstaviteľov miestnej správy grófov, ale aj ostatných orgánov, respektíve úradníkov miestnej správy. Grófi predstavovali ako správcovia území stály

5 BULLOUGH D., A. 1970. *Europae Pater: Charlemagne and His Achievement in the Light of Recent Scholarship*. The English Historical Review, Oxford University Press, Vol. 85, No. 334 (Jan., 1970), pp. 59-105, s.90

6 KRUGER, CH. 1999. *Managing A Mighty Empire: Charlemagne's Missi Dominici*. Calliope, 99, Vol. 9 Issue 7, p.27, ISSN : 10507086, s. 22.

7 KRUGER, CH. 1999. *Managing A Mighty Empire: Charlemagne's Missi Dominici*. Calliope, 99, Vol. 9 Issue 7, p.27, ISSN : 10507086, s. 22.

8 STORY, J. 2005. *Charlemagne: empire and society*. Manchester : Manchester University Press, 2005, 330 s. ISBN 0-7190-7088-0, s. 83.

9 TRETERA, J.R. 2010. *Dějiny Evropského kontinentálního práva*. Praha : PrF UK, 2010, s. 119

10 FRIED, J. 2008. *Die formierung Europas 840 – 1046*. Munchen : Oldenbourg Wissenschaftsverlag, 2008, s. 62, ISBN 978-3-486-49703-8

odvolateľný orgán, ktorý disponoval majetkami a statkami viazanými na výkon úradnej funkcie. Medzi povinnosti grófov patrilo udržiavanie poriadku vo svojom obvode a najmä ochrana práv kráľa, ktoré vykonávali prostredníctvom rozsiahlych zverených právomocí udelených kráľom. Išlo najmä o policajné právomoci kombinované so súdnou mocou. Administratívny aparát pozostával z podriadených vazalov a sluhov.<sup>11</sup>

Územia, ktoré boli grófam zverené od panovníka, zodpovedali prirodzenému regiónu s rozličnou veľkosťou. Mohlo ísť o rozlohu zodpovedajúcu francúzskemu *departementu* (okres) alebo niekedy zodpovedajúcu *arrondissementu* (mestu, respektíve mestskému obvodu). Rozloha tak nebola rovnaká, respektíve primeraná v porovnaní s inými správnymi oblasťami. S hranicami grófstva sa často zhodovali hranice diecézy, ako výsledok spájania svetského a cirkevného prvku v štáte a zároveň aj ako prostriedok na dosiahnutie centralizácie. Napriek snahe panovníka vykonávať takýmto spôsobom kontrolu, dochádzalo k zneužívaniu moci a k nedbanlivosti zo strany grófov, čo nevyriešili ani upozornenia a vyhrážky sankciami zo strany panovníka.<sup>12</sup>

## 2 KAPITULÁRIE MISSI DOMINICI

V súvislosti s missi dominici je nevyhnutné spomenúť a vymedziť kapitulárie ako prameň práva a informačný zdroj o tejto inštitúcii vo Franskej ríši. Kapitulárie predstavujú na jednej strane inštrukcie pre missi dominici od kráľa, na druhej strane predstavujú informácie o missi dominici ako o špeciálnych úradníkoch v štátnej správe a o ich činnosti. Na základe týchto skutočností je nevyhnutné pozrieť sa podrobne na kapitulárie ako hlavný zdroj o činnosti úradníkov missi dominici. Činnosť grófov a ostatných úradníkov, voči ktorým mohli aj na podnet začať missi dominici vykonávať kontrolu bola obsiahnutá vo všeobecných kapituláriách vo všeobecnom rámci.

Kapitulárie predstavujú čiastkové kráľovské zákony, v zmysle dnešnej terminológie chápané ako normatívne právne akty franských panovníkov, pôvodne označované ako *praeceptum*, *edictum*, *decretio*, *preascripto*. Pomenovanie kapitulárie je príznačné obdobiu Karlovcov. Kapitulárie sú nazývané aj ako „čierne diery“ franského právneho poriadku, čo znamená, že na jednej strane sú kapitulárie hlavným a najdôležitejším zdrojom opisujúcim činnosť jednotlivých orgánov, predovšetkým missi dominici. Na druhej strane však môžu poukazovať a vytvárať názor o univerzálnosti, čo však nebola v skutočnosti celkom pravda. *Notitiae* alebo správy o súdnom konaní a ostatné zdroje obsahujú sčasti skreslené údaje o jednotlivých orgánoch a úradoch v ríši. Ich výskyt a dostupnosť je však v období 768-814 a v prvých rokoch vlády Ľudovíta Pobožného (814 – 840) značne obmedzená. Nedokážu tak plnohodnotne dopĺňať kapitulárie ako pramene všeobecné. *Notitiae* boli nepravidelne doručované Karlovi, avšak sú často ťažko interpretovateľné alebo sú vykladané len s malou mierou dôveryhodnosti. Platí to najmä o identifikovaní, či ide o *notitiae* všeobecné alebo miestne, respektíve mimoriadne alebo bežné.<sup>13</sup>

11 „Grófi a centenari (správcovia územných celkov) by mali nútiť všetkých byť spravodliví podľa mienky každého, a mali by mať asistentov v ich úradoch, na ktorých sa môžu bezpečne spoľahnúť, a ktorí dodržiavajú právo a spravodlivosť poctivo,...“ In LUALDI, K. 2005. *Sources of the Making of the West: Peoples and Cultures*, vol. 1: to 1740. 2nd ed. (New York: Bedford/St. Martin's, 2005), 151-55.

12 DUBY, G. 2003. *Dějiny Francie od počátku po současnost*. Praha : Karolinum, 2003, s.133, ISBN 80-7184-514-0

13 BULLOUGH D., A. 1970. *Europae Pater: Charlemagne and His Achievement in the Light of Recent Scholarship*. The English Historical Review, Oxford University Press, Vol. 85, No. 334 (Jan., 1970), pp. 59-105, s. 90

Požiadavka plniť sľuby dané panovníkovi od jednotlivých úradníkov a zároveň aj oboznamovanie verejnosti s obsahom kapitulárií ako doplnok vnútroštátneho práva, rovnako aj ako doplnok pre súdnu prax v súvislosti s písaným právom, boli smerované na *missi dominici*. V prípade prvých kapitulárií pre *missi dominici* išlo skôr o administratívne pokyny ako o legislatívu na rozdiel od regionálnych kapitulárií v rokoch 780 – 790. Na základe štatistík môžeme rozdeliť a zaradiť kapitulárie vydané po roku 800 na základe hlavného zamerania a úmyslu. Viac ako polovica, súvisela s povinnosťami *missi dominici* alebo priamo súvisela s výkonom kráľovej vôle a so správou súdnictva.<sup>14</sup>

Kapitulárie z roku 802 obsahovali komplexný počet povinností a kompetencií *missi dominici*. Podľa Ganshoha<sup>15</sup> išlo o kapitulárie s programovým zameraním na vládnutie v kráľovstve. Podľa McKitterika išlo však o zozbieranie, respektíve systematizáciu obsahu predchádzajúcich a teda skorších kapitulárií v jednom manuskripte, obsahujúc povinnosti a kompetencie jednotlivých splnomocnencov kráľa. Doplnené boli o dotazníky, ktoré boli rozposlané po celej krajine a do všetkých obvodov *missi dominici*. Všeobecné správne kapitulárie z roku 802, respektíve súvisiace s korunováciou Karola za cisára v roku 800 boli spájané so zmienkou v Lorschských análoch<sup>16</sup>. Kronikári pripisujú dôvod vzniku úradu *missi dominici* dôvodu obavy z korupcie a noví úradníci na základe toho nemohli prijímať dary.<sup>17</sup>

Kapitulárie z roku 802 považuje Henderson za zakladaciu listinu dlhotrvajúcej inštitúcie, program mladého panovníka a predstavujú ideál, aká by ríša mala byť. Na vrchole stojí panovník, ktorého najvyššou povinnosťou je postarať sa o zabezpečenie ľudí. V jeho rukách bola spravodlivosť, morálka a náboženstvo. Jeho zem mala byť azylom alebo útočiskom bez nesvárov a bez porušovania práv druhých. Na starosti mal mať aj všetky kostoly, vdovy, siroty a pocestných, „za vládcu samotného, po Bohu a Jeho svätosti, je ustanovený za ich ochrancu a obhajcu.“

Úvod kapitulárií o *missi dominici* obsahuje správu o vyslancoch panovníka ríše vysielaných z centra a prinášajúci mier a spravodlivosť do všetkých častí ríše. Ich úlohou bolo dohliadať na činnosť všetkých ostatných úradníkov, prijímať a vyšetrovať sťažnosti podávané na nich. Podobnú inštitúciu ako sú *missi dominici* zaviedli aj v Anglicku, v časoch Henricha II. s názvom úrad potulných sudcov.<sup>18</sup>

14 Štyri kapitulárie súviseli s armádou, sedem bezprostredne súviselo s justíciou alebo zákonmi, desať s kánonickým právom a zvykmi vykonávaných v súlade so zákonom Benedikta (*The Rule of Benedict*), mníchmi. Bližšie o Benediktovom zákone ALSTON, G. C. 1907. *Rule of St. Benedict*. In *The Catholic Encyclopedia*. New York: Robert Appleton Company. (cit. 2.2.2012), dostupné na internete: <http://www.newadvent.org/cathen/02436a.htm>

15 GANSHOF, F.L. 1957. *Wat waren de Capitularia?*. Grierson *The English Historical Review*, Oxford University Press, Vol. 72, No. 283 (Apr., 1957), p. 353, (cit. 18.1.2012) dostupné na: <http://www.jstor.org/stable/558731>

16 Lorschské anály, (*Annales laureshamense*) predstavujú zbierku análov týkajúcich sa histórie Francúzska, respektíve Franskej ríše, datujúc obdobie rokov 703-803, bližšie o Lorschských análoch KING, D. 1987. *Charlemagne*. 1987, str. 137 – 45. s. 242. (cit. 22.2.2012), dostupné na internete : <http://www.deremilitari.org/resources/sources/charlemagne.htm>

17 MCKITTERICK, R. 2008. *Charlemagne: the formation of a European identity*. Cambridge University Press, 2008 - 460 s., ISBN 9780521886727, s.257.

18 HENDERSON, E. F. 1896. *Select Historical Documents of the Middle Ages*. London : George Bell and Sons, 1896; (cit. 2.2.2012), dostupné na internete: <http://avalon.law.yale.edu/medieval/capitula.asp>

Na pochopenie a výklad kapitulárií ako aj úlohy missi je dôležitá skutočnosť tvorenia výberov a kompilácií jednotlivých rukopisov, v ktorých sa kapitulárie nachádzajú. Pri absencii originálnych kapitulárií, tak takmer ucelenú zbierku kapitulárií a ich poznanie uchočili práve kópie a prepisy. V niektorých prípadoch jednotlivých ustanovení partikulárnych kapitulárií môže dôjsť k roztrúseniu v jednotlivej zbierke práve kvôli vlastnému výberu podľa predstavy zostavovateľa. Dve skoršie kapitulárie tak boli zahrnuté a tvorili základ pre veľké zbierky kapitulárií v 9. a 10. storočí. *Admonitio generalis*<sup>19</sup> tak zahrnulo a zachovalo skoršie rukopisy z 8. storočia popri kanonickom práve a liturgickom alebo náboženskom obsahu. Herstalské kapitulárie<sup>20</sup> na druhej strane boli zahrnuté v zbierkach obsahujúcich rímske a saalské právo a malých zbierkach kapitulárií v 9. storočí.<sup>21</sup>

Kapitulárie sú tak spojené s kanonickým, štátnym právom a inými náboženskými textami, ako aj s textami historickými. Kapitulárie boli pôvodne vydávané ako príručky pre missi dominici nimi samotnými. Dve zbierky z Liège a Aquitánie vytvorené missi dominici v prvej a druhej dekáde 9. storočia sú dôležitým prameňom postupu prijímania inštrukcií a nariadení od kráľa.<sup>22</sup> Zbierky kapitulárií alebo kniha missi dominici obsahuje svedectvo o úlohe missi dominici predstavujúce základné vzťahy medzi dodržiavaním zvykov a zákonov všetkými ľuďmi, kráľovskej správy a panovníkom samotným. Niektoré zbierky pravdepodobne nadväzovali na skoršie kapitulárie v jednostranovej forme alebo na zbierky kapitulárií. V mnohých prípadoch išlo o kráľovského posla, ktorý zozbieral a uchoval zbierku kapitulárií Karola Veľkého.<sup>23</sup>

### 3 MISSI DOMINICI – KOMPETENCIE A PÔSOBNOSŤ

Missi dominici a ich kompetencie môžeme vymedziť na základe uvedených skutočností a informácií o kapituláriách, ktoré sú neoddeliteľnou súčasťou úradu missi dominici. Vytvárajú tak hlavný a neoddeliteľný právny a historický prameň poznania inštitúcie. Na základe problematiky kapitulárií tak môžeme vymedziť missi dominici ako úrad poverený kráľom na vykonávanie kontrolnej činnosti v rámci Franskej ríše.

Spočiatku Karol využíval úradníkov missi dominici príležitostne, neskôr sa stali riadnou a stálou súčasťou administratívy v štáte. Najneskôr do roku 802 sa stali missi dominici bežným nástrojom vlády Karola Veľkého a boli vysielaní do všetkých častí ríše v ročných intervaloch. Úlohou bolo vykonávanie rôznych druhov služieb pre kráľa. Existenciu úradu missi dominici môžeme nájsť aj v skoršom období. Pravdepodobne boli poverení rozširovaním Herstalských kapitulárií už v roku 779. S najväčšou pravdepodobnosťou boli poverovaní aj prevzatím do vernostných prisah Karola Veľkého v rokoch 789 a 792 až 793. Dôležitú úlohu tak zohrávali missi dominici najneskôršie za vlády synov Karola Ľudovíta Pobožného a Karola Lysého.<sup>24</sup>

Význam a postavenie missi dominici vzrástol po korunovácii Karola Veľkého, keď vzrástla aj jeho zodpovednosť ako predstaviteľa kresťanstva. S tým mal nepochybne súvis aj nárast, respektíve zintenzívnenie jeho reforiem. Pre missi dominici prízvukoval najmä správanie podľa kresťanských princípov. Prisaha,

- 
- 19 Admonitio generalis bola zbierka karolínskych zákonov vydané za Karola Veľkého v roku 789. V 82 článkoch pojednávala najmä o cirkevných a náboženských záležitostiach vo Franskej ríši; bližšie o admonitio generalis: MCKITTERICK, R. 1994. *Carolingian culture: emulation and innovation*, Cambridge: Cambridge University Press, ISBN 0521405866, s.19
  - 20 Herstalské kapitulárie sú krátke kapitulárie z roku 779 vydané na vyriešenie krízy v Aquitánsku.
  - 21 MCKITTERICK, R. 2008. *Charlemagne: the formation of a European identity*. Cambridge University Press, 2008, 460 s., ISBN:9780521886727, s. 263
  - 22 Gerbaldova zbierka z roku 806 bola vytvorená v čase príchodu do Liège, 60 km alebo 2 dni cesty od Aachenu štyrmi kráľovskými poslami Adalhardom, Fulradom, Unruochom a Hrocculfom, ktorých písomnosti sú rovnako súčasťou Gerbaldovej zbierky. Gerbaldove biskupské štatúty boli vydané o pár rokov skôr ako je to v prípade kapitulárii jednotlivých missi. In MCKITTERICK, R. 2008. *Charlemagne: the formation of a European identity*. Cambridge University Press, 2008 - 460 s., ISBN: 9780521886727, s. 264
  - 23 MCKITTERICK R. 2008. *Charlemagne: the formation of a European identity*. Cambridge University Press, 2008 - 460 s., ISBN 9780521886727, s. 266
  - 24 FRASSETTO, M. 2003. *Encyclopedia of barbarian Europe: society in transformation*. Santa Barbara, Calif. : ABC-CLIO, 2003, 419 s, ISBN 978-1-85109-586-5, s. 269

respektíve sľub kráľovi podľa nových pravidiel, obsahoval formuláciu „svätá služba Bohu“ a skladal ju každý muž po dovŕšení 12 rokov.<sup>25</sup> Zmena sa týkala aj oblasti práva, keď panovník prízvukoval, že právo by malo byť aplikované rovnako pre každého, zahrňujúc aj chudobných ľudí.<sup>26</sup>

Pôsobnosť a rozsah činnosti missi dominici sa za Karola Veľkého rozšírili a samozrejme zabezpečila sa pravidelnosť ich kontroly, vykonávanej jedenkrát za rok. Pre kontrolu týchto úradníkov navzájom, zaviedol Karol výkon kontroly vo dvojici, keď jedna zložka pozostávala z laického alebo svetského splnomocnenca zo strany šľachty a druhá prináležala cirkevnému duchovenstvu, najmä biskupovi.<sup>27</sup> Spočiatku boli úradníci vyberaní kráľom spomedzi členov družiny bez ohľadu na sociálny status, od roku 802 boli ustanovovaní výlučne na základe príslušnosti k svetskej a cirkevnej šľachte.<sup>28</sup> Dôvodom malo byť znížené riziko korupcie v prípade príslušnosti k šľachte. Aparát pre jednotlivé územie nazývané *missaticum* tvoril svetský šľachtic (gróf) a duchovný opát alebo biskup.<sup>29</sup>

Missi znamenali v rámci kontroly správy majetku kráľa Karola Veľkého veľkú oporu a pomoc pri udržaní stability v ríši práve z dôvodu zneužívania moci grófmi.<sup>30</sup> *Capitula missorum*, respektíve zverené kontrolované územia obchádzali s presnými pokynmi, respektíve predpismi. Často s celými dotazníkmi, na základe ktorých podávali správy kráľovi. Všade vystupovali ako predstavitelia a šíritelia panovníkových myšlienok a ako jeho zástupcovia.<sup>31</sup>

- 
- 25 „Čo sa týka vernosti sľúbenej vládcom. A on nariadil, že každý v celom jeho kráľovstve, či duchovný alebo laik, a každý vzhľadom na svoje povolanie a druh práce (majetok a držbu), musí mu teraz sľúbiť ako vládcomi vernosť, ktorú mu pred tým sľúbil ako kráľovi; a všetci, ktorí doteraz sľub nezložili rovnako, nad dvanásť rokov. A následne to bude oznámené verejnosti, tak bude môcť každý vedieť, aké veľké a koľko vecí je obsiahnutých v tej prísaha, nie viac, ako si doteraz mysleli, vernosť vládcomi ako prejav úcty, a nie privedenie nepriateľa do jeho kráľovstva a nechať súhlas alebo ukrývať bezverstvo k nemu, ale že všetci majú vedieť čo táto prísaha obsahuje.“ In LUALDI, K. 2005. *Sources of the Making of the West: Peoples and Cultures*, vol. 1: to 1740. 2d ed. (New York: Bedford/St. Martin's, 2005), 151-55
- 26 KRUGER, CH. 1999. *Managing A Mighty Empire: Charlemagne's Missi Dominici*. Calliope, 1999, Vol. 9 Issue 7, p27, 2p, ISSN : 10507086
- 27 KRUGER, CH. 1999. *Managing A Mighty Empire: Charlemagne's Missi Dominici*. Calliope, 1999, Vol. 9 Issue 7, p27, 2p, ISSN : 10507086
- 28 Všeobecné kapitulácie z roku 802: „Čo sa týka zástupcov vyslaných vládcom. Z toho dôvodu, najjasnejší a najkresťanskejší vládca Karol vybral zo svojich urodzených najmúdrejších a najrozvážnejších mužov, arcibiskupov a ďalších biskupov, a ctihodných opátov a zbožných laikov, a poslal ich po celom kráľovstve, a prostredníctvom nich sa berú v úvahu nasledujúce kapitoly na zabezpečenie života ľudí v súlade so správnymi zákonmi. Navyše, keď je niečo, čo nie je správne a bolo uzákonené, je oprávnený vyšetriť s najväčšou usilovnosťou a informovať o tom, pri vôli Božej, zmeniť to.“ In LUALDI, K. 2005. *Sources of the Making of the West: Peoples and Cultures*, vol. 1: to 1740. 2d ed. (New York: Bedford/St. Martin's, 2005), 151-55.
- 29 FRASSETTO, M. 2003. *Encyclopedia of barbarian Europe: society in transformation*. Santa Barbara, Calif. : ABC-CLIO, 2003, 419 s, ISBN 978-1-85109-586-5, s. 269
- 30 FRIED, J. 2008. *Die formierung Europas 840 – 1046*. Oldenbourg Wissenschaftsverlag, Munchen, 2008, s.62, ISBN 978-3-486-49703-8
- 31 bližšie MITTEIS-LIEBERICH. 1971. *Deutsche Rechtsgeschichte*, C. H. Beck, München, 1971.

Najdôležitejšou povinnosťou pre missi dominici ako reprezentantov kráľa bolo šíriť a presadzovať kráľovu vôľu. Okrem skladaní sľubov vernosti mali v kompetencii prípravu armády na vojenské ťaženie. Missi dominici ako kráľovským úradníkom počas vykonávania úradu patrilo aj výsostné právo kráľa *ius descensus*<sup>32</sup> vo forme nocľahu a stravy, ktorú mal zabezpečovať príslušný gróf v kontrolovanej a prislúchajúcej oblasti.<sup>33</sup> Ku kompetenciám patrili taktiež kontrola správy vo všetkých oblastiach, vyšetrovanie činnosti grófov a ostatných úradníkov a prijímanie sťažností na úradníkov a úrady. Ustanovenia Všeobecných kapitulárií z roku 802 obsahovali právomoc pre missi dominici prijímať sťažnosti, pričom nie je stanovené žiadne obmedzenie pri subjekte oprávnenom na podanie sťažnosti.<sup>34</sup>

Dodržiavanie Božích zákonov a sľubu panovníkovi, utajovanie a zatajovanie poddaného alebo otroka, ktorý je na úteku, krádež, a iné. Konkrétnejšie ustanovenia namierené voči grófam zakazujú premárniť benefícium udelené panovníkom<sup>35</sup>, zbaviť vojenskej povinnosti zo strany grófa<sup>36</sup>, neposlušnosť voči panovníkovi a neplatenie daní a poplatkov<sup>37</sup>. Kontrola zahŕňala krivoprisažníctvo a krivé svedectvo, vzťahujúce sa na celé obyvateľstvo<sup>38</sup> a dopúšťanie sa ostatných nepravostí zo strany grófov a správcov území.<sup>39</sup> V súvislosti so spomenutým, ďalšou právomocou missi dominici bol aj výklad nových zákonov ľudu, teda šírenie nových kapitulárií v kráľovstve<sup>40</sup>, presadzovanie nových zákonov vyložených v kapituláriách

- 
- 32 „Ohľadne vyslancov prichádzajúcim od pána vládca. Grófi a centenarii majú povinnosť robiť opatrenia s najvyššou starostlivosťou, ak žiadajú poctu od pána vládca, pre missi, ktorí sú vysielaní, tak že majú prechádzať svoje oblasti (departementy) bez odkladu, a on prikazuje všetkým a všade, že majú povinnosť bez odkladu postarať sa,....., ale majú povinnosť prinútiť ich sa poponáhľať a majú povinnosť zaopatriť pre nich také chovanie ako naši missi môžu nariadiť.“ In LUALDI, K. 2005. *Sources of the Making of the West: Peoples and Cultures*, vol. 1: to 1740. 2d ed. (New York: Bedford/St. Martin's, 2005), s. 151-55.
- 33 FRASSETTO, M. 2003. *Encyclopedia of barbarian Europe: society in transformation*. Santa Barbara, Calif. : ABC-CLIO, 2003, 419 s, ISBN 978-1-85109-586-5, s. 269
- 34 „Nechajme missi samých vykonávať starostlivé vyšetrovanie kedykoľvek niekto tvrdí, že nejaká nepravosť bola spôsobená jemu hocikým, vtedy, keď si chceli zaslúžiť milosť všemohúceho Boha a zachovať mu vernosť, ktorú mu sľúbili, vo všetkých prípadoch, kedykoľvek v závislosti od vôle a strachu z Boha, môžu spravovať zákony spravodlivo v prípade svätej cirkvi Božej a v prípade chudobných, poručníkov a vdov a všetkých ľudí.“ In LUALDI, K. 2005. *Sources of the Making of the West: Peoples and Cultures*, vol. 1: to 1740. 2d ed. (New York: Bedford/St. Martin's, 2005), s. 151-55.
- 35 „Nikto sa nesmie odvážiť premárniť (zmariť) benefícium pána vládca, alebo spraviť ho vlastným majetkom.“ In LUALDI, K. 2005. *Sources of the Making of the West: Peoples and Cultures*, vol. 1: to 1740. 2d ed. (New York: Bedford/St. Martin's, 2005), s. 151-55.
- 36 „Nikto sa nesmie odvážiť zanedbať povolanie do vojny od vládca, a nikto z grófov nesmie byť trúfalý dovoliť si od vtedy zbaviť povinnosti nikoho, kto dlhuje vojenskú službu na základe vzťahov, lichotení alebo darov od kohokoľvek.“ In LUALDI, K. 2005. *Sources of the Making of the West: Peoples and Cultures*, vol. 1: to 1740. 2d ed. (New York: Bedford/St. Martin's, 2005), s. 151-55.
- 37 „Nikto nemôže si dovoliť mariť nikdy v žiadnom prípade rozkaz vládca, alebo každodenne s jeho prácou alebo mariť alebo znižovať alebo iným spôsobom odporovať jeho vôľu a rozkazy. A nikto sa nesmie opovážiť zanedbať platenie poplatkov a daní.“ In LUALDI, K. 2005. *Sources of the Making of the West: Peoples and Cultures*, vol. 1: to 1740. 2d ed. (New York: Bedford/St. Martin's, 2005), s. 151-55.
- 38 „Všetci majú povinnosť konať podľa missi pri vykonávaní spravodlivosti v každom ohľade. Nesmú tolerovať vôbec krivé svedectvo a krivú prisahu, preto je potrebné, že tento najviac nepriateľský trestný čin musí byť odstránený u kresťanov. Ale ak by niekto po tomto mal byť prehlásený za krivoprisažníka, nech je mu známe, že príde o svoju pravú ruku a môžu ho pripraviť o majetok, kým vynesieme naše rozhodnutie.“ In LUALDI, K. 2005. *Sources of the Making of the West: Peoples and Cultures*, vol. 1: to 1740. 2d ed. (New York: Bedford/St. Martin's, 2005), s. 151-55.
- 39 „Grófi a centenari (správcovia územných celkov) by mali nútiť všetkých byť spravodliví podľa mienky každého, a mali by mať asistentov v ich úradoch, na ktorých sa môžu bezpečne spoľahnúť, a ktorí dodržiavajú právo a spravodlivosť poctivo, ktorí žiadnym spôsobom neutlačajú chudobných, ktorí si v žiadnom prípade a zo žiadneho dôvodu nedovolia v súvislosti so zvyhodňovaním alebo odmenou, zamlčať alebo tajiť zločtov, lupičov, vrahov, cudzoložníkov, čarodejníkov, šamanov alebo bosorky a všetkých ľudí dopúšťajúcich sa svätokrádeže, ale namiesto toho ich vydajú na potrestanie a pokarhanie v súlade s právom, tak že, v zhode s Bohom, všetci títo nepriatelia môžu byť exkomunikovaní a oddelení od kresťanov.“ In LUALDI, K. 2005. *Sources of the Making of the West: Peoples and Cultures*, vol. 1: to 1740. 2d ed. (New York: Bedford/St. Martin's, 2005), s. 151-55.
- 40 „Nakoniec, preto, žiadame aby všetky naše výnosy boli známe v celom našom kráľovstve prostredníctvom našich missi, či medzi ľuďmi cirkvi, biskupmi, opátmi, kňazmi, diakónmi, kánonikmi, všetkými mníchmi a mníškami, tak že každý jeden v ich profesijnom odvetví dodržiavať náš výnos alebo nariadenie, alebo kde to môže byť prispôsobené, ďakovať občanom pre ich dobrú vôľu, alebo poskytnúť pomoc alebo kde je potreba, upokojiť alebo napraviť niečo.“ In LUALDI, K. 2005. *Sources of the Making of the West: Peoples and Cultures*, vol. 1: to 1740. 2d ed. (New York: Bedford/St. Martin's, 2005), s. 151-55.

a vyberanie daní. Takisto zabezpečovali dodržiavanie spravodlivosti na kráľovských a nižších súdoch, dokonca rozhodovanie o odvolaniach.<sup>41</sup> Dbali rovnako na dodržiavanie spravodlivosti v súdnych záležitostiach, kde mohli byť prítomní na súdnom pojednávaní, mohli v jednotlivých prípadoch zastupovať v konaní pred súdmi a dohliadať na priebeh konania pred súdom. V súvislosti s konaním pred súdom sa stretávame aj s konkrétnym prípadom v roku 782 pri spore arcibiskupa a grófa v Narbonne boli missi dominici prítomní na súdnom konaní.<sup>42</sup> Zaujímavým je ustanovenie týkajúce sa rozhodovania sudcov, ktorým panovník v kapituláriách prikázal rozhodovať podľa zákona a práva a nie podľa vlastnej vôle.<sup>43</sup> Karol Veľký vymedzil v kapitulárii aj zákaz podplácania sudcov, ako aj zákaz podplácania missi dominici pri výkone funkcie.<sup>44</sup> Missi dohliadali aj na cirkevné záležitosti. Do ich činnosti patrili aj súpis kráľovského majetku a podávanie písomných správ Karolovi Veľkému, opisovanie ich vlastných aktivít, opisovanie odhalených neprávostí a oznamovanie úradníkov, ktorí odmietli ich kontrolu.<sup>45</sup> Konanie Karola Veľkého, respektíve jeho reakcia na splnomocnencami zistené a ohlásené problémy bolo rýchle a panovník konal tak skoro ako to bolo možné, čo bolo obsiahnuté aj v kapitulárii z roku 802.<sup>46</sup>

Úradné povinnosti vykonávali vyslanci podľa dvoch dokladov. Prvým bol ríšsky poriadok od Karola Veľkého obsahujúci písané inštrukcie a pokyny vzťahujúce sa na konkrétne územie, ktorými sa museli riadiť. Druhým bol dokument splnomocňujúci vyslancov súvisiaci s právom priechodu, ubytovania a stravy na území, kde mali poverenie vykonávať činnosť.<sup>47</sup>

V prípade missi dominici išlo o dva druhy úradníkov: missi ad hoc (špeciálny) a bežný missus dominici. Kompetencie mali takmer rovnaké. Odlišnosť medzi dvomi typmi úradníkov spočívala v poverení ad hoc úradníkov vo vyšetrovaní špecifických prípadov mimoriadnych okolností a bezprávia.

Karolovi však bolo jasné, že ríša a systém v nej nefunguje úplne dokonale, čo naznačoval aj splnomocnencom missi dominici. Poddaní si tak museli zvyknúť a zvykli si na obracanie sa priamo na missi dominici s pomocou v oblasti porušovania ich záujmov. Panovník si tak vytvoril určitý druh pocitu u poddaných, akoby sa o nich staral sám.

- 
- 41 Ustanovenia vo všeobecných kapituláriách z roku 802 obsahujú bližšie o kompetenciách: „*A nech sa nikto, pre svoju múdrosť a ľstivosť, neopováži odporovať alebo mariť písané právo, alebo súdne rozhodnutie vynesené nad ním, alebo poškodzovať cirkev Božiu alebo chudobných alebo vdovy alebo nejakého kresťana. Ale všetci by mali žiť úplne v súlade s Božími zákonmi, spravodlivo a v súlade so spravodlivým právom.*“ In LUALDI, K. 2005. *Sources of the Making of the West: Peoples and Cultures*, vol. 1: to 1740. 2d ed. (New York: Bedford/St. Martin's, 2005), s. 151-55.
- 42 Prípad z roku 782 v Narbonne sa týka súdneho sporu medzi arcibiskupom, ktorý si nárokoval emunitu (*emunitas* – pre-vod výsostného práva) nad určitými obcami, a grófom, ktorý tvrdil, že mu pozemky boli prepožičané od kráľa. Situácia z konania pred súdom obsahuje zmienku o missi dominici a ich prítomnosti. „*Na súde zasadali poslovia (missi) nášeho slávneho pána kráľa Frankov Karola v meste Narbonne, aby prejednali mnoho sporných vecí a ukončili právne záležitosti nariadeniami jeho kráľovských poslov. Týmto boli Walter, Adalbert, Fulco, Gibuin, ako aj služobníci (vassi dominici) Rodestagnus, Abundancius, ako aj sudci (iudices), ktorí mali oprávnenie na skončenie procesu a na vysvetlenie práva (causas dirimere et leges difinire), Gunter, Discol, Leoderich, Petrus, Bonavita a Sigfred.*“ In HATTENHAUER, H. 1998. *Evropské dějiny práva*. vyd. 1. Praha : C.H. Beck, 1998, 708 s., ISBN 80-7179-056-7. s. 174
- 43 „*Sudcovia majú súdiť spravodlivo podľa písaného práva a nie na základe ich vlastnej vôle.*“ In LUALDI, K. 2005. *Sources of the Making of the West: Peoples and Cultures*, vol. 1: to 1740. 2d ed. (New York: Bedford/St. Martin's, 2005), s. 151-55.
- 44 „*Pre missi alebo vedúcich na súdoch alebo sudcoch, ktorí vedia o prípade o ktorý ide, zastupovať pred súdom alebo keď je to nevyhnutné ako osoby môžu byť pripustené ako prijateľné k všetkému a ovláda prípad; ale to sa môže vykonať na základe výhody vedúcich alebo missi, ktorí sú prítomní. Ale v každom prípade môže byť na základe spravodlivosti a zákonov; a toho, že nikto nemôže mať moc podplatiť súd darom, odmenou alebo nejakým druhom ohovárania. Nikto nesmie neprávom dovoliť inému nič, ale oddanosťou a dobrou vôľou všetci majú byť pripravení vykonávať spravodlivosť.*“ In LUALDI, K. 2005. *Sources of the Making of the West: Peoples and Cultures*, vol. 1: to 1740. 2d ed. (New York: Bedford/St. Martin's, 2005), 151-55.
- 45 KRUGER, CH. 1999. *Managing A Mighty Empire: Charlemagne's Missi Dominici*. Calliope, 1999, Vol. 9 Issue 7, p27, 2p, ISSN 10507086
- 46 „*A ak by tam mohlo byť niečo, čo by spolu s územnými celkami, neboli schopní sami napraviť a dať spravodlivosti zadosť, môžu bez akejkoľvek pochybnosti oznámiť spolu so správami, rozsúdiť kráľovi, a priama cesta spravodlivosti nesmie byť nikým marená lichotením alebo darmi pre nikoho alebo žiadnym druhom vzťahov alebo strachom z moci iných.*“ In LUALDI K. 2005. *Sources of the Making of the West: Peoples and Cultures*, vol. 1: to 1740. 2d ed. (New York: Bedford/St. Martin's, 2005), s. 151-55.
- 47 KRUGER, CH. 1999. *Managing A Mighty Empire: Charlemagne's Missi Dominici*. Calliope, 1999, Vol. 9 Issue 7, p27, 2p, ISSN 10507086

Aj napriek pomerne krátkej existencii úradu splnomocnencov v podobe a forme, akú priniesol a zreformoval Karol Veľký, a rovnako aj pokusom o korupciu zo strany kontrolovaných subjektov, systém splnomocnencov bol efektívny v súvislosti s ochranou pred zásahmi zo strany ústrednej moci.<sup>48</sup> Inštitúcia missi dominici zaniká v 9. storočí, čomu nezabránil ani pokus Karola Lysého o znovuzavedenie inštitútu missi dominici pod názvom „kráľovskí vyslanci“ na kontrolu šľachticov v obvodoch.<sup>49</sup>

## ZÁVER

Missi dominici ako úrad, respektíve inštitúcia zaoberajúca sa kontrolnou činnosťou predstavoval dôležitú inštitúciu v súvislosti s udrжанím morálneho a najmä právneho poriadku v špecifických oblastiach činnosti. Je potrebné konštatovať, že missi dominici na základe spomenutého predstavovali vyslancov kráľa, čo znamená, že boli zriadení na základe záujmu a z vôle panovníka, teda zhora, a nie z ľudu. Pod túto skutočnosť sa podpísal aj patrimoniálny charakter štátu Franskej ríše a silné postavenie panovníka v štáte, najmä Karola Veľkého v súvislosti so snahou kontrolovať správu ríše. Zverené kompetencie spísané vo forme kapitulárií sú vymedzené širokým spôsobom a obsahujú svetský aj cirkevný aspekt ochrany spoločnosti, a tak aj kráľovho majetku ako aj ochrany jednotlivcov prostredníctvom podávania podnetov. Išlo tak o kumuláciu svetskej a cirkevnej zložky doplnenú aj o významnú pozíciu v rámci kontroly súdnej moci a právomoci, čo sa pri orgánoch a úradoch tohto typu často krát stávalo a vyskytovalo.

Nezávislosť orgánu bola na jednej strane obmedzená kreáciou zo strany kráľa ako vlastníka štátu, na druhej strane však možno vidieť aj poctu a dôležitosť, ktorú missi dominici požívali zo strany obyvateľov spočívajúcu v prináležaní výsostného kráľovského práva *ius descensus* pre missi dominici. Podľa dostupných prameňov však nevieme presne určiť dĺžku funkčného obdobia úradníkov missi dominici, čo nám definovanie nezávislosti úradu do určitej miery skresľuje. Vieme len, že kreácia prebiehala spomedzi príslušníkov aristokratických členov rodín a výber vykonával panovník. Môžeme však konštatovať na základe faktických skutočností v kapituláriách pravidelné každoročné vykonávanie kontroly správy v im zverených oblastiach. Dôležitým prvkom v činnosti missi dominici bolo prijímanie sťažností a podnetov zo strany občanov, čo bolo nevyhnutné pre získavanie informácií a pre vykonávanie kontroly v oblasti správy ríše na miestnej úrovni. Subjekt dožadujúci sa ochrany nebol podľa kapitulárií obmedzený.

Rovnako za dôležitú môžeme považovať skutočnosť, že v predmetných veciach činnosti neboli úradníkom zverené rozhodovacie právomoci v konkrétnych prípadoch v merite veci. Missi dominici mali vykonávať kontrolnú činnosť v súvislosti s oznamovaním a postúpením zistenej záležitosti panovníkovi. Oblasť pôsobnosti missi dominici sa týkala okrem spomenutých kompetencií aj oblasti kontroly korupcie v ríši. V praxi sa často krát však ani missi dominici samotní nevyhli korupcii alebo pokusom o korupciu zo strany grófov a ostatných úradníkov, čo sa panovník snažil obmedziť práve dvojicou úradníkov formou ich vzájomnej kontroly podľa reformy v roku 802. Theodulf z Orleans zaznamenáva ťažkosti úradníkov missi dominici pri častej konfrontácii s ponúkanými úplatkami, čo dokazuje, že reforma z roku 802 nedokázala úplne zabrániť problému korupcie pri vykonávaní úradu missi dominici. Napriek tomu však možno tvrdiť, že išlo o dôležitý prvok karolínskej správy.<sup>50</sup>

48 KRUGER, CH. 1999. *Managing A Mighty Empire: Charlemagne's Missi Dominici*. Calliope, 1999, Vol. 9 Issue 7, p27, 2p, ISSN 10507086

49 FRIED, J. 2008. *Die formierung Europas 840 – 1046*. Munchen : Oldenbourg Wissenschaftsverlag, 2008, s. 62, ISBN 978-3-486-49703-8

50 FRASSETTO, M. 2003. *Encyclopedia of barbarian Europe: society in transformation*. Santa Barbara, Calif. : ABC-CLIO, 2003, 419 s, ISBN 978-1-85109-586-5, s. 269

Nevieme jednoznačne určiť, či dôležitosť a postavenie missi dominici v štáte prispelo k vnímaniu Franskej ríše ako silného a stabilného štátu za čias Karola Veľkého alebo naopak stabilita štátu a fungujúci systém v ňom napomohli úspechu missi dominici ako orgánu poverenému kontrolovať úradníkov a dohliadať na spravodlivosť v ríši. Každopádne je jasné, že missi dominici zohrali dôležitú úlohu pri udržaní stability v miestnej správe a zabezpečení správnych väzieb a spolupráce v ríši.

## **RESUME**

KOHÚT, Tomáš: Missi Dominici in Frankish Empire. In *HISTORIA ET THEORIA IURIS*, Vol. 4, 2012, No.7, p. 36

The article is trying to capture missi dominici as control body in local government in Frankish empire in the late eight and the early ninth century, especially during the government of Charlemagne. Inevitable part of the article are capitularies as a source of law, on which we can bring near the existence, functions, powers and competence of the office of missi dominici. The important fact foregrounding specific position in the area of control in local government in the empire is possibility of application of complaint on missi dominici in cases concerning illegal and wrong activity of local government bodies and offices. Important is also parallel with the modern office of ombudsman.



# **ORGANIZÁCIA KRÁĽOVSKÉHO SÚDNICTVA V STAROVEKEJ INDII**

---

**ROMAN LAURINEC,  
OKRESNÝ SÚD NOVÉ ZÁMKY**



## ÚVOD

Pre vývoj súdnictva v starovekej Indii, podobne ako v prípade iných starovekých kultúr, je charakteristické pre ranú fázu vývoja štátu, že realizácia spravodlivosti nepatrila k úlohám štátu a preto nebol rozvinutý ani systém štátnych inštitúcií plniacich takúto úlohu. Spravodlivosť sa presadzovala predovšetkým prostriedkami svojpomoci, keď poškodená strana mohla dosiahnuť uplatnenie svojho práva použitím nátlakových prostriedkov, ako bolo zotrvávanie pred obydlím druhej strany a bránenie jej v opustení obydla, až kým jej nárok nebol uspokojený. Tieto formy svojpomoci si zachovali istú legitimitu ešte aj v čase, keď sa už rozvinul systém súdov zriadených štátom. V dobe *dharmasútier*<sup>1</sup> vražda ešte stále nebola pokladaná za zločin, ale len za delikt, pri ktorom príbuzným zavraždeného mala byť poskytnutá kompenzácia. Dokonca ešte aj *Náradasmrti*<sup>2</sup> odmieta uplatnenie sily len v prípade, keď je nárok pochybný alebo keď sa použije bez kráľovského súhlasu.<sup>3</sup> K vzniku a rozvoju súdnictva dochádza až v spojitosti s narastaním významu kráľovskej funkcie a presadením idey kráľovskej jurisdikcie ako zdroja všetkej spravodlivosti v štáte.

## 1 KRÁĽOVSKÁ JURISDIKCIA

V prameňoch *védскеj* doby<sup>4</sup> nenachádzame ešte žiadne náznaky existencie organizácie súdov a kráľovi nie je priznaná žiadna súdna moc. A. S. Altekar uvádza, že podľa niektorých výkladov pojem *sabhapati* označuje osobu, ktorá vykonávala funkciu sudcu, a možno nájsť aj náznaky, že akúsi rozhodcovskú funkciu v sporov vykonávali občinové zhromaždenia zvané *sabhá*, ktorým sa buď obe strany podriadili dobrovoľne alebo sa na ne obrátila jedna zo strán v prípade, ak nemala dostatočné možnosti na uplatnenie svojpomoci.<sup>5</sup> M. M. Patkar zase uvádza, že *sabhá* bola stálou inštitúciou zloženou z vybraných mužov pôsobiacich pod autoritou *samiti*, čo bolo akýmsi zhromaždením celého kmeňa. Súčasne ale píše, že s istotou nemožno vlastne

- 
- 1 *Dharmasútry* sú prvými právne relevantnými staroindickými textami, ktoré časovo spadajú do *povédскеj* doby približne 6. až 3. storočia pred n.l. Z týchto textov možno uviesť medzi staršími *Ápastambadharmasútra* a *Baudhájánadharmasútra* a medzi mladšími *Gautamadharmasútra*, *Vasišthadharmasútra* a *Višnudharmasútra*. Tieto texty sa venovali výlučne *dharme*, ktorá v tejto fáze vývoja reprezentovala predovšetkým ešte rituálne a náboženské usmernenia spojené s ukladaním pokánia ako duchovného trestu pri porušení povinností. Preto obsah *dharmasútier* z podstatnej časti spadá do oblasti religionistiky a etiky. Ale nájdeme už v nich aj časti venované pozitívnemu právu, aj keď vzhľadom na ranú fázu vývoja práva v Indii táto problematika nie je ešte príliš rozpracovaná. Právo sa ešte nevydelilo výraznejšie v rámci koncepcie *dharmy*, preto je charakteristické jeho prerastanie s náboženstvom a etikou. *Dharmasútry* napríklad pri porušení povinností majúcich povahu trestných činov dôraz kladú na rozličné formy pokánia ako duchovné vykúpenie zo spáchania trestného činu chápaného hlavne ako hriech na rozdiel od trestov, ktoré boli spojené s právom trestať vyhradeným pre kráľa.
  - 2 *Náradasmrti* patrí medzi tzv. *dharmasástry*, ktoré reprezentujú ďalšiu fázu vývoja staroindického práva po *dharmasútrach*. *Dharmašástier* sa zachovalo obrovské množstvo a chronologicky zaberajú veľmi dlhé obdobie siahajúce od posledných storočí pred n.l. až po dobu britského panstva. Naozaj významnými a vysoko autoritatívnymi je ale len niekoľko *dharmasástier* časovo nie mladších od 6. storočia n.l. Práve v *dharmasástrej* literatúre sa nám ukazuje najzreteľnejšie progres staroindického práva smerujúci k vyčleneniu práva z náboženského rámca. Tento vývoj kulminuje v trojici *dharmasástier*, do ktorej patrí *Náradasmrti*, *Brhaspatismrti* a *Kátjájanasmti*, ktorá vyniká svojim systematickým a metodologickým výkladom právnej problematiky a v ktorých sa síce zachoval religiózny rámec daný koncepciou *dharmy*, ale tento už neplní žiadnu podstatnú úlohu pri formovaní práva, pričom pozornosť sústreďujú výlučne na pozitívne právo za súčasného ignorovania náboženských tém. Táto trojica patrí do doby medzi 2. až 6. storočím n.l., ktorú možno pokladať za akýsi klasický vek starovekej Indie, v ktorom sa plne rozvinulo pozitívne právo založené na kráľovskej jurisdikcii.
  - 3 *Náradasmrti*, I.46.
  - 4 Doba približne medzi rokmi 1500 až 500 pred n.l. sa označuje ako *védскеj* podľa korpusu najstarších indických literárnych diel známeho ako *védy*. *Védске* texty sú jedinými písanými prameňmi znalosti tejto doby, pričom primárne sa jedná o religiózne texty. *Védy* sa nevenujú vôbec problematike pozitívneho práva a jedine na základe skromného množstva informácií obsiahnutých v nich sa možno dohadovať o fungovaní spravodlivosti vo *védскеj* dobe.
  - 5 ALTEKAR, A.S.: *State and Government in Ancient India*. Delhi: Motilal Banarsidass Publishers Pvt. Ltd., 2009, s. 246.

o tomto uviesť nič.<sup>6</sup> Povinnosťou kráľa v tejto dobe bolo síce udržiavať právo a poriadok a viesť ľudí k plneniu ich povinností, ale takou mocou nedisponoval, aby mohol vykonávať funkciu sudcu. Znalosť *dharmy*<sup>7</sup> bola doménou ršiov, teda znalcov *véd*, a kráľ bol povinný si vybrať osobného obetníka (*puróhita*), ktorý mu mal radiť a asistovať aj v právnych otázkach.

S narastaním významu kráľovskej funkcie štát reprezentovaný osobou kráľa postupne preberá výkon spravodlivosti ako jednu zo svojich funkcií. Presadila sa predstava, že kráľ (*rádžá*) je „zdroj všetkej spravodlivosti“, a to už v dobe *dharmasútier*, ktoré nám predstavujú pomerne dobre rozvinuté súdnictvo, ktorého hlavou bol kráľ. V *Gautamadharmasútre* kráľ už vystupuje ako autorita poverená sudcovskou funkciou, ktorý má čerpať právo z troch zdrojov. Jedným zo zdrojov sú *védy*, *dharmasútry*, pomocné *védске* vedné disciplíny (*védánga*) a *purány*,<sup>8</sup> druhým sú obyčaje a zvyky krajov, komunít, rodov, ktoré nie sú v rozpore s posvätnými textami, kým obyčaje a zvyky uplatňované medzi roľníkmi, obchodníkmi, pastiermi, požičiavateľmi peňazí a umelcami sú tretím zdrojom. Kráľ je sudcom sporov a právo má poznať od kompetentných osôb, ako sú znalci v danej oblasti a v prípade rozporov znalci troch *véd*.<sup>9</sup> Kráľovská jurisdikcia sa v dobe *dharmasútier* posilnila do takej miery, že sa presadilo chápanie funkcie kráľa, ktoré by bolo možné v súlade s *H. Chakravortim* charakterizovať ako judiciálne na rozdiel od legislatívneho.<sup>10</sup> Kráľ je označený ako *dharmapravartaka*, teda je vykonávateľom a nie tvorcom *dharmy*, ktorý túto úlohu zabezpečuje vlastnou sudcovskou činnosťou a zakladaním nižších súdov v kráľovstve.

S nárastom významu kráľovskej jurisdikcie súviselo potom aj rozšírenie druhov sporov, ktoré spadali pod rozhodovaciu právomoc kráľovského súdu. V *Gautamadharmasútre* je ešte kapitola o *vjavaháre*, kam

- 
- 6 PATKAR, M.M.: *Nārada, Brhaspati and Kātyāyana. A Comparative Study in Judicial Procedure*. New Delhi: Munshiram Manoharlal Publishers Pvt. Ltd., 1978, s. 65.
- 7 Staroindické právo sa v podstatnej miere formovalo a vyvíjalo v rámci koncepcie *dharmy*, ktorá predstavuje koncepciu príliš komplexnú na jednoduché vymedzenie. R. Lingat píše, že „*dharma* je koncepcia ťažká na definovanie, lebo popiera či prekračuje rozlišovania, ktoré sú podstatné pre nás, a z dôvodu, že je založená na presvedčeníach, ktoré sú natoľko cudzie nám, ako sú známe Indom.“ *Dharmu* vo význame, s ktorým je spojené aj staroindické právo, vymedzuje ako totalitu povinností, ktorým podlieha každý jedinec v závislosti od jeho *varny* a etapy života a ktoré musí zachovávať, ak mu záleží na jeho posmrtnom bytí. (LINGAT, R.: *The Classical Law of India*. New Delhi: Munshiram Manoharlal Publishers Pvt. Ltd., 1993, s. 3-4.) Síce *dharma* je primárne religióznou koncepciou a staroindické právo sa v dôsledku toho vyvíjalo do istej miery v religióznom rámci, napriek tomu sa ale v ňom uplatnil skôr praktický a svetský prístup k právnej problematike. Jednak pod pojmom *dharma* autori *dharmasútier* rozvíjali pozitívne právo, ktoré sa len opieralo o náboženskú autoritu *dharmy*, jednak staroindické právo sa nerozvíjalo len v rámci koncepcie *dharmy*, ale aj v rámci čisto svetskej a praktickej koncepcie *arthy*. V prípade *arthy* sa tiež jedná o pojem, ktorý je významovo veľmi široký a komplexný a z tohto dôvodu ťažko definovateľný. *Artha* bola zberným pojmom pre oblasť svetských, ekonomických a politických záležitostí a vzťahov siahajúcich od všetkého, čo súvisí s prácou a profesiou človeka, cez majetkové pomery až po organizáciu a správu štátu. Oblasť *dharmy* a *arthy* sa pritom vzájomne aj prekrývali, nakoľko v rámci *dharmy* pod časťou o kráľovskej *dharme* (*rádžadharmā*) sa preberala problematika, ktorá z podstatnej časti bola predmetom skúmania vedy o *arthe*.
- 8 *Purány* predstavujú hinduistické diela veľmi rozmanitého obsahu, ale hlavne náboženského, ktoré ale obsahujú aj náučné pasáže venované právu, hlavne v častiach venovaných kráľovskej moci a súvisiacim témam. Zo zachovalých *purán* ale ani jednu nemožno datovať do tak starej doby, ako je doba *dharmasútier*.
- 9 *Gautamadharmasútra*, XI.19-25.
- 10 CHAKRAVORTI, H.: *Criminal Justice in Ancient India*. Delhi: Sharada Publishing House, 1996, s. 10. Legislatívna činnosť kráľa bola *dharmasástrami* obmedzená na znovunastolenie vlády *dharmy*, ktorá bola narušená buď nejakou obyczajou alebo predchodcom. *Brhaspatismṛti* ale neodporúča kráľovi zasahovať ani v prípade obyczají, ktoré sú zjavne v rozpore so *śástrami*. (*Brhaspatismṛti*, II.28) Tento prístup bol daný koncepciou kráľovskej funkcie, ktorá chápala funkciu kráľa ako z božskej moci ustanovenú inštitúciu za účelom udržania spoločenského poriadku vo veku *kalijuga*, čo je súčasťou dobou úpadku ľudského rodu, keď ľudia oproti predchádzajúcim vekom stratili prirodzený zmysel pre *dharmu*. Bez existencie kráľovskej funkcie by sa tak uplatňovala „logika rýb“ (*matsjanjāya*), čo je staroindickým ekvivalentom nášho „zákona džungle“. Kráľ nie je tvorcom *dharmy*, lebo *dharma* je božského pôvodu. Kráľ je povinný plniť svoju funkciu, ktorá ako súhrn kráľovských povinností tvorí jeho vlastnú *dharmu*. Odchýlenie sa od vlastnej *dharmy* zneužívaním vlastnej moci nezakladalo politickú zodpovednosť kráľa, ale malo to len religiózny zmysel z hľadiska *karmanového* zákona. Legislatívna právomoc kráľa bola ale vážne obmedzená len v oblasti *dharmy*. Napriek rozsiahlemu záberu *dharmy* vždy zostávalo dostatočne široké pole pôsobnosti kráľa, hlavne v oblasti *arthy*. Do tejto oblasti potom patrilo napr. správne právo, teda úradné funkcie, ich právomoci a pod. Pod autoritu kráľa v podstatnej miere spadala aj organizácia súdnictva a trestné konanie.

patria práve spory prejednávane kráľovským súdom, pomerne stručná. Spočiatku sa kráľovská jurisdikcia obmedzovala len na závažnejšie trestné činy, kým iné spory riešili ľudové sudy. V neskorších textoch sa rozširuje zoznam sporov patriacich pod kráľovskú jurisdikciu, až kým nakoniec kráľ mohol prejednávať a rozhodovať vo všetkých sporoch a súčasne bol najvyšším apelačným súdom pre všetky nižšie sudy. Pritom, nakoľko kráľ bol len vykonávateľom *dharmy*, pri rozhodovaní bol viazaný *dharmou* a jej porušenie sa posudzovalo ako kráľovo previnenie.

## 2 PRÁDVIKÁKA A SABHÁ

Osobný výkon funkcie sudcu kráľom nebolo ničím zriedkavým. *Arthaśāstra*<sup>11</sup> zdôrazňuje ako potrebné, aby kráľ osobne súdil.<sup>12</sup> Osobný výkon súdnictva samozrejme závisel jednak od osobnosti kráľa, ako aj od potreby plniť iné povinnosti, preto nevyhnutným sa stalo zabezpečenie výkonu súdnictva prostredníctvom osôb, ktorým kráľ delegoval svoju jurisdikčnú právomoc. Práve vďaka potrebe zastupovania kráľa vznikla a postupne nadobudla veľmi prominentné postavenie funkcia *prádviváka* ako hlavného sudcu. Táto funkcia sa mohla konštituovať už v neskorej védскеj dobe, aj keď pramene nám ešte nedokladajú jej existenciu v tejto dobe. Prvýkrát je spomenutá v *Gautamadharmasútre*,<sup>13</sup> ale tuto nebola ešte vykryštalizovaná v podobe známej z neskorších prameňov. V *Gautamadharmasútre* *prádviváka* vystupuje skôr len ako asistent kráľa a zdá sa, že pôsobil ako hlava prísediacich, pričom zvykol klásť otázky svedkom a vyslovoval svoj právny názor. Až v neskorších textoch môžeme pozorovať podstatný nárast významu *prádviváku* chápaného už ako hlavného sudcu, ktorý substituoval kráľa v súdnom konaní v prípade jeho absencie. Pozícia *prádviváku* sa stala prominentnou hlavne po tom, čo jeho význam prekročil význam len kráľovho zástupcu a táto funkcia sa konštituovala ako samostatná autorita, ktorej právnym názorom by sa mal riadiť aj samotný kráľ. *Prádviváka* síce naďalej pôsobil pod autoritou kráľa, od ktorého odvodzoval svoju legitimitu, ale jeho pozícia bola natoľko silná, že mohol nezávisle rozhodovať, ako si to vyžadovala spravodlivosť, dokonca aj proti vôli kráľa. Kráľ nebol povinný a spravidla to ani nerobil, aby preskúmaval rozhodnutia *prádviváku*, a *prádviváka* nebol povinný informovať kráľa o tom, ako rozhodol vo všetkých prípadoch, čo mu poskytovalo značnú nezávislosť v rozhodovaní. V *śāstrach* panoval všeobecný názor, že nie je bezpečné a v prospech spravodlivosti, aby v sporoch rozhodoval len jeden sudca. V súlade s týmto názorom *prádviváka*, za ktorého kráľ mal vymenovať osobu vynikajúcu svojou znalosťou práva, radil kráľovi pri rozhodovaní sporov. Ale ako realizáciu tejto idey v súdnej praxi možno pokladať predovšetkým vznik a fungovanie *sabhá* ako kolektívneho orgánu plniaceho úlohu podobnú úlohe poroty. Preto pre kráľovský súd charakteristickým sa stalo, že zodpovednosť za rozhodnutie sporu nebola individuálna, ale kolektívna, nakoľko tak kráľ, ako aj *prádviváka* a členovia *sabhá* boli zodpovední v rovnakej miere.

Medzi védskou *sabhá* a *sabhá* ako porotou na kráľovskom súde neexistuje žiadna doložená vývojová

11 Z doby starovekej Indie ako jediné teoretické dielo venované *arthe* sa zachovala *Kautiljova Arthaśāstra*. Vek tohto diela je aj v súčasnosti predmetom dohadov a polemík, v každom prípade je ale málo pravdepodobné, žeby vzniklo v druhej polovici 4. storočia pred n.l., kedy žil *Kautilja*, ktorému je jeho autorstvo pripisované. Skôr sa jedná o dielo o niečo mladšieho dáta. Toto dielo charakterizuje pragmatický prístup k prejednávanej problematike, vrátane práva, daný potrebou efektívneho výkonu moci a zabezpečenia správy štátu. Kým *dharmasāstry* vždy vychádzali z religiózneho rámca daného koncepciou *dharmy* ako súhrnu povinností jedinca, tak duchovných ako aj sociálnych, literatúra o *arthe*, keďže *artha* reprezentovala súhrn všetkého, čo sa týka svetských vecí a preto nemala žiadne podstatné náboženské konotácie, sa rozvíjala mimo religiózneho rámca. Rozvoj vedy o *arthe* bol podporovaný hlavne vzhľadom na posilňovanie kráľovskej moci v starovekej Indii po rozpade kmeňovej spoločnosti védскеj doby. *Artha* sa formovala primárne ako učenie o správe štátu a o politike v monarchistických zriadeniach. Keďže s posilňovaním kráľovskej moci bolo spojené narastanie významu kráľovskej jurisdikcie, v rámci pojednávania o *arthe* sa venovala značná pozornosť aj problematike pozitívneho práva a zabezpečovaniu spravodlivosti v štáte. Ale napriek odlišnosti prístupu vedy o *arthe* od prístupu vedy o *dharme* nemá zmysel príliš vyhraňovať ich odlišnosti, lebo oba smery zdieľajú spoločnú ideológiu spoločnosti rozdelené na *varny*, na ktorej čele stojí kráľ.

12 *Arthaśāstra*, I.16.

13 *Gautamadharmasútra*, XI.19-25.

súvislosť. Jednalo sa o úplne samostatné inštitúcie, pričom *védské sabhá* posilnením súdnej moci kráľa v neskorej *védскеj* dobe upadli a stratili na význame. V dobe *dharmasútier* kráľovi už asistoval pri výkone súdnictva *prádviváka*, ale pojem kráľovskej *sabhá* sa tu ešte neobjavuje. Výnimku tvorí len *Višnudharmasútra*, ktorá spolu s *Manusmrti*<sup>14</sup> tvorí najstarší právny text, ktorý hovorí o kráľovskej *sabhá* plniacej funkciu v súdnom konaní. Členovia *sabhá* (*sabhjas*) boli povinní zúčastňovať sa súdnych procesov, asistovať kráľovi či *prádvivákovi* v konaní a aktívne sa podieľať na rozhodovaní súdu. *Manusmrti* vyžaduje, aby kráľ pri rozhodovaní sporov prejednával spor spolu s *bráhmanmi* a skúsenými poradcami.<sup>15</sup> *Sabhá* pôvodne síce vznikla len ako poradný orgán kráľa v právnych veciach, časom ale nadobúdala čoraz väčší význam, až nakoniec sa stala autoritatívnym orgánom, ktorého názor sa stal viac či menej záväzným pre kráľa. *Sabhá* sa tak postupne konštituovala ako rozhodovací orgán, ktorého povinnosťou bolo zabrániť kráľovi, aby rozhodoval nespravodlivo. *Sabhá* spolu s *prádvivákom* predstavovali vlastne určité obmedzenie kráľovskej svojvôle. Jednalo sa o vzájomnú kontrolu, nakoľko povinnosťou kráľa bolo zase dohliadať na *prádviváku* a členov *sabhá*, aby súdili nestranné, spravodlivo, bez korupcie.<sup>16</sup> Toto kládlo vysokú zodpovednosť na členov *sabhá* za ich vlastné rozhodnutie, ktoré by bolo protiprávne v dôsledku či už vášne, neznalosti, chtivosti alebo zaslepenosti. A. S. Altekar chápe *sabhá* ako porotu, bez ktorej nebolo možné začať súdne konanie a ktorej členovia boli povinní vyjadriť, čo pokladali za správny právny názor, aj keby to bolo v rozpore s názorom kráľa. Kráľ a aj *prádviváka* sa mali riadiť rozhodnutím *sabhá* a len v právne náročných prípadoch, keď členovia *sabhá* neboli schopní vysloviť definitívne rozhodnutie, mohol spor rozhodnúť kráľ podľa vlastného uváženia.<sup>17</sup> Ako ukazuje dráma *Mrčhakatika* v deviatom dejstve pri procese proti *bráhmanovi Čárudattovi*, členovia *sabhá* v trestných veciach vyslovili svoj názor o vine a nevine obvineného, pričom o treste rozhodoval kráľ. *Manusmrti* a *Jádžnaváľkjasmti*<sup>18</sup> vyžadujú od členov *sabhá*, aby boli znalí práva, nestranní a spoľahliví. V neskorších *šástrach* nachádzame podrobnejšie vymedzenie ich povinností, funkcií, vyžadovanej kvalifikácie a zodpovednosti za rozhodnutie, najmä v *Kátjájanasmti*. Počet členov *sabhá* mal byť vzhľadom na potrebu rozhodnutia v prípade názorových rozdielov nepárny, a to buď traja, piati, prípadne aj viacerí členovia.

*Sabhjas* boli stálymi členmi *sabhá*, do tejto funkcie boli ustanovení kráľom a boli povinní vysloviť svoj právny názor pri rozhodovaní sporov. Ale popri týchto stálych členov *sabhá* existovala aj možnosť, aby učené *bráhmani*, ktorí prišli na súd, boli prizvaní do *sabhá*, aby vyslovili svoj právny názor, čo bolo ich právo, ako aj morálna povinnosť. Neboli síce ustanovení ako riadni členovia a zachovávali si postavenie mimoriadnych členov *sabhá*, ale ich názor mohol mať veľký význam pri usmernení kráľa v jeho rozhodovaní. Neboli ani zodpovední za vyjadrený právny názor v takej miere ako riadni členovia *sabhá*.

- 
- 14 *Manusmrti* (resp. *Mánavadharmaśāstra*) predstavuje najstaršiu a najznámejšiu zo všetkých zachovalých *dharmasútier*. Toto dielo mohlo vzniknúť alebo vznikáť v dobe medzi 2. storočím pred n.l. až 2. storočím n.l., pričom jej konečná verzia mohla pochádzať z ešte neskoršieho obdobia. Oproti *dharmasútram* je v nej venovaný podstatne širší priestor pozitívnemu právu, aj keď jeho výklad je ešte pomerne stručný. Náboženská problematika stále ešte zaberá podstatnú časť textu.
- 15 *Manusmrti*, VIII.1-2.
- 16 H. Chakravorty zdôrazňuje, že napriek tomu, že v staroindických prameňoch nachádzame doklady o uplatňovaní absolútnej kráľovskej moci, ktoré bolo v rozpore s právom, aspoň teoreticky sa právo starovekej Indie pokúšalo zabezpečiť život a vlastníctvo ľudí pred svojvoľným výkonom kráľovskej moci a staroindické pramene tak právne ako aj neprávne, často zdôrazňovali, že panovník nesmie trestať nevinných. (CHAKRAVORTI, H.: *Criminal Justice in Ancient India*. Delhi: Sharada Publishing House, 1996, s. 22-23)
- 17 ALTEKAR, A.S.: *State and Government in Ancient India*. Delhi: Motilal Banarsidass Publishers Pvt. Ltd., 2009, s. 248.
- 18 Po *Manusmrti* druhou najstaršou *dharmasástrou* je *Jádžnaváľkjasmti*, ktorá vznikla najpravdepodobnejšie v prvých storočiach nášho letopočtu. Jedná sa vlastne o systematickejšie usporiadanie materiálu v rozsahu spracovanom v *Manusmrti*, vrátane náboženských tém. *Jádžnaváľkjasmti* a *Manusmrti* predstavujú *dharmasástry*, ktoré sa tešili najvyššej autorite v ortodoxnom hinduistickom prostredí, ale práve rozsah pozornosti venovanej témam nepatriacim do oblasti pozitívneho práva, ako skôr do oblasti religionistiky, a celkovo silný náboženský rámec nerobí z týchto dvoch diel najdôležitejšie pramene znalosti staroindického práva.

### 3 NIŽŠIE KRÁĽOVSKÉ SÚDY

S nárastom počtu obyvateľstva a teritoriálnym rozmachom niektorých staroindických štátov výkon súdnictva spadajúci pod právomoc kráľovského súdu nemohol byť zabezpečovaný len osobne kráľom alebo v zastúpení *prádvivákom*. Nevyhnutným sa stalo zakladanie nižších kráľovských súdov (*adhikṛta*), ktoré opierajúc sa o kráľovskú autoritu vykonávali súdnictvo na teritoriálnom základe. Väčšina sporov sa tak nedostávala ku kráľovi, lebo boli rozhodnuté už na nižších súdoch, a aj spory, ktoré sa dostali ku kráľovi, spravidla prešli nižšími súdmi a na kráľovskom súde skončili v rámci odvolacieho konania.

Na rozdiel od ústredného kráľovského súdu, o ktorom nás dosť podrobne informujú pramene, v prípade nižších súdov je situácia iná. O ich systéme, právomoci a fungovaní vôbec nie je možné vytvoriť si presnejšiu predstavu. Táto situácia je daná hlavne z dôvodu, že zriaďovanie a fungovanie týchto súdov bolo vyhradené pre oblasť kráľovskej výkonnej a správnej moci, teda pre oblasť *arthy*. Preto *dharmaśāstry* nevenujú systému týchto súdov takmer žiadnu pozornosť a našim hlavným prameňom o nich je *Arthaśāstra*. Ale aj v *Arthaśāstre* nachádzame len stručný výklad, lebo tento systém nebol ustálený, ale sa menil podľa aktuálnych potrieb a predstáv. Treba si uvedomiť, že v podmienkach existencie obrovského množstva štátov na území Indii v dlhom časovom horizonte staroindických dejín bola daná podstatne väčšia variabilita v systéme nižších súdov ako v prípade organizácie kráľovského súdu.

*Arthaśāstra* rozlišuje civilné súdy (*dharmasthīja*), ktoré rozhodovali spory medzi súkromnými osobami, a trestné súdy (*kantakaśódhana*), ktoré konali vo veciach založených na verejnoprávnom vzťahu medzi súkromnými osobami a štátom. Civilné súdy sa mali zakladať v strediskách územných celkov, ako sú *sthāna* (jednotka zahrňujúca približne 800 dedín), *drónamukha* (jednotka zahrňujúca približne 400 dedín) a *kharvatika* (presne polovica *drónamukhy*). *Arthaśāstra* nikde neuvádza, aký bol vzťah medzi súdmi ustanovenými pre jednotlivé územné celky, z čoho možno usudzovať, že sa jednalo o súdy rovnocenné bez vzťahu podriadenosti a nadriadenosti, voči ktorým priamo nadriadený bol iba kráľovský súd. Tieto civilné súdy pozostávali z troch sudcov, ktorí s najväčšou pravdepodobnosťou nesúdili samostatne, ale len v trojici. Trestné súdy tiež pozostávali z troch sudcov a do ich právomoci patrilo rozhodovanie nie len o závažných trestných činoch proti štátu, ale aj proti spoločnosti, ako bolo napr. falšovanie váh obchodníkmi. Sudcovia týchto trestných súdov plnili nie len sudcovskú funkciu, ale boli poverení aj policajnými úlohami, ako bolo vyhľadávanie zlodejov, dohliadanie nad remeselníkmi a iné.<sup>19</sup>

---

19 *Arthaśāstra*, III.1, IV.1.

Rozlíšenie *dharmasthīj* a *kantakaśódhan* ako civilných a trestných súdov je ale do určitej miery zavádzajúce, hlavne ak sa držíme nášho chápania civilného a trestného práva. *Dharmasthīja* boli totiž sudy, ktoré rozhodovali v súlade s *dharmashastrami* v sporoch spadajúcich pod pojem *vjavahāra*,<sup>20</sup> kam patrili aj prípady majúce povahu trestných činov. *Kanthakaśódhany* oproti tomu mali síce takmer úplne trestnú agendu, ale boli to skôr orgány výkonnej moci, v ktorých sa zlučovala jurisdikčná a policajná funkcia pre prípady spadajúce pod pojem *prakīrnaka*,<sup>21</sup> a nie sudy v našom zmysle slova.

V *Brhaspatismrti* nachádzame iné delenie súdov, a to na sudy stále (*pratiśthitā*), nestále (*apratiśthitā*), súd riadený kráľom a súd oprávnený používať kráľovskú pečať. V prípade posledných dvoch ide vlastne o súd kráľa, resp. *prādvivāku*. Stále sudy boli zakladané v mestách a nemohli byť premiestňované z miesta na miesto na rozdiel od nestálych súdov. *Brhaspatismrti* umiestňuje nestále sudy do dedín.<sup>22</sup> Podľa M. M. Patkara medzi týmito súdmi mohol byť vzťah apelačný, a to od dedinského k mestskému a odtiaľ ku kráľovskému súdu.<sup>23</sup> Podľa R. Lingata stále sudy mohli zodpovedať ľudovým súdom, kým nestále sudy mohli mať špeciálnu jurisdikciu napr. pre osoby žijúce v lesoch, pre vojakov či ľudí v karavánach.<sup>24</sup>

Ďalším dokladom existencie iného systému výkonu kráľovskej súdnej moci mimo samotného kráľovského súdu, resp. existencie úradných osôb pôsobiacich aj ako sudcovia na lokálnej úrovni, sú nápisy cisára Aśóku z 3. storočia pred n.l., ktoré sa zmieňujú o *mahāmattoch* a *rādždžukasoch*. Nešlo výlučne o súdne funkcie, ale boli to vysokopostavení úradníci, ktorí boli poverení aj plnením rozličných administratívnych úloh. *Mahāmattovia* plnili sudcovskú a administratívnu funkciu v mestách a zachovali sa viaceré edikty adresované práve im. Prvý samostatný skalný edikt poučá *mahāmattov* o potrebe spravodlivo a nestranne rozhodovať spory a za účelom dohľadu nad ich činnosťou a rozhodovaním každých päť rokov bol vysielaný cisárom jeden *mahāmatta*. Vo vidieckych oblastiach plnili podobnú funkciu *rādždžukasovia*.

Rozličné nápisy z doby starovekej Indie nám zachovali označenia rozmanitých úradných funkcií v dedinách a mestách, ktorých právomoci nie sú nám presne známe, ale pravdepodobne v mnohých prípadoch s nimi bola spojená aj určitá súdna moc. Aj iné pramene nám dokladajú existenciu takýchto funkcií, akou bola napríklad funkcia predstaveného dediny (*grāmanī*). *Grāmanī* nebol nejakým voleným predstaviteľom dediny, ale skôr reprezentantom kráľovskej autority, ustanovený do tejto funkcie kráľom, resp. táto funkcia mohla byť aj dedičná. Bol poverený výkonom miestnej správy, pričom mal rozhodovaciu právomoc pri drobných prečinoch a sporoch. Jeho súdna právomoc bola ale obmedzená, lebo konečnou autoritou bol kráľ a jeho súd. *Manusmrti* uvádza predstaveného dediny ako najnižšieho člena hierarchie úradníkov siahajúcej až po

20 *Vjavahāra* predstavuje súdne konanie, ktoré sa primárne riadilo zásadami stanovenými v *dharmashastrach*, nakoľko sa jednalo o oblasť vymedzenú pre *dharmu*. V rámci *vjavahāry* neboli prejednávané všetky prípady, ktoré mohli spadať pod výkon jurisdikčnej právomoci, ale *dharmashastry* postupne systematizovali prípady do 18 titulov súdneho konania. Tieto prípady *vjavahāry* boli spory medzi žalobcom a žalovaným, ktoré mali súkromnú povahu a začínali na základe návrhu žalobcu. *Vjavahāra* predstavovala konanie, v ktorom sa rozhodovalo o súkromných sporoch v zmysle vzniku určitej škody u žalobcu, ktorý sa z vlastného súkromného záujmu za účelom nápravy tejto škody obracia na súd so svojou žalobou. Pre vymedzenie *vjavahāry* dôležitý bol teda vznik škody poškodenému a jeho čisto osobný záujem na náprave škody a nie konanie žalovaného, ktoré viedlo k tejto škode. Konanie žalovaného mohlo mať aj charakter trestného činu, ale napriek tomu nejednalo sa o porušenie verejného záujmu a proti páchatelovi sa nezačalo trestné konanie ex offio, ale len na základe žaloby poškodeného.

21 Na rozdiel od *vjavahāry* *prakīrnaka* predstavovala súhrn prípadov, v ktorých kráľ nevystupoval ako sudca sporov medzi stranami, ale skôr ako oficiálna autorita s úlohou vyhľadania a nápravy porušenia práva v mene štátu. Jednalo sa výlučne o oblasť trestného práva a kráľ jednal z úradnej moci podľa vlastného uváženia. *Prakīrnaka* patrila do oblasti *arthy* a riešenie prípadov *prakīrnaky* nemalo vlastne charakter súdneho konania vedeného na súdoch, ale sa jednalo skôr o činnosť, ktorá spadala do oblasti exekučnej moci. Po procesnej stránke nebol upravený postup vo veciach *prakīrnaky* a kráľ bol oprávnený konať slobodne do tej miery, do akej bol efektívny pri dosahovaní cieľa ochrany spoločnosti. Postup teda varioval podľa potrieb daného konkrétneho prípadu a podľa toho, či cieľom bola prevencia alebo represia. Pri rozhodovaní súkromných sporov kráľ nedisponoval takouto slobodou, ale očakávalo sa, že bude rozhodovať v súlade s *dharmou*.

22 *Brhaspatismrti*, I.2-3.

23 PATKAR, M.M.: *Nārada, Brhaspati and Kātyāyana. A Comparative Study in Judicial Procedure*. New Delhi: Munshiram Manoharlal Publishers Pvt. Ltd., 1978, s. 64.

24 LINGAT, R.: *The Classical Law of India*. New Delhi: Munshiram Manoharlal Publishers Pvt. Ltd., 1993, s. 248.

predstaveného tisícky dedín.<sup>25</sup> Súdne funkcie plnili hlavne v súvislosti so svojou povinnosťou udržiavať poriadok a kontrolovať kriminalitu, pričom sa mohli obracať na vyšších predstavených, ktorým priamo zodpovedali za výkon svojej funkcie.

## ZÁVER

Charakter staroindického súdnictva určovala predstava, ktorá prisudzovala kráľovskej funkcii v súvislosti s potrebou ochrany spoločenského poriadku význam zdroja všetkej spravodlivosti v spoločnosti. Vďaka tejto predstave jedine kráľ bol nositeľom originálnej jurisdikčnej právomoci, od ktorého odvodzovali na základe delegácie svoju jurisdikčnú právomoc ostatné orgány. Kráľovský súd ako súd kráľa, na ktorom buď kráľ osobne plnil funkciu sudcu alebo ho reprezentoval *prádviváka* ako jeho zástupca, mal tak postavenie najvyššieho súdu v rámci staroindického súdneho systému. Kráľovský súd mohol rozhodovať vo všetkých veciach spadajúcich pod právomoc súdov a fungoval ako najvyšší apelačný súd, proti rozhodnutiam ktorého nebolo možné podať odvolanie. Kým toto postavenie kráľovského súdu je dostatočne potvrdené staroindickými prameňmi a nemenilo sa v priebehu doby starovekej Indie, systém nižších kráľovských súdov, ich organizácia a vzájomné vzťahy už nám nie sú dostatočne známe a charakteristická je tu aj veľká variabilita v priebehu vývoja staroindického súdnictva. Okrem kráľovských súdov kráľom delegovanou jurisdikčnou právomocou mohli disponovať aj iné štátne orgány, ktoré inak plnili hlavne administratívne funkcie.

---

25 *Manusmrti*, VII.115-117.

**RESUME**

LAURINEC, Roman: Royal Judicial System in Ancient India. In HISTORIA ET THEORIA IURIS. Vol. 4, 2012, No.7, p. 50

The work deals with the problematic of royal judicial system in Ancient India from the late *vedic* era till the 12<sup>th</sup> century. In Ancient India the king was regarded as the fountain source of all justice, therefore he was the head of the central royal court. The internal structure of the royal court was determined besides the function of the king as the supreme judge also by the function of the *pradvivaka* and by the importance of the *sabha*. The king was often too busy to spend his time in adjudication and used to delegate the work to the *pradvivaka* as his chief justice. *Sabha* was a panel of jurors who assisted the king or the *pradvivaka* and its function was similar to a jury. The central royal court was also the highest appellate court and under its authority there was the system of lower royal courts. The historical sources do not allow us to make a more precise idea about this system and its development during the time of Ancient India, which was much more dynamic and less static in comparison to the development of the central royal court.

# **POJMOVÉ ZNAKY DRUŽSTVA PRI JEHO VZNIKU A DNES**

---

**MICHAL POVAŽAN  
UNIVERZITA KOMENSKÉHO  
V BRATISLAVE,  
PRÁVNICKÁ FAKULTA**

## **ABSTRAKT**

POVAŽAN, MICHAL: POJMOVÉ ZNAKY DRUŽSTVA PRI JEHO VZNIKU A DNES. IN HISTORIA ET THEORIA IURIS, ROČ. , 201 , Č. , S. 60

Družstvá patria medzi málo fenoménov, ktoré vznikli samostatne aj na Slovensku bez cudzích vplyvov. Vznikol na základe spolkového práva, keďže prirodzene neexistovala v prvotnom období žiadna jeho konkrétna právna úprava. Predkladaný príspevok približuje jednak základnú definíciu družstva podľa platného slovenského Obchodného zákona (ObZ) ako aj princípy, na ktorých je inštitút pojmovo vybudovaný ako sú obsiahnuté v súčasných medzinárodných družstevných zásadách. Na druhej strane podrobne rozoberá právnu úpravu spolkov v štyridsiatych rokoch 19. storočia a stanov Gazdovského spolku v Sobotišti. Z nich abstrahuje pojmové znaky tohto spolku – prvého družstva v kontinentálnej Európe - a následne ich porovnáva s medzinárodnými družstevnými zásadami a definíciou družstva podľa ObZ.

## **KLÚČOVÉ SLOVÁ**

Družstvo, obchodný zákon, stanov, Sobotište, medzinárodné družstevné zásady, pojmové znaky

## **KEYWORDS**

Co-operative, Commercial Code, Statutes, Sobotište, International Co-operative Principles, Conceptual Features

## **KONTAKTNÉ ÚDAJE**

Mgr. Michal Považan  
Názov pôsobiska:  
Právnická fakulta Univerzity Komenského v Bratislave  
Adresa:  
Šafárikovo nám. 6  
81000 Bratislava  
Slovenská republika  
E-mail: [michal.povazan@flaw.uniba.sk](mailto:michal.povazan@flaw.uniba.sk)

## ÚVOD

Právny inštitút družstva je na Slovensku už viac ako stotridsaťpäť rokov upravený obchodným resp. hospodárskym právom. Družstvá však nevznikli iba na základe ich vlastnej právnej úpravy, ale jej vznik predchádzali. Prvé družstvá u nás vznikli už v štyridsiatych rokoch 19. storočia na základe spolkového práva, ktoré sa vyvíjalo na Slovensku od stredoveku.

Boli však prvé družstvá odlišné od toho ako dnes všeobecne slovenský obchodný zákon<sup>1</sup> definuje tento právny inštitút a ako sú medzinárodne zakotvené jeho zásady? Došlo k výraznému vývoju chápania právneho pojmu družstva od vzniku prvého družstva na Slovensku až doteraz?

## 1 INŠTITÚT DRUŽSTVA<sup>2</sup> V OBCHODNOM ZÁKONE

Slovenský Obchodný zákon č. 513/1991 Zb. (ďalej len ObZ) v §221 ods. 1 hovorí nasledovne: „Družstvo je spoločenstvom neuzavretého počtu osôb založeným za čelom podnikania alebo zabezpečovania hospodárskych, sociálnych alebo iných potrieb svojich členov.“

Slovenská právna spisba sa v zásade zhoduje na jednej definícii: „Družstvo je právnickou osobou súkromného práva, ktorá má postavenie podnikateľa ex lege, bez ohľadu na predmet činnosti. Od obchodných spoločností sa odlišuje úpravou vnútorných pomerov medzi družstvom a členmi, ako aj medzi členmi navzájom. Členovia sa zúčastňujú na podnikateľskej činnosti družstva podobne ako spoločníci obchodných spoločností, ale ani prevažujúca osobná účasť nemôže nahradiť vkladovú povinnosť.“<sup>3</sup>

Z uvedeného vyplýva, že družstvo má dualistickú podstatu, teda jeho cieľom nie je iba podnikanie, ale aj zabezpečovania hospodárskych, sociálnych alebo iných potrieb svojich členov. Napriek tomu je v slovenskej právnej teórii zvýrazňovaný najmä jej podnikateľský charakter, ktorý je zdôraznený systémovým začlenením právnej úpravy družstva za obchodné spoločnosti v ObZ. Právna spisba však pripúšťa dualistický charakter družstva: podnikateľsko-sociálny.

1 Obchodný zákon č. 513/1991 Zb.

2 V tejto súvislosti sa vynára otázka, či išlo o vznik právneho inštitútu, keď v roku 1845 založili občania Sobotišťa s vrchnostenským schválením Gazdovský spolok alebo vznikol iba socio-ekonomický fenomén? Inštitút je definovaný ako „súhrn vzťahov medzi ľuďmi upravený právnymi normami“ (Šaling, S. a d.: Veľký slovník cudzích slov, Bratislava – Prešov, 2003, s. 569) resp. právny inštitút je možné chápať ako „určitý súbor právnych noriem, upravujúcich súvislú látku, ktorá je v právnej teórii i v praxi vnímaná ako celok“ (Slovník českého práva. I. díl. Praha, 2003, s. 337). Tak sa napr. v právnom jazyku často hovorí o právnom inštitúte vlastníctva, manželstva, štátneho občianstva, premlčania trestu a pod. Dá sa takto pozeráť aj na družstvá po roku 1845 alebo je možné o právnom inštitúte družstva hovoriť až po roku 1875, keď bola prijatá jeho zákonná úprava a bol definitívne oddelený od iných spolkov? Je dôležité si uvedomiť, že družstvo pôvodne vzniklo na základe spolkového práva v situácii, keď sa hľadal spôsob/právna entita, v ktorej by sa realizovali myšlienky spoločného sporenia a vzájomnej podpory. Gazdovský spolok teda nevznikol ako samostatná a od ostatných právnych inštitútov odlišná entita, ale ako spolok, ktorý sa v niektorých znakoch líšil od iných spolkov. Dá sa táto odlišnosť od iných spolkov chápať ako dostatočná pre prijatie za nový právny inštitút? Aj cechy alebo bratstvá vznikli na základe spolkového práva a ako samostatné právne inštitúty boli a sú uznávané, prečo teda nie družstvá do roku 1875? Z definície vieme, že na to, aby sa akýkoľvek fenomén stal právnym inštitútom je potrebné, aby išlo o „súvislú látku, ktorá je v právnej teórii i v praxi vnímaná ako celok“. Gazdovský spolok rozhodne spĺňa podmienku „súvislej látky, ktorá je (...)v praxi vnímaná ako celok“, keďže v roku 1845 vzniklo v krátkom časovom rozstupe niekoľko družstiev, ktorých stanovy vykazujú totožné pojmové znaky. V danom období však neexistovala žiadna teória, ktorá by túto otázku rozoberala resp. žiadny právny vedec a preto možno konštatovať, že podmienka kumulatívneho splnenia všetkých troch znakov právneho inštitútu nebolo splnená a družstvá po roku 1845 možno vnímať ako socio-ekonomický fenomén, ktorý vznikol v intenciách spolkového práva, ale nie je možné hovoriť o samostatnom právnom inštitúte, keďže to je možné až v okamihu, keď právna veda začne akýkoľvek fenomén za inštitút považovať.

3 Pozri Žitňanská, Lucia - Ovečková, Oľga – kolektív: Základy obchodného práva, Bratislava, 2009, str. 461; Suchoža, Jozef – Husár, Ján – kolektív: Obchodné právo, Bratislava, str. 614; Ovečková, O. a kol.: Obchodný zákonník. Komentár. Bratislava, 2008, str. 883

V prípade družstva sa jedná o spoločenstvo členov sledujúcich istý spoločný cieľ a zároveň ide o právnickú osobu, ktorá má postavenie podnikateľa. Toto priamo vyplýva z toho, že inštitút družstva je u nás začlenený do Obchodného zákona v oddiele Obchodné spoločnosti a teda automaticky má status podnikateľa ex lege za každých okolností. Na druhej strane §221 ods. 1 ObZ stanovuje, že účelom družstva je podnikanie alebo zabezpečovanie hospodárskych, sociálnych alebo iných potrieb svojich členov.

Ustanovenie nie je jasné, keďže uspokojovanie hospodárskych potrieb môže byť tiež podnikanie, ale spolu s uspokojovaním sociálnych a iných potrieb tiež podnikaním byť nemusí. Vyjasneniu úmyslu zákonodarcu nepomáha ani dôvodová správa a tak sa dá len na základe právnej praxe, z dejinnej skúsenosti či zo skúsenosti iných krajín usudzovať (zákonodarca sa inšpiroval európskymi normami družstevného práva<sup>4</sup>), že **zákonodarca pojem podnikateľ v prípade družstvo nechápe iba v materiálnom význame ako je to v prípade napr.: spoločnosti s ručením obmedzeným, ale chápe ho dualisticky materiálne a „technicky“ ako podnikateľa a ponecháva na stanovy družstva či útvar bude reálnym podnikateľom so snahou vo vlastnom mene a na vlastné náklady dosahovať zisk alebo družstvo bude subjektom s právnym postavením podnikateľa a so slobodnou voľbou členov rozhodnúť sa pri schvaľovaní stanov, či budú aj skutočne podnikáť alebo vznikli iba za účelom uspokojovania napr. svojich športových potrieb bez snahy realizovať podnikateľskú činnosť.**

---

4 Suchoža, Jozef – Husár, Ján – kolektív: Obchodné právo, Bratislava, 2009, str. 614: „Pri úprave družstva sa vychádzalo z príprav unifikačných prác na formovaní „eurodružstva“ v rámci príprav na formovanie jednotného európskeho trhu. V podstatných otázkach sa úprava družstva v ObZ neodlišuje od právnej úpravy eurodružstva.“

## 2 OD SPOLKU A DRUŽSTVA – K MEDZINÁRODNE UZNANÝM ZÁSADÁM

Každý jav, vrátane spoločenských, vykazuje popri hlavných preň určujúcich vlastností alebo znakov, ktoré ho diferencujú od ostatných javov i vlastnosti vedľajšie. Vlastnosti či znaky, ktoré určujú daný jav sa niekedy označujú ako zásady alebo pojmové znaky<sup>5</sup> vlastné danému javu.<sup>6</sup>

Podobne to je aj v prípade družstva. Historické spoločenské javy zásadne nevznikajú k naplneniu dopredu daných vlastností či zásad.<sup>7</sup> Už pred vznikom družstiev bola stáročná tradícia spolčovania sa napríklad v bratstvách alebo cechoch, ktoré chránili záujmy svojich členov. Samozrejme ani bratstvá, ani cechy nemožno nazývať priamymi predchodcami družstiev, keďže mali viaceré výrazne odlišné základné pojmové znaky.<sup>8</sup>

S rozvojom kapitalistického hospodárstva na jednej strane tradičné cechy strácali svoje opodstatnenie z dôvodu meniacich sa hospodárskych podmienok, ale na strane druhej sa hľadal spôsob združovania sa ľudí s cieľom brániť sa negatívnemu pôsobeniu ranného kapitalizmu na drobné podnikanie. Tieto pokusy prebiehali celú prvú polovicu 19. storočia a úspešne boli završené v rokoch 1844 – 1845 založením družstiev v Rochdale (Veľká Británia) a v Sobotišti (Slovensko/Uhorsko).

Kým družstvo v Sobotišti po nejakom čase zaniklo, družstvo v Rochdale, hoci sa tak ešte nevolalo, existovalo relatívne dlhý čas a našlo svojich nástupcov tak v Anglicku ako aj v kontinentálnej Európe a neskôr na celom svete.

Už nedlho po svojom vzniku pritiahlo družstvo v Rochdale - Rochdale Society of Equitable Pioneers pozornosť vzdelancov svojich čias, ktorý sa snažili definovať zásady družstva v Rochdale. V roku 1857 boli zásady družstva definované nasledovne:

5 Dostupné právnické slovníky nedefinujú termín „pojmové znaky“. Definícia pojmových znakov sa dá vyvodiť z definície termínu pojem. Pojem možno chápať nasledovne: 1. je to myšlienkový odraz predmetu poznávania; 2. v logike pod „pojmom“ chápeme zmysel mena alebo názvu a 3. je to elementárna forma abstrakcie – pomocou pojmov poznávame podstatu javov (bližšie pozri Encyklopedický slovník, Bratislava, 1993, s. 847 a Stručný filosofický slovník, Praha, 1966, s. 340). Z uvedeného sa dá vyvodiť, že pod pojmovými znakmi treba rozumieť také vlastnosti skúmaného objektu, ktoré odrážajú jeho zmysel vyjadrený v jeho názve a slúžia pre abstraktné pochopenie objektu a jeho odlišenie od iných objektov.

6 Helešic, F.: Evropské a české družstevní právo. Praha, 2006, str. 42

7 Ibid, str. 42

8 Cieľom bratstiev bolo pôvodne pestovať lásku k blížnemu a dobročinnosť a starať sa o veci náboženské, charitatívne a sociálne. Tieto bratstvá postupne vznikali medzi rôznymi skupinami obyvateľstva v mestách i na vidieku v záujme sociálnych istôt si bratstvá zriaďovali bratské pokladnice, ktoré poskytovali z nazbieraných zdrojov príspevky svojim členom v prípade choroby, pohrebu člena rodiny, či ďalších nepredvídaných okolností. Takéto pokladnice v mnohých prípadoch existovali ešte na začiatku 20. storočia. Išlo o prvé združenia, ktoré popri náboženskej a sociálnej plnili aj hospodársku funkciu. Hospodárska funkcia však nebola pre tieto druhy spolkov ťažisková, ich ciele boli charitatívne a náboženské, nešlo o „podnikateľské“ subjekty ako to bolo neskôr v prípade družstiev a preto nie je možné bratstvá považovať za priamych predchodcov družstiev. Sú predchodcami v tom zmysle, že čiastočne používajú niektoré neskoršie družstevné princípy a fungujú ako spolok rovnocenných členov na základe vzájomnosti. Vzájomnosť ako princíp sa neskôr stala aj základom uvažovania Samuela Jurkoviča, zakladateľa prvého úverového družstva na svete, pri rozpracovávaní stanov Gazdovského spolku. Podobne dôležitú funkciu v hospodárskom živote krajiny hrali aj cechy. Ich vznik sa datuje na Slovensku do 14. storočia. Išlo hlavne o združenia remeselníkov v mestách a neskôr aj na vidieku, ktorých cieľom bolo regulovať počet a kvalitu remeselníkov poskytujúcich konkrétne výrobky alebo služby. Ich štruktúra bola prísne hierarchická, ale vyznačovala sa aj výraznými demokratickými prvkami. Najväčší rozkvet cechov prišiel v 16. a 17. storočí, neskôr ich úloha bola viacerými zákonnými úpravami okliešťovaná až nakoniec boli zrušené zákonným článkom VIII. Z 22.2.1872. Dôležitým cieľom cechov bola regulatívna funkcia, išlo teda o monopoly v danom remesle na danom území. Toto je znak, ktorý ich výrazne odlišuje od družstiev. Družstvo nikdy nemalo ambíciu stať sa monopolom resp. regulovať prostredie okolo seba. Bolo vybudované ako rovnocenný podnikateľský subjekt v kapitalistickom prostredí s cieľmi nie hromadenia kapitálu, ale hospodárskeho, sociálneho a kultúrneho prospechu pre svojich členov. Cechy teda tiež nie sú priamym predchodcom družstiev, ale aj v nich možno nájsť znaky družstiev a budovanie spolkovéj kultúry, na ktorej slovenské družstvá neskôr stavali. Cechy sa vyznačovali znakmi ako efektívna vnútorná štruktúra, demokratický a podnikateľský duch a pod. To všetko sú znaky, ktoré pripravovali pôdu pre družstvá.

1. Družstevná demokracia, ktorá sa prejavuje najmä tak, že o hlavných záležitostiach družstva rozhoduje kolektív jeho členov a družstvo spravujú členmi volení funkcionári spomedzi nich,
2. Otvorenosť členstva a v tom obzvlášť možnosť vstupu ďalších občanov do družstva,
3. Tolerancia predstavovaná najmä politickou a náboženskou neutralitou družstva,
4. Obmedzený úrok z vloženého kapitálu, teda členského vkladu,
5. Výchova členov,
6. Rozdeľovanie prebytkov (zisku) družstva podľa ich podielu na hospodárskych výsledkoch družstva (nákup tovaru),
7. Predaj tovaru za hotovosť,
8. Čistota a kvalita tovaru.<sup>9</sup>

Samozrejme tieto zásady odrážajú stav iba v jednom družstve, keďže práca bola vydaná iba 13 rokov po založení prvého družstva, ktoré bolo iba jedným z viacerých budúcich typov družstiev a to družstvom spotrebným. Odttedy vzniklo mnoho rôznych typov družstiev: roľnícke, úverové, nákupné, spotrebné, športové, kultúrne a iné. V danom období bol prirodzene výrazne obmedzený výskumný materiál, ktorý by umožnil hlbšie skúmanie charakteristík družstva.

Rozvoj družstevníctva v nasledujúcom období bol veľmi rýchly a už v roku 1895 vzniká Medzinárodný družstevný zväz (ďalej len MDZ). MDZ na začiatku uznával rochdalské zásady (tak ako som ich uviedol vyššie) ako medzinárodné až neskôr na základe skúseností z rôznych typov družstiev a z viacerých krajín zadefinovala nové medzinárodné zásady družstva.<sup>10</sup> Aj tieto zásady prešli niekoľkými zmenami (v roku 1966 a neskôr v roku 1995).

Družstvá od ich vzniku skúmali rôzni vedci, ktorí rôznymi spôsobmi zadefinovali zásady družstevníctva. Medzi inými to bol napríklad predstaviteľ teórie družstevnej republiky Ch. Gidea, kresťanský socialista E. Vansittara-Neal, predstaviteľ agrárneho družstevníctva F. W. Reiffeisen, družstevný teoretik F. H. Schultze-Delitzsh, K. Marx a V. I. Lenin. U nás to bol napríklad M. Štefanovič.<sup>11</sup> Rôzni teoretici uvádzali mnoho odlišných zásad. Ich počet varioval od sedem až po šesťdesiat.

Posledné znenie medzinárodných družstevných zásad bolo prijaté generálnou konferenciou MDZ v roku 1995 v nasledujúcom znení:

1. Dobrovoľnosť a otvorené členstvo. Členom družstva sa môže stať každý bez akejkoľvek diskriminácie, pričom nikoho nemožno k členstvu v družstve nútiť.
2. Demokratická kontrola členmi. Zvolené orgány zodpovedajú za svoju činnosť členskej schôdzi.
3. Hospodárska účasť členov. Členovia družstva prispievajú k tvorbe majetku družstva.
4. Autonómia a nezávislosť. Družstvá sú autonómne a svojpomocné subjekty kontrolované svojimi členmi.
5. Vzdelávanie, školenie a informovanosť. Družstvá poskytujú svojim členom a zvoleným zástupcom vzdelávacie možnosti, aby členovia a zvolení zástupcovia mohli prispieť k efektívnemu napredovaniu svojich družstiev.
6. Spolupráca medzi družstvami. Jednotlivé družstvá si poskytujú súčinnosť, a to prostredníctvom miestnych, regionálnych, národných a medzinárodných družstevných organizácií.
7. Zodpovednosť za komunitu, t.j. úsilie družstiev o trvalo udržateľný rozvoj.<sup>12</sup>

9 Holyoke, G. J.: Dějiny poctivých prukopníků rochdalských, Praha, 1923, str. 34

10 V roku 1935.

11 Viac napr.: Štefanovič, M.: Teória družstevníctva, Bratislava, 1969 alebo Štefanovič, M.: Leninov družstevný pán. Aplikácia v roľníckom výrobnom družstevníctve socialistických krajín. Bratislava, 1980

12 Tamže, str. 613-614

Všeobecná právna úprava v Obchodnom zákone a medzinárodné družstevné zásady budú slúžiť ako komparatívna báza pre definíciu a pojmové znaky družstva v Sobotišti ako prvého družstva u nás, podľa ktorého stanov vznikali aj družstvá v rôznych častiach Slovenska v druhej polovici päťdesiatych rokov 19. storočia.

### 3 GAZDOVSKÝ SPOLOK V SOBOTIŠTI

Na európskom kontinente vzniklo prvé družstvo na Slovensku. Bol to Gazdovský spolok založený 9. februára 1845<sup>13</sup> v Sobotišti a rýchlo podľa jeho vzoru vznikali v oblasti Záhoria i v iných častiach Slovenska ďalšie. Išlo o svojpomocné úverné družstvo. Druhé družstvo na svete a prvé na Slovensku a v kontinentálnej Európe. O niekoľko rokov predstihlo družstvá podobného zamerania, ktoré zakladali Schulze-Delitzsch alebo Raiffaisen.

Toto družstvo nevzniklo ako nasledovník družstva v Rochdale, ale úplne nezávisle od neho. Toto možno konštatovať na základe malého časového úseku medzi vznikom oboch družstiev (menej ako sto dní), ako aj geografickej vzdialenosti a rečovej bariéry.<sup>14</sup> Gazdovský spolok v Sobotišti bol úverným družstvom, kým družstvo v Rochdale vzniklo ako spotrebné družstvo, hoci malo za cieľ vstúpiť aj do iných druhov podnikania.

Na rozdiel od Rochdale vzniká družstvo v Sobotišti medzi vidieckym obyvateľstvom, hoci Sobotište v tom čase so skoro 5000 obyvateľmi sa čo do veľkosti radilo medzi popredné sídla krajiny.<sup>15</sup> Rochdale bolo priemyselným mestom, kým Sobotište poľnohospodárskou obcou s čiastočným zastúpením remeselníkov. Kým Anglicko polovice 19. storočia bolo najpriemyselnejšou krajinou sveta, Uhorsko bolo stále uväznené vo feudalizme a poddanstve. Rovnako ako družstvo v Rochdale malo svojich predchodcov, tak aj družstvo v Sobotišti má svojich. Išlo hlavne o sporiteľne, ktoré od začiatku 19. storočia boli rozšírené v západnej Európe i Nemecku. V najbližšom okolí Sobotištia sa nachádzali sporiteľne vo Viedni, Prahe, Budapešti, Bratislave, Košiciach, Banskej Bystrici, Trnave a inde.<sup>16</sup> Všetky sporiteľne boli útvarmi veľkých či väčších miest. Sobotište počtom obyvateľov sa síce rovnalo v danom období Banskej Bystrici, Kremnici či Bardejovu, ale na rozdiel od týchto miest malo ráz čisto vidiecky a polovica obyvateľov žila na lazoch v okolí samotnej obce.<sup>17</sup>

Na vznik sporiteľne bol podľa zákonného článku č. XVIII z roku 1840 nutný aj náležitý základný kapitál vo výške 30000 zlatých, čím zakladateľ Gazdovského spolku Samuel Jurkovič ani obyvatelia Sobotištia nedisponovali a tak boli prinútení hľadať iné spôsoby ako založiť svoju úvernú inštitúciu.

13 Registrované bolo so spätnou platnosťou k 1. januáru 1845.

14 Houdek, F.: Počiatky československého družstevníctva. Bratislava, 1935, s. 8

15 Približne polovica jeho obyvateľov ale žila roztrúsená na okolitých kopaniciach. Bližšie pozri Houdek, F.: Počiatky československého družstevníctva. Bratislava, 1935, s. 8 - 9.

16 Prvé sporiteľne boli pobočkami sporiteľne z Viedne. Neskôr po prijatí zákonného článku XVIII z roku 1840 začali rýchlo vznikáť nezávislé sporiteľne v rôznych slovenských mestách. V Sobotišti však sporiteľňa založená byť nemohla, keďže citovaný zákonný článok vyžadoval jej základné imanie vo výške 30 000 zlatých, čo nebolo vo vidieckom prostredí reálne a aj preto sporiteľne v zmysle tohto zákonného článku ostali limitované iba na mestské prostredie.

17 Tamže, s. 9

Pri zakladaní úverného družstva v Sobotišti bol iný právny rámec ako to bolo v prípade družstva v Rochdale. Prvé družstvá boli na Slovensku zakladané na základe spolkového práva. Spolkové právo nebolo v Uhorsku upravené zákonným článkom, ale právnou obyczajou a to až do roku 1918.<sup>18</sup> Právna obyczaj bola dopĺňaná nariadeniami<sup>19</sup> resp. patentami<sup>20</sup>. Každý novoutvorený spolok musel vznik spolku do 14 dní ohlásiť mestskému a v prípade obcí okresnému úradu a požiadať o udelenie súhlasu, ten postúpil žiadosť župnému úradu, ktorý ju postúpil Miestodržiteľskej rade<sup>21</sup>. Súčasťou žiadosti o udelenie súhlasu boli aj stanovy spolku. (Podľa vládneho nariadenia č. 1508 z roku 1875 sa postupovala žiadosť namiesto Miestodržiteľskej rady Ministerstvu vnútra.) Orgány verejnej správy mohli na základe svojho uváženia súhlas udeliť alebo ho odmietnuť. Odmietnutie súhlasu sa rovnalo rozpusteniu spolku.

Na schválenie spolku nebol právny nárok pri splnení vymedzených podmienok. Záviselo na správnom uvážení orgánu verejnej správy či udelilo spolku súhlas alebo ho odmietlo.

K založeniu spolku sa nevyžadovalo zakladajúce valné zhromaždenie, postačovalo, že niekoľko popredných členov spolku podpísalo stanovy a požiadalo o udelenie súhlasu. Spolky, ktoré ešte nemali udelený súhlas sa považovali v zmysle nariadenia Miestodržiteľskej rady č. 13 193 z 23. júna 1775 za tajné. Toto nariadenie sa považuje za najstaršiu právnu úpravu otázok spolkového práva v Uhorsku.<sup>22</sup> Tajnosť spolku znamenala, že vykonávať svoju činnosť mohol iba v obmedzenej miere a iba vo vzťahu k svojim členom. Činnosť spolku sa mohla plne rozvinúť až po udelení súhlasu. Prakticky spolok „živoril“ kým mal status „tajný“.

Schvaľovanie stanov štátom bolo vyjadrením snahy štátu o dozor nad združeniami hoci na druhej strane nariadenie ponechávalo veľký priestor občanom realizovať slobodu združovania.

18 Houdek, F.: Storočnica slovenského družstevníctva. Dielo Samuela Jurkoviča. Bratislava, 1947, s. 52

19 Nariadenia vznikali od 15. storočia ako pramene práva popri zákonných článkoch. Ich vznik súvisel s čoraz väčšou komplexnosťou administratívneho riadenia stavovského štátu. Nariadenia vydávali jednotlivé dikastérie ako súčasť Miestodržiteľskej rady pod názvom *rescriptum regis*. Promulgované boli panovníkom alebo ich v jeho mene podpísal kancelár. Oprávnenie vydávať nariadenia mala aj miestodržiteľská rada. Uhorská stavovská ústava vychádzala zo zásady, že nariadenie je prameň práva nižšej právnej sily ako zákonný článok, preto so zákonnými článkami nemôže byť v rozpore a tiež nemôže upravovať tzv. zákonodarné záležitosti, t.j. oblasť ústavného práva a najdôležitejšie súčasti súkromného a trestného práva. Podľa zákonného článku 12 z roku 1790 ak došlo k úprave takýchto otázok nariadeniami išlo o dočasnú právnu úpravu, ktorá bola platná a účinná len do zasadnutia najbližšieho snemu. Pravidlo, že nariadenia nemôžu byť v rozpore so zákonnými článkami bolo často panovníkom porušované hlavne v prípadoch keď rozhodnutie panovníka bolo v rozpore s uhorskou stavovskou ústavou. Publicita nariadení nebola presne formalizovaná a obvykle sa zabezpečovala rozposlaním nariadenia municipalities a úradom, ktorých sa dotýkala. Bližšie pozri Štenpien, E.: Dejiny súkromného práva v Uhorsku. Košice, 2011, s. 53 – 56.

20 Nariadenia, ktoré boli v rozpore s uhorskou stavovskou ústavou sa nazývali patenty. Ich vydanie odporovalo zásade, podľa ktorej nariadenie nesmie byť v rozpore so zákonnými článkami a ani nesmie upravovať ústavné právo a zásadné otázky súkromného a trestného práva. Táto situácia bola bežná hlavne v období vlády absolutistických panovníkov. Viaceré zásadné reformy napr. Jozefa II. boli vydané ako patenty. Publicita bola zabezpečovaná rovnako ako v prípade riadnych nariadení a dotknuté úrady a municipalities mali právo posilať námietky Miestodržiteľskej rade, v ktorých žiadali zmenu alebo zrušenie patentu. Uhorské právo vychádzalo zo zásady, že patenty nemôžu byť použité na súde ako prameň práva a preto väčšina patentov nebola v praxi realizovaná. Právnej realizácie sa dočkali až keď boli vyhlásené riadnym spôsobom napr. ako zákonný článok alebo sa stali právom na základe právnej občaje. Po skončení vlády absolutistických panovníkov králi uznali, že nie je možné efektívne tvoriť právo týmto spôsobom a opätovne sa k tejto praxi vrátili až v období po porážke maďarskej revolúcie za Bachovho absolutizmu, keď bola pozastavená platnosť uhorskej stavovskej ústavy i celého právneho systému a bol nahradený rakúskym právom. Aj v spolkovom práve boli v päťdesiatych rokoch 19. storočia vydané niektoré nariadenia ako patenty. Pravda tieto boli vynucované zo strany administratívy, keďže na Uhorsko sa v tomto období hľadalo ako na dobytú krajinu, ktorá bola pozbavená samostatnosti i odvekých práv. Bližšie pozri Štenpien, E.: Dejiny súkromného práva v Uhorsku. Košice, 2011, s. 53 – 56.

21 V starších textoch je táto inštitúcia nazývaná Námesnícka rada.

22 Štenpien, E.: Dejiny súkromného práva v Uhorsku. Košice, 2011, s. 54

Niekedy bolo združovanie obmedzované zo strany vlády. Napríklad v roku 1836 vláda zakázala študentské spolky. Začiatkom štyridsiatych rokov 19. storočia sa právna úprava spolkov a najmä ich registrácie sprísňovala. V roku 1842 bolo zakázané publikovať stanovy skôr ako dostali schválenie. V podobnom duchu pokračovali aj nariadenia kancelára Metternicha z roku 1844, ktoré však pre veľký odpor Uhorská kancelária zrušila. Všetky tieto nariadenia popierali zásadu, že tieto otázky musia byť riešené zákonným článkom resp. majú sa spravovať obyčajou ako pred ich vydaním. Aj tu vidíme časté používanie patentov zo strany panovníka a jeho administratívy.

Počas Bachovho absolutizmu sa nariadením ministra vnútra z roku 1850 vznik nových spolkov výrazne sťažilo, aby tieto podmienky boli ešte sprísnené na základe cisárskeho patentu z 26. novembra 1852, ktorý nariaďoval všetkým novým i už existujúcim spolkom požiadať o opätovné schválenie stanov do troch mesiacov od vydania cisárskeho patentu.

Na zmenu stanov boli potrebné valné zhromaždenia spolkov, o povolenie ktorých bolo nutné žiadať vojenské úrady a župné úrady na ne vysielali svojich komisárov, ktorí podávali vojenským úradom správy. V dôsledku týchto reštrikcií v päťdesiatych rokoch 19. storočia zaniklo veľké množstvo spolkov, medzi nimi i Gazdovský spolok v Sobotišti.

Spolok dnes v odbornej literatúre označovaný aj ako združenie bol právnickou osobou. Išlo o samostatné spoločenstvo dobrovoľne založené fyzickými a právnickými osobami za účelom úradne povoleného a kontrolovaného vykonávania hospodárskych, spoločenských, politických, kultúrnych, vedeckých, odborných a iných spoločných záujmov, ktoré má samosprávou uznanú organizáciu a jeho členovia platia určené členské poplatky.<sup>23</sup>

Uhorské právo rozlišovalo teoreticky fyzické a právnické osoby až od dôb Savignyho.<sup>24</sup>

Najstaršie právo nepoznalo vôbec právnické osoby ani so substrátom personálnym ani so substrátom majetkovým.<sup>25</sup> Prvé rozdelenie právnických osôb na združenia majetku a združenia osôb nachádzame v kánonickom práve. Podľa práva Katolíckej cirkvi nie je právnická osoba subjektom práva, ale nazerá sa na ňu akoby bola.<sup>26</sup> Vytváranie právnických osôb bol dlhodobý proces, v ktorom sa privykalo domáce uhorské právnické myslenie na takúto abstrakciu a to hlavne personifikáciou Boha, cirkvi, jej ústavou a pod.<sup>27</sup>

Neskôr ani Verbőczy nepodal ucelenú teóriu právnických osôb a uspokojil sa iba s vymenovaním známych. Tripartitum rozoznávalo právnické osoby svetské a cirkevné a vymedzilo majetkové spoločenstvá fyzických osôb. Radí sem kapituly a konventy<sup>28</sup> a mestá.<sup>29</sup> V mestskom práve nachádzame podobné vymedzenie pre cechy a bratstvá. Uhorské právo prevzalo z kánonického práva aj právny inštitút nadácií.<sup>30</sup> Uhorské právo až do začiatku 19. storočia sa právnickými osobami veľmi nezaoberalo a vystačilo si s ich výpočtom a skratkovitou úpravou.

23 Vita, E.: *Egyesületi jog (Združovacie právo)*. Budapešť, 1906, s. 15, citované podľa Štenpien, E.: *Dejiny súkromného práva v Uhorsku*. Košice, 2011, s. 54

24 Štenpien, E.: *Dejiny súkromného práva v Uhorsku*. Košice, 2011, s. 47

25 Luby, Š.: *Dejiny súkromného práva na Slovensku*. Bratislava, 2002, s. 205

26 Štenpien, E.: *Dejiny súkromného práva v Uhorsku*. Košice, 2011, s. 53

27 Luby, Š.: *Dejiny súkromného práva na Slovensku*. Bratislava, 2002, s. 205

28 Tripartitum, II/16

29 Tripartitum, II/8

30 Staršia literatúra tento inštitút pozná pod pojmy fundácie alebo základiny.

Gustáv Wenzel<sup>31</sup> bol prvý uhorský právnik, ktorý ponúkol v 19. storočí ucelenú definíciu právnickej i fyzickej osoby a rozdelil právnické osoby do viacerých kategórií.<sup>32</sup> Túto kategorizáciu používal aj Štefan Luby.<sup>33</sup>

Právnické osoby sa delili na:

1. *fiscus regius*,
2. *universitates seculares* (komitáty a slobodné obvody),
3. *communitates* (mestá a obce, neskôr urbárne obce a komposesoráty),
4. *universitates ecclesiasticae* (recipované a uznané cirkvi a ich zložky),
5. *corporationes* (cechy, spolky, obchodné spoločnosti, súkromnoprávne spoločnosti vôbec),
6. *fundationes* (nadácie).<sup>34</sup>

Gazdovský spolok v Sobotišti možno začleniť medzi *corporationes*, konkrétne medzi spolky založené na základe nariadenia Miestodržiteľskej rady č. 13 193 z 23. júna 1775, ktoré sa považuje za najstaršiu zákonnú úpravu spolkov v Uhorsku a kodifikáciu zvykového práva, ktoré sa vyvíjalo stáročia predtým.

Sobotištské družstvo si vypracovalo stanovy a predložilo ich okresnému úradu. Úrady na základe žiadosti o udelenie súhlasu vykonali previerku činnosti družstva<sup>35</sup> a následne dňa 9. februára 1845 so spätnou platnosťou k 1. januáru 1845 udelili Gazdovskému spolku súhlas s činnosťou, spolok sa stal „verejným“.

Keď skúmame príčiny vzniku družstva v Sobotišti musíme si uvedomiť hospodársku situáciu na Slovensku a v celom Uhorsku. Uhorsko bolo upadajúcou feudálnou krajinou, ktorá čoraz viac zaostávala za krajinami západnej Európy. Veľká časť jej obyvateľstva bola zaťažená poddanskými povinnosťami, mestá nezohrávali významnú hospodársku úlohu, pôda ako základný výrobný prostriedok bol vo veľkej väčšine v majetku štátu, cirkvi a šľachty. Uhorské hospodárstvo bolo stále z veľkej časti bártrové, finančných inštitúcií bolo málo a rozmáhala sa úžera. V tejto súvislosti sa musela zdať ako akútna potreba založiť úverný svojpomocný spolok. Samuel Jurkovič k tomu hovorí: „Vyše 25 hospodárov vytiahli sme cestou nášho ústavu z pazúrov úžerníckych drancierov, ktorí náš úbohý ľud pre 10 alebo 20 zlatých niekedy aj do škody 100 zlatých privedú“.<sup>36</sup>

Z činnosti Gazdovského spolku je zachovaných dostatok materiálov, ktoré sa našli v pozostalosti Samuela Jurkoviča. Ide najmä o stanovy družstva, jeho Pamätnicu, členskú knižku a viacero článkov napísaných Samuelom Jurkovičom a uverejnených v dobovej tlači. Tieto články spolu s uverejnenými stanovami družstva sa stali základom pre šírenie inštitútu družstva aj v iných častiach Slovenska.

31 Gustáv Wenzel (1812 – 1891) bol uhorský právnik a historik. Bol nemeckého pôvodu zo Saska, ale venoval sa uhorskému právu na univerzite v Pešti, kde aj vyštudoval. Pod vplyvom Savignyho bol prívržencom historickoprávnej školy a autorom prelomovej dvojzväzkovej učebnice súkromného práva *A Magyar és erdélyi magánjog rendszere* (Systém uhorského a sedmohradského práva) z roku 1863 a 1864. Bližšie pozri Štenpien, E.: *Dejiny súkromného práva v Uhorsku*. Košice, 2011, s. 47 – 48.

32 Štenpien, E.: *Dejiny súkromného práva v Uhorsku*. Košice, 2011, s. 47 - 48

33 Porovnaj diela Štenpien, E.: *Dejiny súkromného práva v Uhorsku*. Košice, 2011, s. 47 – 48 a Luby, Š.: *Dejiny súkromného práva na Slovensku*. Bratislava, 2002, s. 205 – 206.

34 Luby, Š.: *Dejiny súkromného práva na Slovensku*. Bratislava, 2002, s. 205 - 206

35 Štefanovič, M.: *Ideové základy a sociálne korene družstevníctva*, Nепublikovaný text, 1968, s. 80

36 Jurkovič, S.: *Hospodárski ústav v Sobotišti*. In: Orol Tatránski, 1846, č. 20. Citované podľa Houdek, F.: *Počiatky československého družstevníctva*. Bratislava, 1935, s. 63 - 70

Stanovy družstva sa zachovali v dvoch verziách. Jedna pôvodná verzia a druhá pravdepodobne prepracovaná na žiadosť slúžneho Antona Vagyonu.<sup>37</sup> Či bola druhá verzia aj predložená okresnému úradu nie je dokázané. Za autentické sa považujú obidve verzie stanov. Líšia sa iba v detailnosti prepracovania, vnútorná štruktúra spolku je rovnaká v oboch verziách.<sup>38</sup>

Podľa uhorského práva musel mať spolok v stanovách jasne obsiahnutý svoj cieľ. Stanovy v I. časti Určení toho spolku upravujú cieľ družstva takto: „Spolek Gazdovskí je tovaryšstvo dobrovolné některých zdejších Obivatelov, bez rozdílu náboženstva, tím cílem založené, abi sa majetnost, gazdovstvo, remesla a vůbec lepší stav gazdovskí napomocí mohel“. Druhá verzia definuje cieľ spolku trochu širšie a pridáva k prvej časti: „...abi sa všelijaká nemravnost, vistúpki, bezbožnosti a ňerjádnosti zamedzit, a naproti tomu mravnost, porjadnost a napospol opravdovi krestánskí život medzi ludmi uvjest a rozširit mohol; - a to je cjel mravní, duchovni na ktori sa největší ohlad bere. ...“.

Z uvedeného možno vyvodiť, že cieľ družstva bol dvojaký: 1. hospodársky – podpora podnikania jeho členov a 2. sociálny – podpora mravného života. Z činnosti spolku vyplýva, že realizoval obidva ciele. Sociálny napríklad tým, že členovia mali povinnosť vysádzať po dva stromy pri na verejných priestranstvách a tiež bojom napr. proti alkoholizmu, vtedy veľmi rozšírenému neduhu slovenských obcí.

V danom článku je obsiahnuté aj vymedzenie možných členov. Ide o „některých zdejších Obivatelov“. Z textu stanov i článkov Samuela Jurkoviča<sup>39</sup> vyplýva, že nešlo o vylúčenie obyvateľov mimo Sobotišťa, ale skôr o vyjadrenie skutočnosti, že medzi prvými členmi Gazdovského spolku boli práve obyvatelia Sobotišťa.

Pozornosť si iste zaslúži, že ide o „tovaryšstvo dobrovolné“ teda, už tu je vyjadrená jedna zo zásad družstiev a to dobrovoľnosť členstva. Pravda stanovy limitujú počet členov na 30 a neskôr na 60, čo nie je úplne v súlade s princípom otvoreného členstva ako sa uvádza v medzinárodných družstevných zásadách. Na základe skutočnosti, že keď bol dosiahnutý počet 30, tak boli stanovy zmenené a počet členov zdvojnásobený môžeme prísť k záveru, že toto obmedzenie skôr malo praktický význam, aby bolo družstvo dobre spravovateľné, čo je obtiažnejšie pri prírastku množstva členov.<sup>40</sup> Toto je aj jediný rozdiel medzi princípmi, na ktorých bolo budované družstvo v Rochdale a družstvo v Sobotišti.

Členovia sa pri vstupe museli zaviazovať, že budú mravne a striedavo žiť, riadne hospodáriť a zachovávať stanovy. Pri vstupe musel člen zaplatiť 30 gráciarov v striebre. Či z tejto sumy poberal úrok nie je zo zachovaných dokumentov zrejme a účtovné knihy sa nezachovali.<sup>41</sup> Každý týždeň boli členovia povinný ukladať v družstve 3 graciare v striebre. Toto sa zapisovalo na vkladné knižky. Vklady ostávali majetkom člena, ale nemohol ich ani vypovedať ani vybrať pred uplynutím 6 rokov. Člen, ktorý sa rozhodol vystúpiť pred uplynutím 6 rokov alebo bol vylúčený pre nemravný život strácal nárok na dovtedajšie vplatené vklady aj s úrokmi. V prípade úmrtia člena si dedič mohol nechať vyplatiť vklady, ale bez úrokov alebo vstúpiť sám za člena pričom by plne sukcesoval do všetkých práv a povinností zomrelého člena.

Prostriedky spolku pozostávali zo základného vkladu splatného pri vstupe do spolku ako aj pri každom výročnom valnom zhromaždení a z týždňových vkladov.

Každý člen platil len jeden základný vklad a tiež iba 3 graciare týždenne, to znamená, že nikto nemohol vkladať vyššiu sumu a táto rovnosť v podieloch sa odrážala aj v rovnosti hlasov. Plne sa tu realizovala zásada „jeden člen, jeden hlas“.<sup>42</sup>

Člen mohol byť vylúčený okrem dvoch vyššie spomenutých dôvodov aj z dôvodu nezaplatenia týždenného vkladu ani po trojnásobnom napomenutí v priebehu štyroch týždňov. Takýto bývalý člen taktiež

37 Anton Vagyon ako slúžny v Senici odporučil župnému úradu v Nitre stanovy a spolok na rýchle schválenie a počas celej existencie spolku držal nad ním ochrannú ruku, čo umožnilo jeho prežitie aj v chaose vojen rokov 1848 a 1849

38 Houdek, F.: Storočnica slovenského družstevníctva. Dielo Samuela Jurkoviča. Bratislava, 1947, s. 237 - 249

39 Napr.: Jurkovič, S.. Hospodárski ústav v Sobotišti. In: Orol Tatranski, 1846, č. 20. Citované podľa Houdek, F.: Počiatky československého družstevníctva. Bratislava, 1935, s. 63 - 70

40 Noví členovia sa pri plnom stave prijímali iba v prípade úmrtia člena, vystúpenia člena resp. jeho vylúčenia. Gazdovský spolok nemal ambíciu byť masovou či bohatou inštitúciou. Navyše sa musel neustále brániť útokom z vonka. V takejto situácii bolo prirodzene vhodnejšie mať menšiu organizáciu s členmi, ktorí sa navzájom dobre poznajú.

41 Houdek, F.: Storočnica slovenského družstevníctva. Dielo Samuela Jurkoviča. Bratislava, 1947, s. 9

42 Tamže, s. 143

strácal nárok na svoj vklad aj s úrokmi.

Spolok nezaručoval zúročenie prijatých vkladov. Po šiestich rokoch, na ktoré bol spolok založený sa vypočítali príjmy a výnos rozdelil podľa vloženého obnosu. Predtým sa od výnosu odpočítali finančné prostriedky, ktoré boli použité na kultúrne a sociálne účely. Zo splatených úrokov z pôžičiek poskytnutých družstvom sa poskytovali finančné prostriedky na tieto účely od prvého roku existencie družstva.

Pôžičky družstvo poskytovalo členom aj nečlenom, Podmienkou poskytnutia úveru bol riadny život. Pôžičky boli poskytované na 6% úrok, čo bolo s vtedy bežným 50% úrokom citeľne menej. Poskytovaním úveru nečlenom sa sobotištské družstvo líšilo od neskorších družstiev zakladaných Raiffeisenom alebo Schulzom-Delitzschom.<sup>43</sup>

Predstavenstvo pozostávalo z predsedu („prednosta a správca“), dvoch účtovníkov („počtovníci“) a pokladníka. Títo ručili solidárne svojimi majetkami za všetky finančné transakcie spolku. Ručenie členov nebolo potrebné keďže spolok neprijímal pôžičky od tretích osôb.<sup>44</sup>

Okrem týchto funkcií členovia spolku volili aj troch kontrolórov („protiúčtovníkov“), ktorý na štvrtročnej báze kontrolovali všetky finančné transakcie družstva.

Práca pre spolok bola neplatená.

Po skončení obchodného roku predstavenstvo malo spoločnú schôdzu s členmi (naše valné zhromaždenie), kde bola podaná správa z hospodárenia v uplynulom roku a zvolené nové predstavenstvo, keďže jeho funkčné obdobie bolo vždy iba rok.

Správa o hospodárení bola predložená okresnému úradu spolu s ústnou informáciou o celom dianí v spolku. Ten tieto správy postúpil župnému úradu a ten námestníckej rade.

43 Martuliak, P.: Stopäťdesiat rokov slovenského družstevníctva 1845 – 1995, Nitra, 1995, s. 46

44 Holec, R.: Družstevníctvo na Slovensku do roku 1918. In: Holec, R. (ed.): 150 rokov slovenského družstevníctva. Víťazstvá a prehry. Bratislava 1995, s. 23

Aké boli pojmové znaky družstva v Sobotišti?

Z uvedeného ich možno nasledovne vyabstrahovať:

1. išlo o združenie fyzických osôb,
2. cieľom bol finančný profit členov (ukladanie peňazí na úrok a možnosť získať výhodný úver),
3. ako aj zlepšenie ich sociálnych a vzdelávacích podmienok,
4. platila zásada „jeden člen, jeden hlas“ (družstevná demokracia),
5. ktorá sa uplatňovala pri riadení i kontrole družstva (samospráva),
6. rozdeľovanie prebytkov podľa výkonu členov (výšky vkladu a dĺžky členstva),
7. otvorenosť členstva<sup>45</sup>,
8. svojpomoc (všetci rovnako prispievali a rovnako mohli prijímať pôžičky)
9. vzájomnosť (členovia si skrze úver od spolku, na ktorý sa skladali vzájomne vypomáhali),
10. spolok bol založený na dobu určitú (6 rokov),
11. členovia platili rovnaký základný vklad aj totožné týždňové vklady,
12. členstvo sa dalo dediť,
13. člen mohol byť vylúčený na základe neplatenia týždňových vkladov alebo nemorálneho života,
14. funkcie v spolku boli čestné,
15. spolok sa po uplynutí doby, na ktorú bol založený mohol rozpustiť alebo rozhodnúť o pokračovaní na ďalšie obmedzené obdobie,
16. členovia správy spolku ručili za majetok spolku solidárne celým svojím majetkom,
17. ostatní členovia neručili za majetok ani transakcie spolku,
18. úročenie vkladu nebolo zaručené,
19. financie spolku slúžili na pôžičky pre členov aj nečlenov,
20. vystúpiť zo spolku pred uplynutím doby, na ktorú bola založená bolo možné, ale takémuto členovi bol vyplatený iba vklad a nie úroky z neho.

Družstvo v Sobotišti oficiálne zaniká (zaniklo – minulý čas ) 28. januára 1851 po 6 rokoch od svojho vzniku. (to jest – uplynutím času ?) Príčinou boli vojnové roky, ale aj presťahovanie Samuela Jurkoviča zo Sobotišťa do Brezovej pod Bradlom. Činnosť spolku sa umŕtvila už v septembri 1850, keď boli zaznamenané posledné prijaté vklady.

V pamätnici Jurkovič uvádza, že nikto nestratil nič zo svojho vkladu a tento mu bol vyplatený aj s úrokom.<sup>46</sup>

---

45 Členstvo bolo limitované počtom 30 a neskôr počtom 60, ale pokiaľ tento počet nebol dosiahnutý bolo členstvo prístupné pre každého bez obmedzení. Pravda ak nerátame tých, čo odmietli viesť riadny život a teda neboli ochotní pristúpiť ku stanovám.

46 Celá Pamätnica je uverejnená v Houdek, F.: Počiatky československého družstevníctva. Bratislava, 1935, s. 35 - 62

## ZÁVER

Keď vyabstrahované zásady porovnáme s tými, ktoré definovali družstvo v Rochdale a medzinárodnými družstevnými zásadami zisťujeme výraznú zhodu hlavných znakov. Rozdiely sú vo vedľajších znakov a to hlavne vo vnútornej organizácii spolku a v tom, že v Rochdale išlo viac o spotrebné družstvo a v prípade Sobotišťa išlo o úverné družstvo. Zhodujú sa aj v princípe ideovej neutrality, podpore vzdelávania a náboženskej znášanlivosti. Keby sme chceli porovnať celý katalóg zásad, ktoré Holyoke<sup>47</sup> našiel v Rochdale (hlavné znaky) zistili by sme, že rozdiel je len v zásade čistoty a kvality tovaru. Toto je pochopiteľné keďže jedno družstvo je spotrebné a druhé úverné a teda nič nepredáva.

Keď sa pozrieme na právny inštitút družstva ako ho pozná slovenský právny poriadok nachádzame zhodu v jeho dualistickej štruktúre, hoci v prípade Sobotišťa je akcent skôr na sociálnom charaktere ako na podnikateľskom. Ťažisko sa v priebehu času a vývoja právneho inštitútu postupne posunulo k chápaniu družstva viac ako podnikateľského subjektu ako sociálnej ustanovizne.

Výraznejším rozdielom je, že sobotištý spolok združoval v zmysle stanov iba fyzické osoby, kým družstvo podľa slovenského ObZ môže byť združením tak právnických ako aj fyzických osôb. Toto ešte viac zvyrazňuje v súčasnej právnej úprave podobnosť družstva a iných obchodných spoločností podľa ObZ.

Keď odhliadneme od načrtnutých odlišností možno konštatovať, že právny inštitút družstva sa v princípe menil od svojho vzniku po súčasnosť (pri vylúčení uvažovania o zmenách v rokoch 1948 až 1989) iba minimálne a skôr išlo zmeny vo vedľajších znakov, pričom ideová podstata inštitútu so svojimi hlavnými zásadami a dualistickou štruktúrou pretrvala prakticky nezmenená až do súčasnosti.

---

47 Holyoke, G. J.: Dějiny poctivých průkopníků rochdaleských, Praha, 1923 (Původné dílo vyšlo po anglicky v roce 1857)

## **RESUME**

POVAŽAN, M.: Conceptual Features of Co-operative at its Inception and Now. In HISTORIA ET THEORIA IURIS. Vol. 4, 2012, No.7, p. 60

The legal institute of co-operative is among the few institutes which have arisen independently in Slovakia without foreign influences. It was created by association law because naturally there was no specific legislation in the initial period. The article presents both: the fundamental definition of a co-operative under the Slovak Commercial Code and the principles on which the institute is conceptually constructed as it is contained in international co-operative principles. On the other hand, the article detaily deals with association law in the forties of the 19th century and Statutes of Gazdovský spolok in Sobotište. Of these abstracts the conceptual features of this association - the first co-operative in continental Europe and then compares them with the international co-operative principles and the definition of a co-operative under the Commercial Code.



# **MEDIÁCIA VČERA A DNES**

---

**KATARÍNA ŠANGALOVÁ  
KATEDRA TEÓRIE PRÁVA,  
PRÁVNICKÁ FAKULTA,  
TRNAVSKÁ UNIVERZITA V TRNAVE**

## **ABSTRAKT**

ŠANGALOVÁ KATARÍNA.: MEDIÁCIA VČERA A DNES. IN HISTORIA ET THEORIA IURIS, ROČ. 4, 2012, Č. 7, S. 76

Príspevok sa pokúša prostredníctvom významných historických udalostí poukázať na historické korene mediácie, ktorá sa v posledných rokoch stala moderným spôsobom riešenia právnych sporov. Mediácia ako forma sprostredkovania či urovnania sporov sa využívala nielen na riešenie súkromno-právnych sporov, ale aj sporov štátnych, medzinárodných či cirkevných, už od nepamäti. Príspevok je exkurziou do vývoja mediácie na európskej ako aj na medzinárodnej úrovni. Súčasne predstavuje osobnosti svetového diania, ktoré presadzovali zmierlivé riešenie sporov, ako hodnotový základ pre mediáciu.

## **KLÚČOVÉ SLOVÁ**

mediácia, mediátor, sprostredkovanie, kresťanstvo, Konfucius, Gádhí, Sandler, mediácia v USA, mediácie v Európskej únii, vývoj mediácie, alternatívne riešenie sporov, ADR

## **KEYWORDS**

Mediation, the Mediator, Christianity, Confucius, Gandhi, Sandler, USA Mediation, Mediation in the European Union, Alternative Dispute Resolution, ADR

## **KONTAKTNÉ ÚDAJE**

Mgr. Katarína Šangalová  
Názov pôsobiska:  
Právnická fakulta Trnavskej univerzity v Trnave  
Adresa:  
Hornopotočná 23  
918 43 Trnava  
Slovenská republika  
E-mail: katarina.sangalova@gmail.com

## ÚVOD

Z tendencií legislatívneho vývoja mediácie v Európe v posledných rokoch by sa mohlo zdať, že mediácia je inštitút, ktorý sa vyvinul v posledných desaťročiach. Príspevky týkajúce sa mediácie ju predstavujú ako nový alternatívny spôsob riešenia sporov, pričom sprostredkovanie ako spôsob urovnávania sporov je činnosť, ktorú vykonávali už od nepamäti vrcholní predstavitelia štátov či cirkví. Spravidla sa za kolísku mediácie označujú Spojené štáty americké, kde došlo k inštitucionalizácii mediácie, ktorá mala riešiť preťaženosť súdov, avšak mediáciu ako zmierlivé riešenie sporov resp. mediátora ako tretí neutrálny subjekt, ktorý sa zúčastňuje urovnania sporu a napomáha sporovým stranám k dosiahnutiu obojstranne akceptovateľného riešenia, nachádzame v rôznych dejinných okamihoch. Množstvo náboženských a politických predstaviteľov nielen presadzovali zmierlivé urovanie sporov, ale aj sami funkciu zmierovateľa resp. mediátora vykonávali.

**Mediácia**<sup>1</sup> predstavuje mimosúdne zmierlivé riešenie sporov, kde mediátor vystupuje ako tretí nezávislý subjekt bez rozhodovacej právomoci, ktorý len koordinuje priebeh mediácie. Sú to práve sporové strany, ktorým zostáva v rukách zodpovednosť za spôsob ako aj výsledok riešenia ich sporu, pričom tretí subjekt, mediátor zohráva len úlohu „koordinátora.“ Mediátor ako subjekt, ktorý podporuje komunikáciu a vyjasnenie si pozícií sporových strán, ktorý podporuje zmierlivé vyriešenie sporu a dosiahnutie konsenzu, sa v minulosti označoval aj ako zmierovateľ, sprostredkovateľ či urovnávateľ sporu, pričom nemal presne vymedzenú funkciu a kompetencie, tak ako to je v dnešnom ponímaní. Mediátor<sup>2</sup> v súčasných legislatívnych úpravách má presné vymedzené kompetencie a právomoci, pričom v spore nerozhoduje a sporovým stranám ani nepredkladá žiadne riešenia.

Podnetom na inštitucionalizáciu metódy mediácie ako mimosúdneho spôsobu riešenia sporov bolo pokúsiť sa riešiť spory inak ako len súdnou cestou, čím sa mala odbremeniť sústava súdov od prílišného náporu vecí, ako aj nájsť riešenie, ktoré by bolo rýchle, efektívne a nie príliš nákladné. Ide najmä o ekonomické a časové dôvody, pre ktoré bola mediácia ako inštitút riešenia sporov prijatá do právnych poriadkov, avšak spôsob a efekt, ktorý prináša má aj inú rovinu, a to najmä rovinu sociálnu a spoločenskú, nakoľko poskytuje riešenie sporov nekonfliktné, kooperatívne a konsenzuálne, kedy napomáha budovaniu kultúry zmierlivého riešenia sporov.

Myšlienky zmierlivého riešenia sporov siahajú už do čias, kedy sa formovali jednotlivé náboženstvá ako napr. kresťanstvo, konfucianizmus či gándhizmus. V nasledujúcom krátkom exkurze si načrtne myšlienkové pramene práve v týchto hlavných svetových náboženských smeroch, ktoré významným spôsobom ovplyvnili a ovplyvňujú riešenie sporov aj v súčasnosti.

## 1 MYŠLIENKOVÉ TENDENCIE RIEŠENIA SPOROV

Presadzovanie zmierlivého riešenia sporov, riešenia, ktoré by sa nieslo v duchu pravdy a pokoja presadzovali a aj v súčasnosti presadzujú predovšetkým rôzne náboženské smery, kedy vo vyhláseniach predstaviteľov cirkví, náboženských spoločností či združení môžeme badať podnety k tomu, aby spory, ktoré vznikajú či už medzi jednotlivcami alebo štátmi sa pokúšali vyriešiť zmierlivo, nenásilne a vlastnými silami.

### **Kresťanstvo:**

Ježiš Kristus ako najvýznamnejší predstaviteľ kresťanstva sa označuje ako boží syn, ktorý prišiel zmieriť Boha s ľudstvom. V dejinách vystupoval ako zmierovateľ, ktorého hlavným krédom bolo predovšetkým šírenie lásky a pokoja.

S myšlienkou a snahou o vyriešenie sporu pred tým ako sporové strany prenesú zodpovednosť za

1 Pojem mediácia pochádza z anglického slova „to mediate“ t.j. zmierovať, sprostredkovať, vyjednávať, pričom svoje korene má v latinskom „mediare“ – byť v strede. In: RISSE, J.: Wirtschaftsmediation. München: C.H.Beck, 2003, s. 5.

2 V zmysle čl. 3 písm. b) Smernice Európskeho parlamentu a Rady 2008/52/ES o určitých aspektoch mediácie v občianskych a obchodných veciach sa mediátorom rozumie akákoľvek tretia osoba, ktorá je požiadaná viesť mediáciu účinným, nestranným a kvalifikovaným spôsobom, bez ohľadu na jej označenie alebo povolanie v dotknutom členskom štáte a bez ohľadu na spôsob, akým bola táto tretia osoba vymenovaná alebo požiadaná o vedenie mediácie.

rozhodnutie na nezávislú autoritu nachádzame priamo v najcitovanejšej knihe kníh, v **Biblii**.

„Pokonaj sa včas so svojím protivníkom, kým si s ním na ceste, aby ťa protivník nevydal sudcovi a sudca strážnikovi a aby ťa neuvrhli do väzenia.“<sup>3</sup>

V Matúšových slovách môžeme vidieť odporúčanie pokúsiť sa o zmierenie sporu ešte pred tým, ako by bola nutná interakcia tretej strany, ktorá autoritatívne o spore rozhodne. Ide o zmierenie vzájomné, kedy sa majú sporové strany samy pokúsiť vyriešiť svoj spor.

### **Konfucianizmus:**

Japonsko a Čína sú silne zamerané na komunikatívne myslenie a zmierlivé riešenie sporov, ktoré bolo kedysi hlavným prostriedkom urovnávania konfliktov, pričom až do dnes sú založené na silnom dôraze na konsenzus, kooperáciu a harmóniu.<sup>4</sup> Mediácia má v oblasti Východnej Ázie dlhodobú históriu, ktorá siaha do obdobia dynastie Ching (1644-1911).

Jeden z najvýznamnejších mysliteľov a politikov starovekej Číny, ktorý zásadným spôsobom myšlienkovu a hodnotovo ovplyvnil vývoj Východnej Ázie bol práve **Konfucius (552/551 pred Kr.- 479 pred Kr.)**, ktorý pôsobil aj ako minister spravodlivosti v kráľovstve Lu. Morálka, spravodlivosť, úprimnosť a najmä medziľudské vzťahy boli základnými kameňmi Konfuciovho učenia. V centre jeho učenia bol predovšetkým človek, nastolenie harmónie, poriadku a zachovávanie pravdy.<sup>5</sup>

### **Gándhizmus**

Jedným z významných predstaviteľov, ktorý hlásal mier a zmierlivé riešenie sporov bol **Móhandás Karamčand Gándhí<sup>6</sup> (1869-1948)**, ktorý ako predstaviteľ národného hnutia za nezávislosť Indie bojoval proti koloniálnej vláde formou nenásilného odporu. Ako vyštudovaný právnik presadzoval zmierlivé riešenie sporov a filozofiu lásky, pričom právnickej obci odkazuje<sup>7</sup>:

„Pravým povolaním právnika je zjednocovať strany rozvadené.“

Gándhího odkaz, aby povolaný právnik v prvom rade zjednocoval strany, medzi ktorými došlo k sporu, stavia právnikov do pozície zmierovateľov, ktorí majú byť orientovaní na záujem oboch sporových strán a nie na presadzovanie len záujmov jednej strany.

Z uvedeného krátkeho filozoficko-náboženského náčrtu je zrejmé, že zmierlivé riešenia sporov majú svoju dlhodobú tradíciu a v súčasnosti sa len pretavujú do rôznych foriem, ktoré majú spravidla ten istý cieľ, a to spor vyriešiť, tak aby bola zachovaná jednota a spokojnosť sporových strán.

## **2 HISTORICKO-PRÁVNE KORENE ZMIEROVACIEHO MYSLENIA**

Kde sú ľudia tam sú aj spory, pričom ich riešením resp. umením viesť spor sa zaoberali ľudia už od dávnych čias. Sofisti boli nielen majstrami v rétorike ale aj eristike, ktorá predstavovala schopnosť na základe logickej dôvtipnosti zastávať akékoľvek pozície a tie následne presadiť v diskusii.<sup>8</sup> Eristika bola umením sporu, pričom rétorika predstavovala umenie presviedčať. *Mediácia však nie je umením sporu, ani umením argumentácie, mediácia je umenie riešenia sporu, v ktorom nezostáva víťaz ani porazený.* Mediácia je umenie spolupráce nie boja, a preto sa už v minulosti využívala na riešenie nie len súkromnoprávných, ale aj medzinárodných, náboženských, etických či kultúrnych sporov, ako cesta k zmiereniu a urovnaniu k sporu.

Ak sa chceme vydať po stopách mediácie pred jej inštitucionalizovanou podobou v súčasnom ponímaní,

3 Matúš 5,25, Biblia (online – dňa 28.03.2012) <http://www.svatepismo.sk/listovat.php?kniha=47&kapitola=5>

4 V roku 1983 existovalo v Číne 927 000 mediálnych výborov spolu s 5.557.000 aktívnych mediátorov v celej Číne. Čína je krajina známa malou hustotou advokátov, čo poukazuje na to, že ísť so sporom k súdu je nepopulárne. Počet advokátov v porovnaní s počtom mediátorov je niekoľkonásobne nižší. In. Le Monde 24.02.2004 in DUSS, J. W.: homo mediator. Stuttgart: Klett-Cotta, 2005. s. 270.

5 Pozri bližšie NATH, M.: Confucius. Ethics, Culture and Politics. Delhi: Vidyanidhi Prakashan, 2011, s. 359.

6 Najvýznamnejšia postava indického národno-oslobodeneckého hnutia proti britským kolonizátorom.

7 Pozri bližšie NAYAK, A.: Mahatma Gandhi. Freiburg.Basel.Wien: Herder, 2002, s. 158. CONRAD, D.: Gandhi und der Begriff des Politischen Staat, Religion und Gewalt. München: Wilhelm Fink, 2006, s. 309.

8 TOMSA, B.: Idea spravodlnosti a práva v récké filosofii. Plzeň: Aleš Čeněk, 2007, s. 37-57.

musíme sa vydať po stopách osôb, ktoré pri riešení sporov využívali zmierlivé techniky, a ktoré spĺňali základné atribúty mediátora.

Za mediátora je možné označiť akýkoľvek subjekt, ktorý sa ako tretia nezávislá strana zúčastňuje na riešení sporu, ktorý vznikol medzi subjektmi práva, pričom stranám nepredkladá žiadne riešenie ani vo veci nerozhoduje, ale vystupuje spravidla ako sprievodca sporom, ktorý sporovým stranám ukazuje smer, cestu a pokúša sa ich priviesť na spoločnú cestu komunikácie, porozumenia a vzájomného vnímania sporu tak, aby dospeli k obojstrannému prijateľnému riešeniu.

Sprostredkovanie alebo urovnania nie je v prípade riešenia sporov žiadnou novinkou. Už v období Antiky existovali mnohopočetné snahy tretích subjektov o pomoc pri urovnaní konfliktov. V starovekých egyptských kultúrach ako aj na ďalekom východe nájdeme spôsoby urovnania sporov, rovnako ako v antickom Grécku.

Známy aténsky štátnik **Solón** bol v rokoch 594 a 593 pred n.l. okrem iného činný ako sprostredkovateľ resp. zmierovateľ. Zastával úlohu sprostredkovateľa medzi znepriatelenými skupinami, a to medzi menšinovou aristokraciou a väčšinovým ľudom. Solón niesol ťažkú úlohu, nakoľko mal pôsobiť ako sprostredkovateľ a súčasne ako vládca.<sup>9</sup>

Rímske právo poznalo mediáciu od éry **Justiniána**, pričom sprostredkovanie bolo označované rôznymi pojmami napr. *internuncius*, *medium*, *intercessor*, *philantropus*, *interpolator*, *conciliator*, *interlocutor*, *interpres* ako aj *mediator*.<sup>10</sup>

V priebehu historického vývoja je možné badať, že funkcia mediátora resp. zmierovateľa sa využívala predovšetkým pri medzinárodných konfliktoch, kde aj v súčasnosti zmierovatelia resp. mediátori zastávajú významnú úlohu.

Jedným z najvýznamnejších zmierov, ktorý bol v histórii Európy uzatvorený, bol **Westfálsky mier**. Od roku 1630 sa pokúšali uzavrieť mier rôzni predstavitelia štátu či cirkví (napr. pápež Urban VII), ale neúspešne. O uzatvorenie mieru sa neskôr význame pričínili **Fabio Chigi** (1599-1667), ktorý sa stal neskôr pápežom (Alexandrom VII.) a šľachtic a diplomat **Alvise Contarini** (1597 - 1651). Alvise Contarini bol v roku 1632 menovaný za vyslanca rímskej kúrie a v roku 1641 bol určený ako sprostredkovateľ pre rokovania o uzatvorení Westfálskeho mieru v Münsteri, ktorý mal ukončiť 30-ročnú vojnu. Contarini sa takmer 5 rokov pokúšal priviesť sporové strany k dohode, čo sa mu nakoniec podarilo a 24. októbra 1648 v Münsteri a Osnabrückeri bol uzatvorený **Westfálsky mier**.<sup>11</sup>

V dejinách prebiehalo množstvo sporov, ktoré boli urovnávané prostredníctvom pápežov, kráľov či prezidentov. Napr. pápež **Leo XII.** (1810-1903) vystupoval v konflikte o jeden z ostrovov v roku 1885 medzi Nemeckom a Španielskom. Najmä americkí prezidenti vystupovali v medzinárodných konfliktoch ako sprostredkovatelia riešenia sporov – napr. **Theodore Roosevelt** sa označuje za mediátora rusko-japonskej vojny (1905). Ako mediátor sa prejavil aj **Jimmy Carter**<sup>12</sup>, ktorý v roku 1979 sprostredkoval mierové urovanie sporov medzi Egyptom a Izraelom.<sup>13</sup>

Prvýkrát sa začali legislatívne formovať základy mediácie v Spojených štátoch amerických.

V roku **1898** americký kongres vytvoril právne základy pre mediáciu v pracovných konfliktoch, pričom v roku 1913 boli presadené myšlienky mediácie pri výstavbe železnice, a to prostredníctvom mediácie a konciliácie.<sup>14</sup>

Charta OSN, ktorá bola podpísaná dňa 26. júna **1945** v čl. 33 ods. 1 odkazuje na mediáciu ako na

9 TSIGARIDA, I.: Solon – Begründer der Demokratie ? Bern: Peter Lang, 2006, s.169.

10 LABÁTH, V.: Historické východiská mediácie. In PRUŽINSKÁ, J. – LABÁTH, V.: Mediácia. Príručka pre študentov. Bratislava: ARK, tréning, poradenstvo, mediácia, s.r.o Mediácia., 2006, st. 9.

11 Pozri bližšie DUSS, J. W.: homo mediator. Stuttgart: Klett-Cotta, 2005, s. 33-51.

12 Počas jeho vlády USA nevedli žiadny vojnový konflikt s iným štátom, pričom v roku 2002 získal Nobelovu cenu mieru.

13 HEBN, M.: Entwicklung und Stand der Mediation. In HAFT, F. – SCHLIEFEN, K.: *Handbuch Mediation. München*, 2009, s. 182.

14 HAFT, F.: Verhandlung und Mediation. In HAFT, F. – SCHLIEFEN, K.: *Handbuch Mediation. München*, 2009, s. 73.

jeden z prostriedkov<sup>15</sup> mierového riešenia sporov, ktoré by mohli ohroziť zachovanie medzinárodného mieru a bezpečnosti.<sup>16</sup>

Významnú úlohu pri presadzovaní mediácie ako spôsobu riešenia sporov, nielen medzinárodných sporov, ale aj sporov súkromnoprávných a následne inštitucionalizáciu mediácie ako spôsobu riešenia právnych sporov podporovali predovšetkým americkí advokáti, univerzitní profesori a sudcovia, ktorí mali záujem na efektívnejšom a rýchlejšom riešení sporov.

Profesor Harvardskej univerzity **Frank Sander** na konferencii – Pound Conference<sup>17</sup> v roku 1976 predniesol príspevok „Varieties of Dispute Processin.“, v ktorom pripomenul to, že súdne riešenie sporov nie je jedinou cestou, ale sú tu aj iné možnosti urovnania konfliktov, a to je cesta mediácie, rozhodcovského konania a pod. Jeho návrh o rôznych, paralelných spôsoboch riešenia sporov, ktoré sa „prispôbia“ resp. ktoré budú vyhovovať charakteru sporu, ako aj jeho vízia tzv. multidoor – courthouse, dala podnet k vývoju alternatívnych spôsobov riešenia sporov, v ktorom centre dnes stojí mediácia.<sup>18</sup>

Východiskový bod pre profesionalizáciu rôznych alternatívnych spôsobov riešenia sporov predstavuje koniec 60. rokov v Spojených štátoch amerických. „Príčinou zakotvenia ADR – „Alternative Dispute Resolution“<sup>19</sup> v USA bola preťaženosť amerických súdov, ktorá najneskôr v 70. rokoch viedla k rozsiahlej diskusii o alternatívnych metódach riešenia sporov. Do roku 1990 mali všetky spolkové štáty USA minimálne „Dispute Resolution Programm“ – program na riešenie sporov<sup>20</sup>.

Medzi tri základné piliere alternatívnych spôsobov riešenia sporov, ktoré od 60. rokov predstavovali prostriedky riešenia sporov, patria rozhodcovské konanie, zmierovacie konanie a mediácia.

V rámci európskych krajín má najdlhšiu históriu využívania mediácie Anglicko, keď už v roku 1971 bola vo Veľkej Británii založená asociácie rodinných mediátorov.

### 3 POHĽAD NA LEGISLATÍVNY VÝVOJ MEDIÁCIE V EURÓPSKEJ ÚNII

Vývoj v USA podnietil aj krajiny Európy, aby sa intenzívnejšie začali venovať problematike ADR a hľadali vhodné právne úpravy a regulácie, ktoré by podporili ich využívanie nielen na medzinárodnej, ale aj vnútroštátnej úrovni.

Z politiky Európskej únie,<sup>21</sup> ktorej cieľom je budovanie vnútorného trhu ako aj budovanie svetového obchodu je zrejmé, že EÚ sa snaží aktívne integrovať ADR nielen na komunitárnej, ale aj medzinárodnej úrovni, a to v záujme efektívneho, spravodlivého a obojstranne prijateľného riešenia sporov.

15 Zo znenia čl. 33 ods. 1 Charty OSN je zrejmé, že súdne konanie by malo byť až posledným prostriedkom na riešenia sporov, pričom Organizácia spojených národov dáva prednosť predovšetkým mierovým spôsobom riešenia sporov, ako je rokovanie, vyšetrowanie, sprostredkovanie, zmierovanie a arbitráž. Charta organizácie spojených národov. [http://www.mzv.sk/servlet/newyorkosn?MT=%2FApp%2FWCM%2FZU%2FNewYorkOSN%2Fmain.nsf%2Fv\\_\\_ByID%2FID\\_621F5291AE4A5FD4C125715B004FFE51\\_SK&TG=BlankMaster&URL=%2FApp%2FWCM%2FZU%2FNewYorkOSN%2Fmain.nsf%2Fv\\_\\_ByID%2FID\\_14A4A60B573D8E62C12570DD0048A478\\_SK&OpenDocument=Y&LANG=SK&HM=25-Charta&OB=0](http://www.mzv.sk/servlet/newyorkosn?MT=%2FApp%2FWCM%2FZU%2FNewYorkOSN%2Fmain.nsf%2Fv__ByID%2FID_621F5291AE4A5FD4C125715B004FFE51_SK&TG=BlankMaster&URL=%2FApp%2FWCM%2FZU%2FNewYorkOSN%2Fmain.nsf%2Fv__ByID%2FID_14A4A60B573D8E62C12570DD0048A478_SK&OpenDocument=Y&LANG=SK&HM=25-Charta&OB=0) dňa 28.03.2012

16 Strany v každom spore, ktorého trvanie by mohlo ohroziť zachovanie medzinárodného mieru a bezpečnosti, majú sa usilovať o jeho vyriešenie predovšetkým **rokovaním**, vyšetrowaním, **sprostredkovaním**, **zmierovacím** konaním, arbitrážou, súdnym konaním, použitím oblastných orgánov alebo oblastných dohôd alebo inými mierovými prostriedkami podľa vlastného výberu

17 Pound Conference je konferencia pomenovaná podľa **Roscoe Pound**, ktorý v roku 1906 predniesol svoju známu reč o základoch verejnej nespokojnosti s justíciou. Sudcovia, vysokoškolskí profesori a advokáti tu diskutovali o slabých stránkach preťaženého súdneho systému.

18 BREIDENBACH, S.: Mediation. Struktur, Chancen und Risiken von Vermittlung im Konflikt. Köln: Dr. Otto Schmidt, 1995, s. 12.

19 Alternatívne riešenie sporov, ďalej len „ADR“.

20 MARTINEK, M. a kol.: Handbuch des Vertriebsrechts. 3. neubearbeitete und erweiterte Auflage, C.H.Beck. München 2010, § 81 bod I. ods. 1.

21 Ďalej len „EÚ“.

Novým impulzom v oblasti rozvoja iniciatívy EÚ v oblasti ADR bolo prijatie Amsterdamskej zmluvy,<sup>22</sup> ktorá zakotvila justičnú spoluprácu v civilných veciach na úrovni EÚ, ktorá je nevyhnutá pre správne fungovanie vnútorného trhu.<sup>23</sup> Zakotvením justičnej spolupráce v civilných veciach sa vytvorili základy pre podporu a rozširovanie ADR na všetky oblasti civilného práva. Prijatie Amsterdamskej zmluvy naštartovalo procesy, ktoré zahájili aktivity, ktoré spočiatku viedli k skúmaniu fungovania ADR v jednotlivých členských štátoch EÚ.

V zmysle čl. 61 písm. c) Zmluvy o založení Európskeho spoločenstva<sup>24</sup> v spojení s čl. 67 ods. 5 druhá zarážka, Rada v záujme vytvorenia priestoru slobody, bezpečnosti a práva mala za úlohu do 5 rokov po nadobudnutí platnosti Amsterdamskej zmluvy prijať opatrenia v oblasti súdnej spolupráce v občianskoprávných veciach s cezhraničnými dopadmi, ak to je potrebné na správne fungovanie vnútorného trhu.

Úvahy o legislatívnom zakotvení mediácie ako mimosúdneho spôsobu riešenia sporov je možné datovať k zasadnutiu **Európskej rady vo Viedni v decembri 1998** a v **Tampere v októbri 1999**, kde Európska rada vyzvala členské štáty, aby vytvorili alternatívne postupy riešenia sporov, pričom ako primárny cieľ si stanovila uľahčiť prístup k spravodlivosti.<sup>25</sup>

Následne v máji 2000 Rada Európskej únie prijala závery o mimosúdnych spôsoboch riešenia sporov v občianskych a obchodných veciach, s tým, že vytvorenie základných zásad v oblasti ADR je rozhodujúcim krokom k ich zodpovednému fungovaniu a rozvoju, čím sa má dosiahnuť i zjednodušenie a zlepšenie prístupu k spravodlivosti.<sup>26</sup>

Prípravné fázy legislatívnej inštitucionalizácie mediácie v rámci EÚ začala Európska komisia, ktorá v roku 2002 otvorila širokú diskusiu v oblasti ADR sporov - tzv. **Zelenou knihou**<sup>27</sup> o alternatívnych spôsoboch riešenia sporov v občianskom a obchodnom práve zo dňa 19. februára 2002.<sup>28</sup> V rámci prípravných fáz sa zamerala na skúmanie ADR v jednotlivých členských štátoch, pričom zo zistení vyplynulo, že právne úpravy členských štátov v danej oblasti sú tak rozdielne, že najvhodnejšou formou ich legislatívneho zakotvenia bude prijatie smernice, ktorá bude predstavovať len minimálne štandardy mediácie, ktoré budú zabezpečovať jednak kvalifikovaný výkon mediácie, ako aj garanciu prístupu k súdu, aby nedošlo k odňatiu práva konať pred súdom.<sup>29</sup> Rovnako dôvodom návrhu prijatia smernice a nie iných opatrení bola aj tá skutočnosť, že pre mediáciu je charakteristický princíp neformálnosti a príliš detailná či striktná právna úprava by mohla uvedený princíp poprieť.<sup>30</sup>

22 Amsterdamská zmluva bola podpísaná dňa 02.10.1997 a účinnosť nadobudla dňa 01.05.1999.

23 Čl. 65 Amsterdamskej zmluvy.

24 Pozri Konsolidované znenia Zmluvy o Európskej únii a Zmluvy o Založení Európskeho spoločenstva (úplné znenie) Úradný vestník C 321E z 29. decembra 2006.

25 Bod 2 Smernice Európskeho parlamentu a rady 2008/52/ES z 21. mája 2008 o určitých aspektoch mediácie v občianskych a obchodných veciach.

26 Bod 3 Smernice Európskeho parlamentu a rady 2008/52/ES z 21. mája 2008 o určitých aspektoch mediácie v občianskych a obchodných veciach.

27 Zelená kniha o ADR sa výslovne zamerala na ADR ako procesy riešenia sporov mimo súdneho konania vedené tretou neutrálnou stranou, s výnimkou rozhodcovského konania.

28 GREEN PAPER on alternative dispute resolution in civil and commercial law [http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/site/en/com/2002/com2002\\_0196en01.pdf](http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/site/en/com/2002/com2002_0196en01.pdf), 22.11.2011

29 K odňatiu práva konať pred súdom by mohlo dôjsť napr. v prípade, ak by členské štáty EÚ upravili povinnosť zúčastniť sa mediácie, bez možnosti následného uplatnenia práva na súde.

30 Podľa H. Eidenmüllera nie je podstatnou otázkou, či je potrebná právna úprava mediácie tam, kde už sú vytvorené pravidlá jej fungovania, avšak zaujímavou otázkou je, akú právnu reguláciu je potrebné prijať. V zásade by sa mali prijímať skôr pravidlá štandardné ako záväzné, nakoľko záväzné pravidlá sú odôvodnené len v prípade preukázateľného zlyhania trhu, t. j. ak dôjde k takým okolnostiam, ktoré by bránili účinnému fungovaniu súkromných zmluvných mechanizmov. EIDENMÜLLER, H.: Establishing a Legal Framework for Mediation in Europe: The Proposal for an EC Mediation Directive. In: *Zeitschrift für Schiedsverfahren - German Arbitration Journal*, 2005, Heft 3. s. 124.

Dňa 02.07.2004 bol predstavený **Európsky kódex správania pre mediátorov**,<sup>31</sup> ktorý má upravovať minimálne štandardy na výkon a kvalifikáciu, a morálne atribúty mediátora, pričom uvedený dokument má výlučne odporúčací charakter.

Zelená kniha ako aj Európsky kódex správania mediátorov vytvorili základ pre prijatie **Smernice Európskeho parlamentu a Rady 2008/52/ES z 21. mája 2008 o určitých aspektoch mediácie v občianskych a obchodných veciach**.<sup>32</sup>

Prijatím smernice o mediácii<sup>33</sup> vznikla povinnosť členským štátom transponovať inštitút mediácie do vnútroštátnych právnych poriadkov,<sup>34</sup> čím sa začala „oficiálna“ éra podporovania inštitútu mediácie na Európskej úrovni, napriek tomu, že mnohé členské štáty Európskej únie mali samostatné právne predpisy, ktoré upravovali mediáciu už oveľa skôr pred jej samotným prijatím, pričom následne zosúladiť už len ich znenie so znením smernice o mediácii.<sup>35</sup>

Prijatím Lisabonskej zmluvy<sup>36</sup> sa EÚ už výslovne zaviazala prijímať opatrenia zamerané na zabezpečenie účinného prístupu k spravodlivosti a rozvíjania ADR,<sup>37</sup> čím sa má rovnako ako v prípade Amsterdamskej zmluvy zabezpečiť rozvoj justičnej spolupráce v občianskych veciach, ktoré majú cezhraničné dôsledky, a to aj v záujme rozvoja vnútorného trhu.

Ako je možné vidieť zo stručného legislatívneho náčrtu vývoja mediácie v rámci EÚ, podpora integrácie mediácie ako formalizovaného inštitútu má už viac ako 16 rokov, pričom tendencie podpory mediácie pri riešení najmä cezhraničných a spotrebiteľských sporoch neustále narastajú. Politika EÚ má eminentný záujem na presadzovaní mediácie ako spôsobu riešenia najmä drobných a spotrebiteľských sporov, nakoľko ide práve o spory, v ktorých náklady súdneho konania spravidla prevyšujú hodnotu sporu a poškodených – spotrebiteľov odrádzajú na jednej strane vysoké náklady na súdne konanie, neistota výsledku súdneho konania, a v prípade cezhraničných sporov aj nevedomosť o riešení sporov súdnou cestou v danej krajine.

## ZÁVER

Historicko-legislatívnym náčrtom vývoja zmierlivého riešenia sporu a následne mediácie sme sa pokúsili pootvoriť bránu horizontu existencie myšlienky mediácie, ktorá siaha do dávnych čias a má svoje korene v náboženských, filozofických, politických ako aj právnych kruhoch. Problematika zrodu, vývoja, rozvoja a následnej právnej regulácie je tak rozsiahla, že si vyžaduje dlhodobé a hĺbkové skúmanie, a preto sme sa snažili načrtnúť tento stručný prehľad, ako možnú inšpiráciu, pre ďalší výskum v tejto oblasti.

Mediácia ako inštitút mimosúdneho spôsobu riešenia sporov sa začal legislatívne formovať v 60. – 70. rokoch v USA, a to v dôsledku preťažnosti a neefektívnosti súdneho konania. Mediácia sa tak od sprostredkovania, kedy sprostredkovateľ resp. mediátor nemal presne stanovený okruh kompetencií a vymedzené postavenie v spore, ale pôsobil skôr ako urovnávateľ, zmierovateľ v niektorých prípadoch aj rozhodca, posunula a v súčasných právnych úpravách má už mediátor presne vymedzené kompetencie a postavenie pri riešení sporu.

31 EUROPEAN CODE OF CONDUCT FOR MEDIATORS [http://ec.europa.eu/civiljustice/adr/adr\\_ec\\_code\\_conduct\\_en.pdf](http://ec.europa.eu/civiljustice/adr/adr_ec_code_conduct_en.pdf) dňa 25.01.2012

32 <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=CELEX:32008L0052:SK:HTML> dňa 25.01.2012

33 Smernica Európskeho parlamentu a Rady 2008/52/ES z 21. mája 2008 o určitých aspektoch mediácie v občianskych a obchodných veciach (ďalej len smernica o mediácii)

34 V zmysle čl. 12 smernice o mediácii povinnosť transponovať smernicu bola do 21. mája 2011, okrem čl. 10, ktorého súlad bolo potrebné zabezpečiť najneskôr do 21. novembra 2010.

35 Napr. Slovenská republika prijala zákon o mediácii dňa 25.06.2004, ktorý nadobudol účinnosť dňa 01.09.2004. Rakúsko prijalo zákon o mediácii v civilných veciach dňa 06.06.2003, ktorý nadobudol účinnosť dňa 01.05.2004. Bundesgesetz über Mediation in Zivilrechtssachen (Zivilrechts-Mediations-Gesetz – öZivMediatG) vom 06.06.2003, BGBl. I Nr. 29/2003.

36 Lisabonská zmluva bola podpísaná dňa 13.12.2007 a účinnosť nadobudla dňa 01.12.2009

37 Pozri čl. 81 ods. 2 písm. e) a g) Konsolidované znenie Zmluvy o fungovaní Európskej únie <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:C:2010:083:0047:0200:SK:PDF> dňa 25.01.2012

Napriek tomu, že metóda, ktorá necháva sporové strany rozhodovať samých o sebe a tretí subjekt v procese riešenia sporu pôsobí len ako akýsi „sprievodca“ sporom, je známa už od nepamäti, napriek tomu, ako keby si dnes mediácia opäť musela hľadať svoje miesto v bežnej právnej praxi.

Slovami *«Bud' zmenou, ktorú chceš vidieť vo svete.»* vyzýva Mahátma Gándhí, aby sme začali realizovať zmenu myslenia a prístupu k riešeniu už drobných bežných sporov, a tak možno sa raz mediácia strane prvotným spôsobom riešenia sporov. Právna regulácia mediácie, ktorej cieľom je podpora a rozšírenie mediácie na riešenie bežných právnych sporov, nebude mať význam, ak nezačneme „mediatívne“ myslieť t.j. myslieť v rovine kooperatívneho prístupu k riešeniu sporu a nie v rovine kompetitívneho.

**RESUME**

ŠANGALOVÁ, Katarína: Mediation Yesterday and Today. In HISTORIA ET THEORIA IURIS. Vol. 4, 2012, No.7, p. 76

The paper attempts to highlight the historical roots of mediation which has become a modern way of solving legal disputes in recent years. Mediation as dispute resolution does not only deal with private law but also with civil litigation, international and religious disputes. The paper is an excursion into the development of mediation on European and international level. Furthermore, the paper presents the important persons who made significant contributions to the concept of mediation.

# AZTÉCKY SÚDNY SYSTÉM A SÚDNY PROCES

---

PETER VYŠNÝ  
PRÁVNICKEJ FAKULTY TRNAVSKEJ  
UNIVERZITY V TRNAVE



## ÚVOD

V tejto štúdii pojednávam o *aztéckom súdnom systéme* a o *aztéckom procesnom práve*.

Aztéckym súdnym systémom sa rozumie súdny systém mestského štátu *Tenochtitlan*, ktorý bol jedným z troch mocenských centier *Aztéckej ríše* (existovala od druhej štvrtiny 15. stor. do r. 1521) a v priebehu druhej polovice 15. stor. sa stal najvýznamnejším z nich, aztéckym procesným právom zase právne pravidlá, podľa ktorých prebiehali súdne procesy pred súdnymi orgánmi v Tenochtitlane. Tieto procesnoprávne pravidlá sú sčasti poznateľné z prameňov, ktoré sa priamo nevzťahujú na (právne) dejiny Tenochtitlanu, ale druhého hlavného centra Aztéckej ríše – mestského štátu *Tezcoco* a jeho územnej domény *Acolhuacan*, čo však neznamená, že by nemohli byť využité v tejto štúdii, keďže právo Tenochtitlanu sa do značnej miery podobalo na právo Tezcoka.<sup>1</sup> Na druhej strane, v literatúre sa zvykne uvádzať, že súdnictvo a vôbec právna kultúra Tezcoka boli rozvinutejšie ako súdnictvo a právna kultúra Tenochtitlanu, na čo osobitne nasvedčuje fakt, že súdne orgány Tenochtitlanu niekedy postupovali právne prípady, ktoré prejednávali, na meritórne rozhodnutie súdnym orgánom Tezcoka.<sup>2</sup>

Cieľ štúdie sa pokúšam riešiť nielen z perspektívy súčasného bádateľa, ale do určitej miery aj z aztéckej perspektívy, hľadajúc tak autentické náhľady Aztékov na ich súdnictvo. To je z metodologického hľadiska opodstatnené tým viac, že historické (= písané) pramene k aztéckym dejinám a reáliam, ktoré sú súčasne prameňmi poznania aztéckeho práva, sú vzhľadom na ich vznik až po *conquiste* (dobyťí Aztéckej ríše Španielmi) - vznikli v 16. stor. a v prvej polovici 17. stor. - vo väčšom či menšom rozsahu poznačené takpovediac „európskym“, t.j. rôzne skresleným videním aztéckej reality.<sup>3</sup>

## 1 AZTÉCKY ŠTÁTNY APARÁT A SÚDNY SYSTÉM

Poznanie aztéckeho súdneho systému predpokladá aspoň stručne predstaviť štátny aparát Tenochtitlanu ako celok, keďže súdnictvo a správa neboli v rámci tohto aparátu oddelené.

Štát, štátna moc či vláda sa u Aztékov označovali výrazom *tlatocayotl*, t.j. *panstvo* či *kráľovstvo*,<sup>4</sup> ktorý etymologicky súvisí s výrazom *tlatonani* = *hovorca*, označujúcim aztéckeho vládcu, alebo metaforicky *difrazizmom*<sup>5</sup> *petlatl icpalli*, t.j. *rohož*, *stolec* (*trón*), čo boli predmety fyzicky symbolizujúce funkciu tlatonaniho a moc s ňou spojenú.<sup>6</sup>

Štátny aparát sa v Tenochtitlane začal vytvárať v druhej štvrtine 15. stor.<sup>7</sup> po tom, ako sa Tenochtitlan vojensky vymanil spod nadvlády centrálnomexického etnika *Tepanekov* (tepaneca) a spolu so svojimi dvoma najbližšími spojencami – mestskými štátmi *Tezcoco* a *Tlacopan* začal s rozsiahlymi výbojmi.

Na čele štátneho aparátu Tenochtitlanu stál vládca – tlatonani (pl. *tlatoque*). Funkcia tlatonaniho i ďalšie najvyššie štátne funkcie (t.j. hlavne funkcie *cihuacoatla* a štyroch *tecuitlatoque*; o nich pozri nižšie) boli vyhradené pre tzv. *tlazopiltin*, ktorými boli blízki mužskí príbuzní tlatoque Tenochtitlanu. Na ďalších úrovniach štátneho aparátu pôsobili najmä tzv. *tetecuhitin* (sg. *tecuhitli*). Ide o generické označenie, čiastočne porovnateľné napr. s rímskym termínom *magistratus*, vzťahujúce sa na osoby, ktoré boli vojenskými hodnosťami a zároveň

1 VYŠNÝ, P.: Právo u Aztékov. In *Historia et theoria iuris* 6, 2011, s. 63.

2 Napr. MARGADANT S., G. F.: *Introducción a la Historia del Derecho Mexicano*. México : Editorial Esfinge 2006, s. 34. O politickom a právnom vývoji mestského štátu Tezcoco a jeho územnej domény Acolhuacan rozsiahlo pojednal: OFFNER, J. A.: *Law and Politics in Aztec Texcoco*. Cambridge : Cambridge University Press 1983.

3 O tomto probléme pojednal napr.: MURIÁ, J. Ma.: *Sociedad prehispánica y pensamiento europeo*. México : Secretaría de Educación Pública 1973, *passim*.

4 MOLINA, fray A. de: *Vocabulario en lengua castellana y mexicana y mexicana y castellana*. Vocabulario en lengua mexicana y castellana... México : Editorial Porrúa 2008, s. 140 verso.

5 V aztéckom jazyku nahuatl sa niektoré všeobecnejšie pojmy metaforicky vyjadrujú ustálenými spojeniami dvoch slov, ktoré sa nazývajú difrazizmy.

6 JANSEN, M.: *Simbolos del poder en el México antiguo*. In: *Anales del Museo de América* 5, 1997, s. 90.

7 BRUMFIEL, E. M.: *Aztec State Making: Ecology, Structure, and the Origin of the State*. In: *American Anthropologist* 85 - 2, 1983, s. 261 - 284.

zastávali, či už v Tenochtitlane, alebo v niektorých oblastiach Aztéckej ríše, civilné, t.j. správne a/alebo súdne funkcie.<sup>8</sup>

K tetecuhtin<sup>9</sup> patrili osoby, ktoré sa mohli preukázať osobnými bojovými zásluhami väčšieho rozsahu, a to nielen členovia aztéckej elity – *pipiltin* (sg. *pilli*), ale v obmedzenom rozsahu aj radoví obyvatelia štátu – *macehualtin* (sg. *macehualli*).<sup>10</sup> Ak sa tecuhtliho syn nevyznamenal v bojoch tak, ako kedysi jeho otec, nemohol zdediť jeho hodnosť tecuhtliho, a ani majetok, ktorý sa na ňu viazal, zostal mu však titul pilliho, ako aj všetky prerogatíva s ním spojené.<sup>11</sup>

Veľkosť bojových zásluh „sa merala“ hlavne počtom nepriateľov, ktorých aztécky bojovník zajaľ počas vojenských ťažení (na začiatku svojej vojenskej kariéry ešte s prípadnou pomocou spolubojovníkov, neskôr už spravidla svojpomocne) a po ich skončení dopravil do Tenochtitlanu na rituálnu popravu, t.j. obetovanie bohom.<sup>12</sup> Aztécky štát zaviedol hierarchiu vojenských hodností, ktorých postupné dosiahnutie predstavovalo *condicio sine qua non* neskoršieho zastávania vyšších resp. najvyšších vojenských funkcií a/alebo civilných, t.j. správnych a súdnych funkcií. Pritom na dosiahnutie jednotlivých vojenských hodností sa vyžadovalo, aby bojovník zajaľ nepriateľov v počtoch pre každú z týchto hodností presne stanovených, prípadne nepriateľov z územia s osobitným - náboženským významom pre Aztékov.<sup>13</sup>

Aj keď vo všeobecnosti malo zastávanie štátnych úradov povahu odmeny za aktívne správanie sa v boji, zároveň bolo zvyčajne podmienené splnením ešte ďalších špecifických kritérií, na ktoré možno usudzovať napr. z požiadaviek, ktoré u Aztékov musel spĺňať adept na funkciu štátneho sudcu. Nimi boli príslušnosť k *pipiltin*, majetnosť, vojenské skúsenosti a zásluhy, nadobudnutie vyššieho vzdelania v kňazmi vedenej škole *calmecac*, ako aj určité osobnostné kvality ako čestnosť, neúplatnosť, elokvencia (rétorické schopnosti), schopnosť súdiť bez zaujatosti či abstinencia (nepitie alkoholických nápojov)<sup>14</sup> a pod.

Pre aztécky štátny aparát bola charakteristická určitá vnútorná hierarchia, ktorej dôsledok pre postavenie jeho členov možno vyjadriť takto: čím vyššia (resp. významnejšia) bola daná štátna funkcia, tým väčší bol rozsah právomocí, ale aj zodpovednosti a konkrétnych povinností a úloh osoby, ktorá túto funkciu zastávala.

15

- 
- 8 LEÓN-PORTILLA, M.: Toltecáyotl. Aspectos de la cultura náhuatl. México : Fondo de Cultura Económica 2003, s. 277 - 278.
- 9 O tetecuhtin súhrne pojednal: ROUNDS, J.: The Role of the Tecuhtli in Ancient Aztec Society. In: Ethnohistory 24 - 4, 1977, s. 343 - 361.
- 10 LÓPEZ AUSTIN, A.: La Constitución Real de México-Tenochtitlan. México: UNAM 1961, s. 61.
- 11 ZORITA, A. de: Breve y Sumaria Relación de los Señores de la Nueva España. México : UNAM 1963, s. 29.
- 12 Svet, v ktorom Aztékovia žili, a zákonitosti, podľa ktorých fungoval, boli považované za posvätný svetový poriadok stvorený bohmi. O jeho existencii sa hlásalo, že ju bohovia musia trvale udržiavať, pri čom im ľudia majú pomáhať, a to dodávaním nadprirodzených síl ako akejsi „výživy“. Nadprirodzené sily sa pre bohov získavali najmä z telesných schránok ľudí, v ktorých podľa presvedčenia Aztékov sídlili, ich rituálnou popravou. Obetovanie ľudí, zväčša vojnových zajatcov, bolo preto integrálnou súčasťou aztéckeho náboženského ceremonializmu. V pomáhani bohom udržiavať existenciu sveta videli Aztékovia svoje jedinečné poslanie. V ich očiach malo zásadný význam nielen pre nich samých, ale vlastne pre všetkých ľudí žijúcich v pozemskom svete. Preto považovali za legitímne, obstarávať si ľudské (obete) a materiálne zdroje, slúžiace plneniu poslania, vojenským podmaňovaním si iných populácií. CARRASCO, D.: Náboženství Mezoameriky. Kosmovize a obradní centra. Praha: Prostor 1998, s. 68 - 122. KOVÁČ, M.: Slnko jaguára. Náboženský svet Olmékov, Mayov a Aztékov. Bratislava: Chronos 2002, s. 225 - 294.
- 13 SAHAGÚN, B. de: Historia general de las cosas de la Nueva España, II. Madrid: Dastin 2001, s. 684 - 687.
- 14 SAHAGÚN, B. de: Historia general de las cosas de la Nueva España, II. Madrid : Dastin 2001, s. 672.
- 15 LÓPEZ AUSTIN, A.: La Constitución Real de México-Tenochtitlan. México: UNAM 1961, s. 59.

Ústredné orgány aztéckeho štátneho aparátu mali dvojakú funkciu: na jednej strane zastrešovali správu Tenochtitlanu, na strane druhej bola prostredníctvom nich vykonávaná správa Aztéckej ríše na vrcholnej úrovni. Ich sídlom bol tlatoaniho palác.

Ako už bolo uvedené, na čele Tenochtitlanu stál tlatoani. Aby sa zdôraznila jeho nadradenosť nad vládcami iných mestských štátov patriacich k Aztéckej ríši, pripojil sa za vlády tlatoaniho Ahuizotla (1486 – 1502) k jeho titulu „tlatoani“ výraz *huey* (alebo: *huehue*),<sup>16</sup> ktorý možno preložiť ako *najvyšší*.

Podľa *Florentského kódexu* (*Codex Florentinus*) nazerali Aztékovia na osobu svojho vládcu - najvyššieho hovorcu takto:

*„Vládca [je] útočiskom [= poskytuje ochranu; pozn. P.V.]. Je neľútostný, uctievaný, slávny, vážený; má dobrú povest', je známy.*

*Dobry vládcu [je] ochrancom; je tým, ktorý nosí [svojich poddaných] na ramenách, ktorý ich zjednocuje, ktorý ich spája. Vládne, má zodpovednosť, zaoberá sa ťažkosťami [svojho ľudu; pozn. P.V.]. Nosí [svojich poddaných] pod svojím plášťom; nosí ich na svojich ramenách. Panuje; je poslúchaný. Možno sa [k nemu] obracať ako k ochrancovi, ako k útočisku. Slúži ako zmocnenec, ako zástupca [ľudu; pozn. P.V.].*

*Zlý vládcu [je] divoké zviera, lietajúci démon, démon, ocelot, vlk, je ohavný, zasluhuje si, aby žil opustený, každý sa mu vyhýba, je nenávidený ako ten, ktorý nemá pred ničím rešpekt, je to barbar, je odporný. Straší svojím pohľadom; zem sa pod ním trasie; seje, šíri strach. [Ľud; pozn. P.V.] si praje jeho smrť.“<sup>17</sup>*

Konkrétnejšiu predstavu o politickom postavení a funkciách *huey tlatoaniho* si možno spraviť napr. z nasledovného *huehuetlahtolli*,<sup>18</sup> ktoré prednášali najvyšší kňazi novozvoleným tlatoque počas určitých ceremónií spojených s ich intronizáciou:

*„Pán môj, pozrite, ako si vás uctili vaši poddaní. Ste ich právoplatný vládca, a preto sa máte o nich starať a hľadiť na nich ako na svoje deti a dbať, aby im nebolo ukrivdené a aby vyššie postavení nezaobchádzali zle s nižšie postavenými. Vidíte, že všetci šľachtici vašej krajiny, vaši vazali, sú tu aj so svojimi ľuďmi, ktorých ste vy otcom i matkou, a ako taký ich máte chrániť a brániť a byť k nim spravodlivý, lebo oči všetkých sú upreté na vás a vy ste ten, kto im má vládnuť a dávať príkazy. Máte sa veľmi starostlivo zaoberať vojenskými záležitosťami a dozeráť a usilovať sa, aby delikventi, tak páni ako aj ostatní, boli potrestaní a naprávať a polepšovať neposlušných. Dôkladne sa máte starať, aby bolo slúžené bohu a o jeho chrámy a aby nič nechýbalo z toho, čo je potrebné na vykonávanie obiet ...“<sup>19</sup>*

16 SMITH, M. E.: The Aztecs. Cambridge : Blacwell Publishers Inc. 1996, s. 55.

17 „The ruler [is] a shelter – fierce, revered, famous, esteemed; well reputed, renowned. The good ruler [is] a protector; one who carries [his subjects] in his arms, who unites them, who brings them together. He rules, takes responsibilities, assumes burdens. He carries [his subjects] in his cape; he bears them in his arms. He governs; he is obeyed. [To him] as shelter, as refuge, there is recourse. He serves as proxy, as substitute. The bad ruler [is] a wild beast, a demon of the air, a demon, an ocelot, a wolf – infamous, deserving of being left alone, avoided, detested as a respecter of nothing, savage, revolting. He terrifies with his gaze; he makes the earth rumble; he implants, he spreads fear. He is wished dead.“ SA-HAGUN, B. de: Florentine Codex. General History of the Things of New Spain. Book 10 – The People. Part XI. Santa Fe : The School of American Research and The University of Utah 1974, s. 15.

18 Pojmom „*huehuetlahtolli*“, t.j. starodávne slová, sa označovali rétorické útvary so štandardizovaným obsahom, ktoré sa u Aztékov verejne prednášali pri rôznych slávnostných príležitostiach (politické a náboženské prejavy), používali pri výchove detí v rodinách a školách a pod.

19 „Señor mío: mirad cómo os han honrado vuestros vasallos, y pues ya sois señor confirmado habéis de tener mucho cuidado de ellos, y de mirarlos como a hijos, y mirar que no sean agraviados, ni los menores maltratados de los mayores. Ya veis cómo los señores de vuestra tierra, vuestros vasallos, todos están aquí con su gente, cuyo padre y madre sois vos, y como tal los habéis de amparar y defender y tener en justicia, porque los ojos de todos están puestos en vos, y vos sois el que los habéis de regir y dar orden. Habéis de tener gran cuidado de las cosas de la guerra, y habéis de velar y procurar de castigar los delinquentes, así señores como los demás, y corregir y enmendar los inobedientes. Habéis de tener muy especial cuidado del servicio de Dios y de sus templos, y que no haya falta en todo lo necesario para los sacrificios...“ ZZORITA, A. de: Breve y Sumaria Relación de los Señores de la Nueva España. México : UNAM 1963, s. 16.

Z uvedenej reči vyplýva, že tlatoani plnil štyri úlohy so zásadným významom: 1) zabezpečoval verejný poriadok; 2) riadil správu vojenských záležitostí; 3) vykonával represiu i prevenciu protiprávneho správania sa; a 4) zabezpečoval uskutočňovanie náboženských obradov.

Všeobecne možno konštatovať, že tlatoani bol najvyšším výkonným orgánom ako v civilnej, tak aj vo vojenskej sfére. Právomoci, ktoré mu vyplývali z jeho pozície najvyššieho výkonného a správneho úradníka, sudcu a vojenského veliteľa, v určitom rozsahu delegoval na iné štátne orgány, tak monokratické, ako aj kolegiálne, ktoré ich vykonávali v jeho mene. Tieto orgány požívali rozhodovaciu samostatnosť, tlatoani si však ponechal (aj keď nie vždy realizoval) právo rozhodnúť s konečnou platnosťou o akejkoľvek správnej, súdnej, vojenskej či náboženskej záležitosti.<sup>20</sup>

Tlatoani bol tiež najvyšším/jediným zákonodarcom,<sup>21</sup> čo ale neznamená, že by bol vyňatý spod pôsobnosti právnych noriem.<sup>22</sup> Uplatnenie princípu *princeps legibus solutus* totiž vylučovala tlatoaniho nábožensky definovaná zodpovednosť za zachovanie bohmi stvoreného svetového poriadku ako všeobecného dobra.<sup>23</sup> Preto jeho vládnutie muselo podliehať normám správania sa, ktoré prispievali k pokoju v spoločnosti i v konkrétnych medziľudských vzťahoch. Tlatoani sa napr. mohol stykať s ktoroukoľvek ženou, ale nemohol žiadať, aby mu priviedli vydatú ženu.<sup>24</sup>

Súdna právomoc tlatoaniho zahŕňala hlavne predsedanie vykonávaniu trestného súdnictva v poslednej inštancii a ukladanie trestu smrti s konečnou platnosťou (pozri nižšie). Oprávnenie tlatoaniho, t.j. štátu stíhať a trestať páchatelov trestných činov vylučovalo svojpomocný výkon spravodlivosti súkromnými osobami. Preto ak napr. podvedený manžel zavraždil svoju nevernú manželku, musel byť popravený.<sup>25</sup> Výnimkou (zdá sa, že jedinou) bola poprava zlodca pristihnutého pri krádeži na mestskom trhovisku, ktorú bezprostredne po jeho prichytení uskutočnili (kameňovaním alebo bitím palicami) osoby predávajúce na trhovisku,<sup>26</sup> t.j. súkromné osoby.

Tlatoani svoju právomoc uložiť trest smrti (s konečnou platnosťou) realizoval v deň, na ktorý podľa rituálneho kalendára (*tonalpohualli*) pripadalo znamenie *ce itzcuintli* (1 - pes). V ten istý deň boli tiež oslobodzované osoby, o ktorých sa v súdnom procese zistilo, že boli krivo obžalované a z tohto dôvodu neprávom vzaté do väzby, alebo že boli protiprávne zotročené. Oslobodené osoby sa následne v rituálnom zmysle očisťovali kúpeľom v prameni, ktorý sa nachádzal v blízkosti Tenochtitlanu na posvätnom kopci *Chapultepec*.<sup>27</sup>

20 Podrobnú charakteristiku funkcie tlatoaniho podávam v štúdií: VYŠNÝ, P.: Funkcia tlatoaniho v aztéckom Tenochtitlane. In: Ethnologia Actualis Slovaca. Revue pre výskum etnických spoločností. V tlači.

21 KOHLER, J.: El derecho de los aztecas. México : Tribunal Superior de Justicia del Distrito Federal 2002, s. 45.

22 CRUZ BARNEY, O.: Historia del derecho en México. México : Oxford University Press 2006, s. 21.

23 Napr. MOTOLINÍA, T.: Memoriales e Historia de los Indios de la Nueva España. Madrid : Atlas 1970, s. 151. Pozri aj poznámku pod čiarou č. 12.

24 LÓPEZ AUSTIN, A.: La Constitución Real de México-Tenochtitlan. México: UNAM 1961, s. 17.

25 Libro de Oro, zákon č. 36, cit. in: KOHLER, J.: El derecho de los aztecas. México : Tribunal Superior de Justicia del Distrito Federal 2002, s. 189.

26 Libro de Oro, zákony č. 17 a 48, cit. in: KOHLER, J.: El derecho de los aztecas. México : Tribunal Superior de Justicia del Distrito Federal 2002, s. 186, 191.

27 SAHAGÚN, B. de: Historia general de las cosas de la Nueva España, I. Madrid : Dastin 2001, s. 348.

Ku kandidátom na funkciu tlatoaniho patrili osoby mužského pohlavia, ktoré boli v blízkom príbuzenskom vzťahu (v priamej alebo bočnej línii) so zosnulým tlatoanim, resp. s niektorým z jeho predchodcov,<sup>28</sup> a ktoré patrili k tzv. *tecutlatoque* (pozri nižšie).

Funkcia tlatoaniho sa obsadzovala voľbou. Keďže pramenné údaje neumožňujú presne určiť, ktoré osoby tvorili okruh voliteľov tlatoaniho, môžeme iba spolu s E. Hinzom zjednodušene konštatovať, že k nim patrili palácovi hodnostári (členovia ústredných štátnych orgánov), ako aj bojovnícke a kňazské elity.<sup>29</sup>

Historiografovia Sahagún a Durán zhodne udávajú, že po voľbe tlatoaniho nasledoval výber štyroch najvyšších štátnych hodnostárov spomedzi jeho blízkych príbuzných<sup>30</sup> (tlazopipiltin), ktorí boli jedinými kandidátmi na zvolenie za nového tlatoaniho. Títo štyria tlazopipiltin sa spoločne nazývali *tecutlatoque*.

<sup>31</sup> Prví dvaja - *tlacochcalcatl* a *tlacatecatl* zastávali najvyššiu pozíciu vo vojenskej hierarchii, druhí dvaja - *huitznahuatlailotlac* a *tizociahuacatl* mali postavenie najvyšších sudcov.<sup>32</sup>

Povedľa tlatoaniho a *tecutlatoque* patrili k najvyšším hodnostárom Tenochtitlanu aj *cihuacoatl*, na ktorého úrad nenazerajú mexikanisti úplne jednotne. Súvisí to s tým, že na politické postavenie *cihuacoatl* bývalo niekedy chybné usudzované z výnimočného postavenia *cihuacoatl* *Tlacaellela* (1433 - 1474), ktorého niektorí autori prameňov, napr. Durán,<sup>33</sup> vykresili ako hodnostára čo do rozsahu reálnej moci rovného tlatoanimu. Takéto postavenie akejsi druhej hlavy štátu však už *Tlacaellelovi* nástupcovia v úrade *cihuacoatl* nepožívali; napr. Sahagún, zachytávajúci vo svojom diele neskoršiu podobu aztéckého vládneho systému, nikde neudáva, že by funkcia tlatoaniho mala mať svoj rovnocenný náprotivok vo funkcii *cihuacoatl*.<sup>34</sup> Na druhej strane, rozsiahle právomoci, ktoré *cihuacoatl*om patrili,<sup>35</sup> ich *de facto* stavali do pozície takmer rovnoprávných kolegov tlatoaniho. *Cihuacoatl* napr. vykonával súdnu právomoc v trestných a osobitne vo vojenských trestných veciach v poslednej inštancii,<sup>36</sup> pričom proti jeho rozsudku, vrátane rozsudku ukladajúcemu trest smrti, sa nebolo možné odvolať, a to (ako sa zdá) ani k tlatoanimu,<sup>37</sup> hoci formálne išlo o najvyššieho sudcu v štáte.

Rovnako ako *tecutlatoque* boli aj *cihuacoatlovia* vyberaní spomedzi tlazopipiltin. Kým však *tecutlatoque* volilo zhromaždenie voliteľov tlatoaniho, *cihuacoatlovia* boli do svojej funkcie ustanovovaní menovaním, ktoré uskutočňovali *tlatoque*.<sup>38</sup>

Vychádzajúc z rozboru pramenných údajov, ktorý uskutočnil A. López Austin,<sup>39</sup> môžeme aztécku súdnu organizáciu schématicky opísať takto:

a) *Súd cihuacoatl*. Sídlil v paláci tlatoaniho. Raz za určité obdobie (v zásade raz za 12 dní) mu predsedal tlatoani, v ostatných dňoch *cihuacoatl*. Bol príslušný súdiť všetkých obyvateľov štátu (zdá sa, že nielen obyvateľov vlastného Tenochtitlanu, ale aj ďalších, ním bezprostredne ovládaných sídel v Mexickom údolí). Tento súd mal právomoc ukladať trest smrti s konečnou platnosťou.

b) *Súd tlacxitlan*. Sídlil v paláci tlatoaniho. Rozhodoval v trestných veciach týkajúcich sa macehualtin, ktoré sa vyznačovali väčšou závažnosťou, a v civilných i trestných veciach týkajúcich sa pipiltin.

28 SMITH, M. E.: The Aztecs. Cambridge : Blacwell Publishers Inc. 1996, s. 164.

29 HINZ, E.: Das Aztekenreich: Soziale Gliederung und institutioneller Aufbau. In: KÖHLER, U. (Hrsg.): Altamerikanistik. Eine Einführung in die Hochkulturen Mittel- und Südamerikas. Berlin : Dietrich Reimer Verlag 1990, s. 195.

30 SAHAGÚN, B. de: Historia general de las cosas de la Nueva España, II. Madrid : Dastin 2001, s. 676. DURÁN, D.: Historia de las Indias de Nueva España e Islas de Tierra Firme, I. México: Consejo Nacional para la Cultura y las Artes 2002, s. 152.

31 HINZ, E.: Das Aztekenreich: Soziale Gliederung und institutioneller Aufbau. In: KÖHLER, U. (Hrsg.): Altamerikanistik. Eine Einführung in die Hochkulturen Mittel- und Südamerikas. Berlin : Dietrich Reimer Verlag 1990, s. 195.

32 LEÓN PORTILLA, M.: Toltecatl. Aspectos de la cultura náhuatl. México : Fondo de Cultura Económica 2003, s. 277.

33 DURÁN, D.: Historia de las Indias de Nueva España e Islas de Tierra Firme, I. México: Consejo Nacional para la Cultura y las Artes 2002, *passim*.

34 Porovnaj SAHAGÚN, B. de: Historia general de las cosas de la Nueva España, II. Madrid : Dastin 2001, Libro Octavo.

35 Napr. LÓPEZ AUSTIN, A.: La Constitución Real de México-Tenochtitlan. México: UNAM 1961, s. 93 – 94.

36 CRUZ BARNEY, O.: Historia del derecho en México. México : Oxford University Press 2006, s. 12.

37 TORQUEMADA, J. de: Monarquía Indiana. Tomo segundo. México : Editorial Porrúa 1969, s. 352.

38 CLAVIJERO, F. J.: Historia Antigua de México. México: Editorial Porrúa 2003, s. 304. TORQUEMADA, J. de: Monarquía Indiana. Libro segundo. México : Editorial Porrúa 1969, s. 352.

39 LÓPEZ AUSTIN, A.: La Constitución Real de México-Tenochtitlan. México: UNAM 1961, s. 97 – 105.

c) *Súdy teccalli*. Pôsobili v rámci územno-správnych celkov (*calpultin*), na ktoré sa rozdeľovalo územie Tenochtitlanu, pričom sídlili v domoch hodnostárov (*tetecuhtin*), ktorí v týchto celkoch vykonávali všeobecnú miestnu štátnu správu i súdnu právomoc.

Súdy *teccalli*, t.j. jednotliví *tetecuhtin* rozhodovali v menej závažných, civilných aj trestných veciach týkajúcich sa *macehualtin*. Zdá sa, že ich rozhodovanie bolo podriadené efektívnej kontrole predstaviteľov súdnictva vykonávaného na vyššej (ústrednej) úrovni: *tetecuhtin* pravidelne (v zásade každodenne) dochádzali z jednotlivých *calpultin*, ktoré spravovali, do paláca *tlatoni*, kde s príslušnými hodnostármi o.i. konzultovali o súdnych prípadoch, ktoré prejednávali,<sup>40</sup> a pravdepodobne sa potom riadili mienkou týchto vysokých sudcov, ktorá tak pre nich zrejme mala záväzný charakter.

d) *Trhový súd*. Pôbil priamo na mestskom trhovisku, kde aj boli fakticky vykonávané jeho rozhodnutia. Bol príslušný rozhodovať spory, ktoré vznikali v súvislosti s uzatváraním kúpno-predajných zmlúv, a trestať (pokutovať) osoby, ktoré porušili pravidlá obchodovania na trhovisku.

e) *Vojenský poľný súd*. Bol príslušný súdiť bojovníkov počas vojenských ťažení. Pôbil v miestach, v ktorých práve bojovalo aztécke vojsko. Mal právomoc ukladať trest smrti s konečnou platnosťou.

f) *Súd tecpilcalli*. Sídlil v paláci *tlatoni*. Bol príslušný súdiť „dvoranov“, t.j. *pipiltin* žijúcich v *tlatoni* paláci, ako aj vysokých vojenských veliteľov.

g) *Súd príslušný súdiť kňazov*.

h) *Súd príslušný súdiť adolescentov vzdelávajúcich sa vo verejných školách*.

i) *Súd príslušný súdiť obchodníkov*. Obchodníci (*pochteca*) predstavovali samosprávnú komunitu, ktorej príslušníci nepodliehali jurisdikcii súdnych orgánov zriadených aztéckym štátom,<sup>41</sup> ale osobitnému súdu, ktorého fungovanie zabezpečovali predstavení obchodníckeho spoločenstva a ktorý mal povedľa rozhodovania v civilných i trestných veciach týkajúcich sa obchodníkov aj významnú právomoc uložiť trest smrti a zabezpečiť jeho vykonanie.

Na aztéckych súdoch pôsobili osoby, ktoré súdnictvo vykonávali ako svoje povolanie.

Sudcami sa vhodní kandidáti, spĺňajúci vyššie spomenuté kritéria, stávali menovaním, ktoré uskutočňoval *tlatoni*<sup>42</sup> alebo *cihuacoatl*.<sup>43</sup>

Základnou úlohou sudcu bolo starostlivo vypočúť obe procesné strany (= princíp *audiatur et altera pars*) a vyniesť rozsudok v súlade s náležite zisteným skutkovým stavom veci a príslušnou právnou úpravou.<sup>44</sup> Právna úprava bola v určitom rozsahu obsiahnutá v piktografických právnych aktoch,<sup>45</sup> z ktorých v poslednom úseku aztéckych dejín začala byť vytváraná oficiálna zbierka právnych predpisov pre potreby súdov.<sup>46</sup>

Ak pre konkrétny právny prípad neexistovala právna úprava, či už obyčajová alebo zákonná, aztécky sudca ho riešil tak, ako by ho riešil „rozumný muž“, ktorým bol podľa aztéckeho chápania (ide o ideálny typickú charakteristiku) *muž dobrého srdca, úprimný bez dvojtvárnosti (qualliyyollo)*, ako aj *čestný, spravodlivý a slušný muž riadiaci sa právom (nahuatlipiani)*.<sup>47</sup> S takýmto intuitívno-rationálnym nachádzaním riešení individuálnych právnych prípadov súvisí aj vznik osobitného formálneho prameňa aztéckeho práva, a to

40 LÓPEZ AUSTIN, A.: La Constitución Real de México-Tenochtitlan. México : UNAM 1961, s. 130.

41 Napr. KATZ, F.: Staré americké civilizace. Praha: Odeon 1989, s. 268. Zo Sahagúnovho vymedzenia súdnej autonómie obchodníkov z Tlatelolco (toto mesto sa po tom, ako bolo r. 1473 anektované Aztékmi, stalo prakticky súčasťou Tenochtitlanu) vyplýva, že celé súdne konanie vrátane výkonu rozhodnutia bolo realizované bez účasti či aspoň dohľadu štátnych orgánov, výlučne príslušníkmi obchodníckeho spoločenstva. SAHAGÚN, B. de: Historia general de las cosas de la Nueva España, II. Madrid : Dastin 2001, s. 708.

42 SAHAGÚN, B. de: Historia general de las cosas de la Nueva España, II. Madrid : Dastin 2001, s. 672-673.

43 ALBA, C. H.: Estudio comparado entre el derecho azteca y el derecho positivo mexicano. México: Instituto Indigenista Interamericano 1949, s. 27.

44 ALVA IXTLILXOCHITL, F. de: Obras Históricas, II. México: UNAM 1997, s. 27 – 28.

45 CLAVIJERO, F. J.: Historia Antigua de México. México : Editorial Porrúa 2003, s. 306.

46 MARGADANT S., G. F.: Introducción a la Historia del Derecho Mexicano. México : Editorial Esfinge 2006, s. 23.

47 OFFNER, J. A.: Law and Politics in Aztec Texcoco. Cambridge : Cambridge University Press 1983, s. 69 – 71.

súdnych *precedensov*. Podľa Florentského kódexu aztécky sudca právo nielen aplikoval, ale ho aj tvoril.<sup>48</sup> Ako uvidíme v časti štúdie pojednávajúcej o aztéckom súdnom procese, aztécky sudca bol skutočný *dominus litis* - proces aktívne riadil od jeho začiatku až do jeho konca a zväčša to bol on, nie procesné strany, kto uskutočňoval procesné úkony, najmä dokazovanie, z čoho vyplýva, že musel ovládať právo. Nasvedčuje na to aj skutočnosť, že v školách *calmecac*, ktoré budúci sudcovia absolvovali, sa vyučovalo o.i. aj právo.<sup>49</sup> V aztéckych súdnych procesoch sa teda uplatňoval princíp *iura novit curia*.

Správanie sa sudcov a ich úradná činnosť podliehali prísnyim pravidlám.

Sudca, ktorý prijal v nejakej podobe úplatok, bol, ak sa tohto trestného činu (korupcie) dopustil v menšom rozsahu, potrestaný ostrihaním vlasov dohola na verejnom mieste a stratou funkcie, ak sa ho však dopustil vo väčšom rozsahu, musel byť popravený.<sup>50</sup>

Trest spočívajúci v ostrihaní vlasov odsúdenca dohola na verejnom mieste (v literatúre sa niekedy uvádza aj trest spálenia vlasov odsúdenca) mal povahu difamujúceho trestu. Jeho význam, resp. účinok však v očiach Aztékov mohol byť aj oveľa závažnejší ako len zneváženie odsúdenca. Domnievam sa totiž, že ak Aztékovia verili, že vlasy bránia tomu, aby z ľudského tela uniklo *tonalli*,<sup>51</sup> t.j. nadprirodzená vitálna sila zjednodušene prirovnateľná k západnému pojmu „duša“, mohli teoreticky stratu vlasov stotožňovať so stratou *tonalli* a na osobu takto postihnutú nazerať ako na „neplnohodnotného“ člena spoločnosti.

Sudca, ktorý podal nesprávny výklad práva, resp. nesprávne aplikoval právo, bol potrestaný stratou funkcie; ak tým však spôsobil určitý závažnejší nepriaznivý následok, bol popravený.<sup>52</sup> Sudca, ktorý nepravdivo, prípadne nepresne informoval tlatoaniho o súdnych veciach, ktorými sa zaoberal, sa potrestal v závislosti na závažnosti tohto jeho pochybenia: ak išlo o menej dôležitú vec, boli potrestaný difamujúcim trestom (ostrihaním vlasov dohola na verejnom mieste) a stratou funkcie, ak však išlo o dôležitú vec, bol popravený.

<sup>53</sup> Sudca, ktorý nesúdil v miestnosti na to určenej, tvoriacej súčasť tlatoaniho paláca, bol popravený.<sup>54</sup> Popravený bol aj sudca, ktorý v priebehu súdneho konania očividne zvýhodňoval jednu z procesných strán<sup>55</sup> alebo vyniesol zjavne nespravodlivý rozsudok.<sup>56</sup>

Sudcovia mali k dispozícii pomocný personál, ktorý zabezpečoval plynulý priebeh súdneho konania a fakticky realizoval rozhodnutia súdu.<sup>57</sup> Pritom nie je bez zaujímavosti, že ak zriadenci poverení výkonom súdneho rozhodnutia odmietli vykonať právoplatne uložený trest, boli sami na rovnaký trest odsúdení.<sup>58</sup>

Pomocný súdny personál tvorili: pisári (sg. *tlacuilo*) a zriadenci, ktorí predvolávali procesné strany a iné osoby (napr. svedkov) pred súd alebo im oznamovali pokyny súdu (sg. *tequitlato*), zaistovali osoby obžalované zo spáchania trestného činu (sg. *topilli*), vyhlasovali rozhodnutia súdov (sg. *tecponyotl*) alebo vykonávali rozhodnutia súdu vrátane rozsudkov smrti.<sup>59</sup>

Zdá sa, že v súdnych procesoch vystupovali aj akýsi profesionálni právnici resp. „advokáti“ (sg. *tepanatlato*). Podľa Sahagúna sa od aztéckeho „advokáta“ očakávalo, že bude neúnavne obhajovať záujmy svojho klienta

48 Porovnaj: "The magistrate [is] a judge, a pronouncer of sentences, an establisher of ordinances, of statutes...". SAHAGUN, B. de: Florentine Codex. General History of the Things of New Spain. Book 10 – The People. Part XI. Santa Fe : The School of American Research and The University of Utah 1974, s. 15.

49 KOVÁČ, M.: Slnko jaguára. Náboženský svet Olmékov, Mayov a Aztékov. Bratislava: Chronos 2002, s. 210.

50 MENDIETA, G. de: Historia eclesiástica indiana. Libro segundo, capítulo XXVIII. [on-line]. Dostupné na internete: <www.cervantesvirtual.com/portal/fdm> (cit. 12.12. 2011).

51 CARRASCO, D.: Náboženství Mezoameriky. Kosmovize a obradní centra. Praha: Prostor 1998, s. 98.

52 ALBA, C. H.: Estudio comparado entre el derecho azteca y el derecho positivo mexicano. México: Instituto Indigenista Interamericano 1949, s. 15.

53 ALBA, C. H.: Estudio comparado entre el derecho azteca y el derecho positivo mexicano. México: Instituto Indigenista Interamericano 1949, s. 15.

54 ALVA IXTLILXOCHITL, F. de: Obras Históricas, II. México : UNAM, s. 169.

55 ALVA IXTLILXOCHITL, F. de: Obras Históricas, II. México : UNAM, s. 105.

56 Libro de Oro, zákon č. 51, cit. in: KOHLER, J.: El derecho de los aztecas. México : Tribunal Superior de Justicia del Distrito Federal 2002, s. 192.

57 LÓPEZ AUSTIN, A.: La Constitución Real de México-Tenochtitlan. México: UNAM 1961, s. 105.

58 ALBA, C.H.: Estudio comparado entre el derecho azteca y el derecho positivo mexicano. México: Instituto Indigenista Interamericano 1949, s. 16.

59 LÓPEZ AUSTIN, A.: La Constitución Real de México-Tenochtitlan. México : UNAM 1961, s. 105.

pred súdom (vyvracať obvinenia, ktoré boli voči klientovi vznesené, či tvrdenia protistrany, vyhľadávať svedkov, ktorí by mohli vypovedať v prospech klienta, odvolávať sa proti súdnym rozhodnutiam, ktoré by boli v neprospech jeho klienta, a pod.). Služby „advokáta“ boli platené. Niektorí „advokáti“ sa vraj spreneverili svojmu poslaniu a nechali si platiť oboma stranami sporu.<sup>60</sup> Uvedená pramenná charakteristika aztéckych „advokátov“ vyznieva príliš „európsky“, prípadne môže reflektovať ranokoloniálne pomery, čím však nechcem tvrdiť, že akýsi právni poradcovia či zástupcovia nemohli existovať už v predkoloniálnom období.

## 2 AZTÉCKY SÚDNY PROCES

*Nahuatl* (jazyk Aztékov) zahŕňa početné termíny súvisiace so súdnym procesom, resp. s jeho fázami, ako napr.: <sup>61</sup> *teteixpahuializtli* = obvinenie, žaloba; *teteixpahuia* = obviniť, žalovať; *teteixpahuiani* = žalobca; *tlateixpahuilli* = žalovaný; *neteihuiztlatolli* = priebeh súdneho procesu; *tlacaco(a)yan* = súd (doslovne: miesto, kde sa počúva); *tlatzontequi* = vyniesť rozsudok; *tlatzontequiliztli* = rozsudok; *tlacuepa* = odvolať sa; *tetlatzacuiltia* = vykonať trest (na odsúdenom), atď.

Súdny proces bol v očiach Aztékov neúprosnou silou, ktorú pri plnení jej základného poslania – nastoľovania spravodlivosti - nemohlo nič a nikto zastaviť, ako vidieť povedzme z príhovoru, ktorý mal novozvolený tlatoani k obyvateľom Tenochtitlanu. V tejto reči tlatoani svojich poslucháčov dôrazne vystríha, že ak porušia právo, dosiahne ich trestajúca justícia, ktorú metaforicky prirovnáva k šelme nemilosrdne požierajúcej všetkých delikventov bez rozdielu, a zdôrazňuje, že kto sa raz tejto „šelme“ dostane do rúk, tomu už nikto nebude môcť pomôcť, ani sám tlatoani.<sup>62</sup> Okrem toho bol súdny proces bežnými ľuďmi (macehualtin) iracionálne chápaný aj ako isté nebezpečenstvo, pretože účasť na procese predpokladala osobný kontakt s elitami (tlatoani, pipiltin), zabezpečujúcimi výkon súdnictva, čo macehualtin abstraktne ponímali ako pohybovanie sa v tesnej blízkosti „pasce“, ktorú elity nastražili na potenciálnych delikventov, do ktorej sa dalo veľmi ľahko „spadnúť“, ak si človek nedal pozor a dopustil sa sebemenšieho prehrešku, a z ktorej nebolo návratu.<sup>63</sup> Zdá sa teda, že macehualtin pociťovali voči elitám/súdom nielen prirodzený rešpekt, ale aj skutočný strach, ktorý, navyše, elity zámerne rozširovali,<sup>64</sup> keďže išlo o účinný psychologický nástroj posilňujúci ich nadradené postavenie v spoločnosti.

Aztécke procesy môžeme podľa ich predmetu rozdeliť na *civilné* a *trestné*, avšak s poznámkou, že ide iba o technické delenie v záujme istej systematickosti výkladu, keďže delenie procesov v zmysle západnej *konceptuálnej* klasifikácie procesov na civilné a trestné nie je v aztéckom prípade použiteľné.

Začatie *civilného* procesu sa spravovalo zásadou dispozitívnosti: proces sa začínal podaním ústneho podnetu (žaloby) príslušnému súdu osobou, ktorá na jeho uskutočnení mala oprávnený záujem, t.j. ktorá sa pred súdom chcela domôcť uznania, priznania alebo výkonu svojich subjektívnych práv. Súd po tom, čo podnet prijal (t.j. po tom, čo súdny pisár obsah podnetu piktograficky zaznamenal), vytýčil termín súdneho pojednávania vo veci označenej v podnete a predvolal naň protistranu. Proces bol ústny, okrem svedeckých výpovedí (výpovedí svedkov jednej a druhej procesnej strany), priznania žalovaného či prisahy strán, sa pripúšťali aj písomné dôkazy - piktografické listiny, napr. záznamy o pozemkovej držbe. Bezprostredne po vykonaní dôkazov súd rozhodol vo veci samej.<sup>65</sup>

60 SAHAGÚN, B. de: Historia general de las cosas de la Nueva España, II. Madrid : Dastin 2001, s. 779 – 780.

61 OFFNER, J. A.: Law and Politics in Aztec Texcoco. Cambridge : Cambridge University Press 1983, s. 245–250.

62 SAHAGÚN, B. de: Historia general de las cosas de la Nueva España, I. Madrid : Dastin, s. 476.

63 SAHAGÚN, B. de: Historia general de las cosas de la Nueva España, I. Madrid : Dastin, s. 600.

64 ZANTWIJK, R. van: El carácter de la autoridad en el Imperio Azteca y su expresión en la retórica oficial. In: Indiana 6 - 1, 1980, s. 71 - 87.

65 CERVANTES Y ANAYA, J. de: Introducción a la Historia del Pensamiento Jurídico en México. México: Tribunal Superior de Justicia del Distrito Federal 2002, s. 447 – 448. MENDIETA Y NÚÑEZ, L.: El derecho precolonial. México: Editorial Porrúa 1992, s. 142.

Civilný proces nesmel trvať dlhšie ako 80 dní (= 4 aztécke dvadsaťdňové „mesiace“), čo mu prepožičiava charakter sumárneho procesu.<sup>66</sup>

Clavijero tvrdí, že sa proti rozsudkom vydaným v civilných procesoch nebolo možné odvolať.<sup>67</sup> Toto tvrdenie je diskutabilné. Jednak pramene neumožňujú komplexné poznanie organizácie aztéckeho súdnictva, jednak nahuatl zahŕňa výrazy s významom „odvolať sa“.<sup>68</sup>

Z pramennej literatúry vyplýva, že predmetom aztéckych civilných procesov boli najmä: záležitosti (spory) súvisiace s otrokmi, rozvod manželstva, spory o vlastníctvo pozemkov, dedičskoprávne záležitosti (spory), či spory vyplývajúce z kúpno-predajných alebo iných zmlúv.

Príslušnosť toho ktorého súdu viesť *trestný* proces v prvom stupni závisela od spoločenského postavenia obžalovaného (macehualtin súdili súdy teccalli, pipiltin súd tlacxitlan a pod.). V zásade platilo, že ak prvostupňový súd prejednával jednoduchšiu/menej závažnú trestnú vec, mohol proces ukončiť vydaním meritórneho rozhodnutia, proti ktorému sa nepripúšťal opravný prostriedok. Ak však začal konať v zložitejšej/závažnejšej trestnej veci, vykonal iba procesné úkony, ktorými zistil podstatné okolnosti prípadu (napr. vypočul obžalovaného a svedkov), a následne vec postúpil na vyšší súd, ktorý o nej meritórne rozhodol.<sup>69</sup> Tento postup však možno interpretovať aj tak, že k preneseniu procesu zo súdu prvého stupňa na vyšší súd prišlo až v dôsledku podania opravného prostriedku proti rozhodnutiu súdu prvého stupňa;<sup>70</sup> vyšší súd by potom v danej veci rozhodoval nie v prvom, ale v druhom stupni ako apelačná inšancia.

Kritéria, podľa ktorých sa posudzovala zložitost/závažnosť konkrétnej trestnej veci, bližšie nepoznáme. Vieme však, že vždy, keď mal niektorý z aztéckych súdov uložiť trest smrti, mohol jeho uloženie iba navrhnúť, nakoľko trest smrti mohli s konečnou platnosťou ukladať len tlatoani, prípadne v jeho mene cihuacoatl, súd príslušný pre obchodníkov a vojenský poľný súd.

Osoby, voči ktorým sa zaviedol trestný proces, boli alebo zadržané a umiestnené do osobitnej väzby, ak išlo o macehualtin, alebo zadržované v ich domoch, ak išlo o pipiltin.<sup>71</sup>

Stíhanie a trestanie páchatel'ov protiprávnych skutkov bolo úlohou výlučne orgánov štátnej moci (súdov), čo však neumožňuje automaticky tvrdiť, že by všetky takéto skutky mali povahu tzv. *crimina publica*. Aj keď aztécky súd mal povinnosť začať trestný proces z vlastnej iniciatívy,<sup>72</sup> je pravdepodobné, že v niektorých prípadoch ho začínal iba ak obdržal určitý podnet na začatie procesu od osoby poškodenej trestným činom. Napr. ak existovalo podozrenie zo spáchania cudzoložstva, avšak cudzoložnica nebola (údajne) podvedeným manželom pristihnutá s milencom *in flagrante delicto*, súd začal vec vyšetrovať len na návrh (údajne) podvedeného manžela.<sup>73</sup>

Súd teda začínal trestný proces buď na podnet súkromnej osoby – osoby poškodenej trestným činom, alebo *ex officio* (= zásada oficiality) po tom, ako sa inak ako v predchádzajúcom prípade dozvedel o spáchaní nejakého trestného činu. Pritom na zavedenie trestného procesu voči osobe podozrivej zo spáchania trestného činu postačovali aj „reči“, ktoré sa o nej šírili na verejnosti, čiže jej „zlá povest“. Táto skutočnosť prepožičiava aztéckemu trestnému procesu charakter inkvizičného procesu, ktorý dokladajú aj tieto jeho ďalšie črty: niektoré skutočnosti (resp. spáchanie niektorých trestných činov) sa v procese považovali za dokázané, len ak boli dokázané predpísanými druhmi dôkazov; osoba, proti ktorej sa viedol proces, sa v podstate nemohla aktívne obhajovať, keďže vyhľadávanie a skúmanie dôkazov, ako v prospech

66 CERVANTES Y ANAYA, J. de: Introducción a la Historia del Pensamiento Jurídico en México. México: Tribunal Superior de Justicia del Distrito Federal 2002, s. 447 – 448. MENDIETA Y NÚÑEZ, L.: El derecho precolonial. México: Editorial Porrúa 1992, s. 142.

67 CLAVIJERO, F. J.: Historia antigua de México. México: Editorial Porrúa 2003, s. 305.

68 OFFNER, J. A.: Law and Politics in Aztec Texcoco. Cambridge : Cambridge University Press 1983, s. 248, tabuľka (table) 6.5.

69 LÓPEZ AUSTIN, A.: La Constitución Real de México-Tenochtitlan. México : UNAM 1961, s. 100.

70 ALBA, C. H.: Estudio comparado entre el derecho azteca y el derecho positivo mexicano. México: Instituto Indigenista Interamericano 1949, s. 26.

71 KOHLER, J.: El derecho de los aztecas. México: Tribunal Superior de Justicia del Distrito Federal 2002, s. 155 - 156.

72 LÓPEZ AUSTIN, A.: La Constitución Real de México-Tenochtitlan. México : UNAM 1961, s. 107.

73 Nariadenie tlatoaniho Tezcoka Nezahualcoyotla (1433 – 1472) č. 1 cit. in: ALVA IXTLILXOCHITL, F. de: Obras Históricas, I. México : UNAM 1997, s. 385.

obžalovaného, tak aj v jeho neprospech, bolo prednostne úlohou súdu.<sup>74</sup>

Okolnosti, za ktorých prišlo k spáchaniu trestného činu, boli súdom dôkladne preskúmané. Súdom skúmal aj prípadnú prítomnosť určitých priťažujúcich alebo poľahčujúcich okolností.

Za priťažujúce okolnosti sa považovalo spáchanie trestného činu osobou patriacou k pipiltin a/alebo zastávajúcou v čase spáchania trestného činu nejakú civilnú či vojenskú funkciu, spáchanie trestného činu na osobitných miestach - na trhovisku, v paláci tlatoaniho, v chráme alebo na bojovom poli-, či spáchanie trestného činu v čase, keď sa viedla vojna. Poľahčujúcou okolnosťou bolo o.i. odpustenie páchatelovi vraždy príbuznými zavraždeného alebo odpustenie páchatelovi cudzoložstva jeho manželom/manželkou.<sup>75</sup>

Dôležitou fázou trestných procesov bolo dokazovanie. Aztécky súd nemohol nikoho odsúdiť bez riadneho vykonania relevantných dôkazov.<sup>76</sup>

Prvý druhom dôkazu bolo priznanie obžalovaného. Zdá sa, že priznanie muselo byť dobrovoľné. Priznanie vynútené tortúrou sa pripúšťalo len v jednom prípade: ak bol niekto vážne podozrivý zo spáchania cudzoložstva, mohol byť podrobený mučeniu, aby sa získalo jeho priznanie.<sup>77</sup>

Dôležitým druhom dôkazu bola výpoveď svedka. Svedkov sudcovia vypočúvali kladením strohých, vecných otázok a pod prisahou, ktorej zložením sa svedkovia zaväzovali vypovedať pred súdom pravdu.<sup>78</sup> Zdá sa, že tento druh dôkazu bol veľmi spoľahlivý. Svedkovia (sg. *temelahuani*) sa totiž báli prísnych trestov, ktoré hrozili za krivé svedectvo; dokonca je možné, že ak svedkovia nevypovedali pravdu, boli odsúdení na trest, ktorý hrozil (nevinnej) osobe, v ktorej neprospech nepravdivo vypovedali.<sup>79</sup> (Podobne aj ten, kto iného pred súdom krivo obvinil zo spáchania trestného činu, bol potrestaný práve tým trestom, ktorý za spáchanie tohto trestného činu hrozil osobe, ktorú krivo obvinil.<sup>80</sup>)

Od prisahy, ktorú skladali svedkovia, možno zrejme odlišiť prisahu obžalovaného<sup>81</sup> ako samostatný druh dôkazu. Či však prisaha v prípadoch, v ktorých ju súd vyžadoval, stačila na uznanie obžalovaného za nevinného, nie je jasné.

Skladanie prisah sa nazývalo *tlalcualiztli*, t.j. jedenie zeme, čo metaforicky vyjadruje priebeh tejto ceremónie: prisahajúca osoba sa prstom dotkla zeme (resp. ním pichla do zeme) a potom svojich úst (jazyka), t.j. prisahala na bohyňu zeme.<sup>82</sup> Prisahou získali skutočnosti tvrdené prisahujúcou osobou nadprirodzene garantovanú pravdivosť, ktorú teoreticky nebolo potrebné ďalej dokazovať.

Je pravdepodobné, že v aztéckom trestnom procese sa pripúšťali aj ďalšie dôkazy ako výpoveď, prípadne priebežné vyjadrenia obžalovaného, konfrontácie osôb, veci a listiny súvisiace s prejednávateľným prípadom a pod.

Dosiaľ uvedené druhy dôkazov môžeme s výnimkou prisahy označiť ako racionálne. Možno sa však spýtať, či sa v aztéckej právnej kultúre uplatňovali aj iracionálne dôkazy, ako to bolo v mnohých iných archaických právnych kultúrach. Prikláňam sa k názoru, že takéto dôkazy sa neuplatňovali.<sup>83</sup> Funkciu ordálií *stricto sensu* neplnila ani špeciálna loptová hra *tlachtli*. Jej výsledok bol síce pre Aztékov „znamením osudu“, ktoré napr.

74 Napr. LÓPEZ AUSTIN, A.: La Constitución Real de México-Tenochtitlan. México : UNAM 1961, s. 107.

75 Alba, C. H.: Estudio comparado entre el derecho azteca y el derecho positivo mexicano. México : Instituto Indigenista Interamericano 1949, s. 10.

76 Napr. KOHLER, J.: El derecho de los aztecas. México: Tribunal Superior de Justicia del Distrito Federal 2002, s. 159.

77 MENDIETA, G. de: Historia eclesiástica indiana. Libro segundo. Capítulo XXIX. Dostupné na internete: [www.cervantesvirtual.com/portal/fdm](http://www.cervantesvirtual.com/portal/fdm) (12.12.2011).

78 ALBA, C. H.: Estudio comparado entre el derecho azteca y el derecho positivo mexicano. México: Instituto Indigenista Interamericano 1949, s. 28.

79 OFFNER, J. A.: Law and Politics in Aztec Texcoco. Cambridge : Cambridge University Press 1983, s. 251.

80 ALBA, C. H.: Estudio comparado entre el derecho azteca y el derecho positivo mexicano. México: Instituto Indigenista Interamericano 1949, s. 13. TORQUEMADA, J. de: Monarquía Indiana. Libro segundo. México : Editorial Porrúa 1969, s. 165.

81 LÓPEZ AUSTIN, A.: La Constitución Real de México-Tenochtitlan. México : UNAM 1961, s. 107.

82 MOTOLINÍA, T.: Memoriales e Historia de los Indios de la Nueva España. Madrid : Atlas 1970, s. 163.

83 Napr. MARGADANT S., G. F.: Introducción a la Historia del Derecho Mexicano. México : Editorial Esfinge 2006, s. 35.

mohlo rozhodnúť spor,<sup>84</sup> v rámci trestného procesu sa však hra ako dôkazný prostriedok nevyužívala. Bezprostredne po preskúmaní okolností prípadu a vykonaní dôkazov súd vyniesol rozsudok.<sup>85</sup> Pokiaľ mali sudcovia rozdielne názory na to, ako rozhodnúť, pristúpilo sa k hlasovaniu, po ktorom sa uplatnil názor, ktorý získal väčšinu hlasov sudcov, prípadne sa prípad postúpil na rozhodnutie vyššiemu súdnemu orgánu.<sup>86</sup>

V prípade, ak páchatel' spáchal dva alebo viac trestných činov, za každý z nich sa mu uložil príslušný trest.<sup>87</sup> Súbeh trestných činov sa teda riešil podľa princípu, ktorý sa v západnej právnej kultúre vyjadruje ako *quot delicta tot poenae*.

Recidivismom sa ukladali sprísnené tresty, pričom trest bolo možné sprísniť až na trest smrti.<sup>88</sup> Prípustnosť podania opravného prostriedku proti meritórnemu súdnemu rozhodnutiu v trestnej veci zostáva otáznka.

Trestný proces nesmel trvať dlhšie ako 80 dní.<sup>89</sup>

Proces sa končil faktickým výkonom súdneho rozhodnutia, čo zabezpečovali členovia pomocného súdneho personálu.

Pokiaľ bol v trestnom procese uložený trest smrti, jeho vykonanie podliehalo, ako podrobne ukázal P. Johansson K.,<sup>90</sup> celému radu nábožensko-právnych pravidiel, ktoré záväzne určovali najmä dátum (deň), miesto (verejné/neverejné), spôsob i nástroj popravy odsúdenca. Ak boli tieto pravidlá presne dodržané, v očiach Aztékov nadobudol výkon trestu smrti charakter presne toho rituálu, ktorý v danom prípade považovali za potrebný na nadprirodzené obnovenie normálneho stavu a chodu nadprirodzeného svetového poriadku, narušeného spáchaním trestného činu.

Popravu odsúdenca nevykonávali sudcovia, ale osobitní zriadení - kati (*temictique*), ktorými boli bojovníci so zásluhami neurodzeného pôvodu (naproti tomu sudcovia, aspoň pokiaľ išlo o sudcov pôsobiacich v tlatoaniho paláci, patrili k pipiltin).<sup>91</sup>

Dátum, miesto, spôsob a nástroj popravy boli dané spoločenským postavením, prípadne inými charakteristikami odsúdenca na smrť, a charakterom spáchaného trestného činu. Súčasne ale súviseli aj s rôznymi nadprirodzenými významami, ktoré Aztékovia pripisovali skutočnosti, že popravy sa uskutočnili v určitých dňoch, na určitých miestach, určitými spôsobmi či určitými nástrojmi.<sup>92</sup> Ako príklad môže poslúžiť poprava ukameňovaním. Je možné, že pri tomto spôsobe popravy bol jej vlastný význam – odplata štátnej moci páchatel'ovi za spáchanie trestného činu - zatlačený do úzadia, keďže hádzanie kameňov do odsúdenca malo úplne inú, náboženskú konotáciu – hádzané kamene symbolicky reprezentovali padajúci dážď ako plodivú a zúrodňujúcu silu,<sup>93</sup> čím sa poprava kameňovaním v očiach Aztékov teoreticky mohla stať akoby „generátorom“ všeobecného nadprirodzeného prospechu - plodivej sily.

84 Z aztéckych dejín poznáme rozhodnutie sporu dvoch tlatoque na základe výsledku loptovej hry. Podstatou sporu boli vízie tlatoaniho Tezcoka Nezahualpilliho (1472 - 1515), v ktorých videl ovládnutie Aztéckej ríše cudzími prišlecami. Keďže tlatoani Tenochtitlanu Motecuhzoma II. (1502 - 1520) v takúto budúcnosť neveril, hrala sa loptová hra. V nej zvíťazil Nezahualpilli, čo v aztéckej optike potvrdilo správnosť jeho vízií. KOVÁČ, M.: Slnko jaguára. Náboženský svet Olmékov, Mayov a Aztékov. Bratislava: Chronos 2002, s. 282 – 284.

85 LÓPEZ AUSTIN, A.: La Constitución Real de México-Tenochtitlan. México : UNAM 1961, s. 109.

86 KOHLER, J.: El derecho de los aztecas. México: Tribunal Superior de Justicia del Distrito Federal 2002, s. 162.

87 ALBA, C. H.: Estudio comparado entre el derecho azteca y el derecho positivo mexicano. México : Instituto Indigenista Interamericano 1949, s. 10.

88 ALBA, C. H.: Estudio comparado entre el derecho azteca y el derecho positivo mexicano. México : Instituto Indigenista Interamericano 1949, s. 10.

89 ZORITA, A. de: Breve y Sumaria Relación de los Señores de la Nueva España. México: UNAM 1963, s. 54.

90 JOHANSSON K., P.: Miquiztlatzontequiliztli. La muerte como punición o redención de una falta. In: Estudios de cultura náhuatl 41, 2010, s. 91 – 136 (a obrázková príloha v rozsahu 7 s. bez paginácie).

91 JOHANSSON K., P.: Miquiztlatzontequiliztli. La muerte como punición o redención de una falta. In: Estudios de Cultura Náhuatl 41, 2010, s. 107.

92 JOHANSSON K., P.: Miquiztlatzontequiliztli. La muerte como punición o redención de una falta. In: Estudios de Cultura Náhuatl 41, 2010, s. 107 - 134.

93 JOHANSSON K., P.: Miquiztlatzontequiliztli. La muerte como punición o redención de una falta. In: Estudios de Cultura Náhuatl 41, 2010, s. 112 – 113.

Možný dátum popravy za spáchanie toho-ktorého trestného činu vyplýval z rituálneho kalendára. Popravy sa uskutočňovali v chráme *Macuilcalli* (*Macuilquiahuitl*), v priestoroch súdu *tecpiłcalli*, na trhovisku (t.j. verejne) alebo v dome odsúdeného na smrť. Vykonávali sa kameňovaním, zaškrtením, obesením, rozštvrtením, utopením, upálením zaživa, dekapitáciou, stiahnutím z kože, zastrelením šípmi, ubitím palicami alebo postupným znižovaním dávky poskytovaného jedla. Nástrojmi, ktoré sa používali pri poprave, boli: kamene, povrazy, voda, oheň, palica, šíp, sekera či odopretie jedla.<sup>94</sup>

Nerovnoprávnosť *macehualtin* a *pipiltin* sa prejavovala aj pri výkone trestu smrti: kým *macehualtin* odsúdení na smrť boli spravidla popravovaní verejne, *pipiltin* odsúdení na tento trest boli spravidla popravovaní neverejne.<sup>95</sup>

V niektorých prípadoch trest nemusel byť uložený, resp. uložený trest nemusel vykonaný. Páchateľ trestného činu nebol potrestaný, ak po jeho spáchaní vykonal nejaký udatný čin na bojovom poli. Uložený trest nebol vykonaný na základe udelenia milosti či vyhlásenia amnestie.<sup>96</sup> Podľa Durána bol raz za štyri roky, počas slávnosti na počesť boha *Tezcatlipoca*, delikventom udelený generálny pardon.<sup>97</sup>

V literatúre sa tiež často uvádza, že páchateľ sexuálneho trestného činu sa svojmu potrestaniu mohol vyhnúť „spoveďou“ vykonanou pred kňazom v chráme bohyně *Tlazolteotl*. Táto „spoveď“ sa nazývala *neyolmelahualiztli* = umenie pravdivého predkladania srdca, pričom každý Azték mal právo vykonať ju iba raz za život, v dôsledku čoho ju Aztékovia údajne vykonávali až vo vyššom veku či na sklonku života. Na druhej strane, kňazi mohli rozhodnúť, že osoba bude po svojej „spovedi“ obetovaná. Delikvent tak „spoveďou“ v konečnom dôsledku nemusel uniknúť smrti, ktorá mu za spáchanie sexuálneho trestného činu hrozil zo strany svetskej justície.<sup>98</sup>

P. Johansson K. však existenciu spovede v západnom/kresťanskom zmysle u Aztékov odmieta a ponúka inú interpretáciu: úlohou *Tlazolteotl* nebolo z pozície božskej bytosti odpustiť človekom úprimne vyznaný a oľutovaný hriech, ale nadprirodzene „absorbovať“ delikt, resp. jeho škodlivé účinky. Keďže delikt Aztékovia obrazne prirovnávali k nečistote a osobitne k exkrementu, možno túto aktivitu *Tlazolteotl* *cum grano salis* označiť ako „rituálnu koprofágiu“. Jej význam pritom nemusel spočívať len v nadprirodzenom obnovení normálneho chodu sveta, ktorý bol narušený deliktom, ale aj v nadprirodzenom premenení deliktu na určitý, pre svet pozitívny fenomén, čo azda možno doložiť na príklade cudzoložstva. Cudzoložstvo bolo reprobované, takže cudzoložníci museli zomrieť (niekedy ukameňovaním), avšak spáchanie cudzoložstva mohlo byť v nadprirodzenej rovine „vykúpené“ jeho potenciálom uvoľniť všeobecne prospešnú plodivú silu ako nevyhnutný základ života ľudí, fauny i flóry, keďže vo svojej podstate bolo cudzoložstvo sexuálnym, t.j. plodivým aktom.<sup>99</sup>

94 JOHANSSON K., P.: Miquiztlatzontequiliztli. La muerte como punición o redención de una falta. In: Estudios de Cultura Náhuatl 41, 2010, s. 107 – 134.

95 VYŠNÝ, P.: Rozvrstvenie aztéckej spoločnosti a jeho právne dimenzie. In : Historia et theoria iuris 1, 2009, s. 74.

96 Kohler, J.: El derecho de los aztecas. México : Tribunal Superior de Justicia del Distrito Federal 2002, s. 126.

97 DURÁN, D.: Historia de las Indias de Nueva España e Islas de Tierra Firme, II. México : Consejo nacional para la cultura y las artes 2002, s. 48.

98 KOVÁČ, M.: Slnko jaguára. Náboženský svet Olmékov, Mayov a Aztékov. Bratislava: Chronos 2002, s. 264. Pozri aj: GARCIA QUINTANA, Ma. J.: La confesión auricular. Dos textos. In: Estudios de Cultura Náhuatl 36, 2005, s. 331 – 357.

99 JOHANSSON K., P.: Miquiztlatzontequiliztli. La muerte como punición o redención de una falta. In: Estudios de Cultura Náhuatl 41, 2010, s. 95, 97, 100, 112 – 113.

## ZÁVER

Súdna právomoc bola u Aztékov vykonávaná štátnymi orgánmi. Svojpomocný výkon spravodlivosti súkromnými osobami sa s jednou výnimkou (poprava zlodēja pristihnutého pri krádeži na trhovisku trhovníkmi uskutočnená *in situ*) nepripúšťal. Takýto výkon totiž nebol žiaduci, keďže na vykonávanie súdnictva a trestanie (a osobitne na ukladanie a vykonávanie trestu smrti) mal štát, t.j. tlatoani a súdne orgány, ktorým tlatoani v určitom rozsahu delegoval jurisdikciu, monopol. Preto bolo u Aztékov napr. zavraždenie nevernej manželky podvedeným manželom vnímané ako svojvoľná uzurpácia výlučnej právomoci štátu/tlatoaniho súkromnou osobou a malo za následok odsúdenie takto konajúceho manžela na smrť. Od štátom zakázaného, svojpomocného výkonu spravodlivosti súkromnými osobami možno odlíšiť štátom povolené pôsobenie súdu príslušného súdiť obchodníkov, ktorý nebol štátnym orgánom.

Aztécky súdny systém bol z inštitucionálneho hľadiska integrálnou súčasťou štátneho aparátu Tenochtitlanu, do určitej miery však predstavoval samostatnú mocenskú platformu, čo bolo dané špeciálnou povahou jeho činnosti, špeciálnymi pravidlami jej výkonu a špeciálnymi požiadavkami na štátnych funkcionárov zastávajúcich funkciu sudcu. Príslušnosť orgánov tvoriacich tento systém bola pomerne presne vymedzená v osobnom, územnom i vecnom zmysle, ako aj z hľadiska pozície vo vnútornej hierarchii systému. Povedľa hierarchického usporiadania sa súdny systém vyznačoval aj centralizáciou a existenciou mechanizmu efektívnej kontroly správania sa sudcov a priebehu a výsledkov ich úradnej činnosti, ktorý umožňoval zbaviť morálne a/alebo odborne nespôsobilého sudcu, resp. sudcu, ktorý sa dopustil konkrétneho pochybenia či previnenia, jeho funkcie a následne ho ešte osobitne potrestať.

Aztécky súdny proces od jeho začiatku až do jeho konca aktívne riadil sudca. Priebeh a výsledok procesu bol zaznamenávaný písomne súdnymi pisármi a pripúšťali sa aj písomné dôkazy, proces sa však spravoval zásadou ústnosti (*quod non est in foro, non est in mundo*), ako vidieť z toho, že súd vypočúval procesné strany a svedkov bezprostredne v priebehu pojednávania. Proces sa mohol začať na podnet súkromnej osoby (= *akuzačný princíp* – *nemo iudex sine actore*), pokiaľ však išlo o proces trestného charakteru, ten mohol súd začať nielen na podnet súkromného obžalobcu, ale aj z vlastnej iniciatívy, akonáhle sa sám dozvedel o spáchaní nejakého trestného činu, resp. hneď ako voči konkrétnej osobe pojal podozrenie zo spáchania trestného činu (= *inkvizičný princíp*). Skutková podstata prípadu bola v procese vždy dôkladne preskúmaná, dokazovanie malo prevažne racionálny charakter.

Zreteľahodnou črtou aztéckych súdnych procesov je stanovenie maximálnej doby ich trvania na 80 dní, k čomu by sa dnešný procesualista – obzvlášť trestný procesualista – postavil zrejme kriticky, no v aztéckom prípade mohla rýchlosť, akou justícia pracovala, prispievať k šíreniu jej obrazu neúprosnej a obávanej sily u obyvateľstva. Ak súd rozhodol vo veci samej, malo jeho rozhodnutie v zásade povahu *rei iudicatae* (hoci sa zdá, že aztécke procesné právo aspoň v niektorých procesoch umožňovalo apeláciu, o podmienkach ako aj účinkoch jej uplatnenia nie sú k dispozícii bližšie údaje).

**RESUME**

VYŠNÝ, Peter: Aztec Judicial System and Judicial Procedure. In HISTORIA ET THEORIA IURIS. Vol. 4, 2012, No.7, p. 86

Among the Aztecs, justice was administered by the organs of the state. Aztec judicial system, i.e. the judicial system of the city-state Tenochtitlan, the capital of the Aztec empire, represented a semiautonomous part of the state apparatus. At the forefront of this system there was Aztec ruler (tlatoani) as the supreme judicial authority who a significant part of his jurisdiction delegated to several judicial authorities. The judicial system was hierarchical and centralized. The personal jurisdiction, the venue jurisdiction as well as the subject matter jurisdiction of Aztec courts were quite clearly defined. Aztec judges had to meet the demanding professional and moral criteria. Any errancy or offense concerning the exercise of their judicial office has led to its loss. Aztec judicial procedure was actively managed by the judge from its beginning until its end. It began at the initiative of a private person who brought an accusation or at the initiative of the court (the latter form of process' introduction was applied if the court itself learned of commission of a crime). The procedure was oral. The facts of the case were carefully investigated. The only irrational form of evidence seems to be the oath. Proceedings could not last longer than eighty days. Probably, to appeal a sentence of the court was possible, but this issue is deficiently reported in the sources.



# **Z VEDECKÉHO ŽIVOTA**

**SPRÁVA  
Z MEDZINÁRODNEJ  
VEDECKEJ KONFERENCIE  
BÝKOV 2012 – NADĚJE  
PRÁVNÍ VĚDY**

---

**MIROSLAV LYSÝ  
UNIVERZITA KOMENSKÉHO  
V BRATISLAVE, PRÁVNICKÁ FAKULTA**



Tohtoročná konferencia organizovaná Právnickou fakultou Západočeskej univerzity v Plzni ponúkla tradične organizovanú konferenciu na statku Býkov neďaleko Plzne a program konferencie ponúkol príspevky z celého spektra právnych odvetví. Najbohatšie zastúpenie mala už tradične právna história, z ktorej bloku si stručne predstavíme niekoľko referátov. Atmosféra niektorých príspevkov i diskusia k nim sa veľmi často obracala k novej kodifikácii českého občianskeho práva. Predovšetkým to bol príspevok dr. Horáka „Nový občanský zákoník a právní tradice“) s ukážkou, ako prílišné ťpenie na kodifikačnom pokuse z roku 1937 vedie k nelogicky dovedenej súčasnej právnej úprave.

Najstaršie dejiny reprezentovali najmä príspevky dr. Šejvla a dr. Knollovej. Dr. Šejvl predstavil v príspevku ku gréckym bohyniam Themis a Diké vzťah medzi mytológiou a právom, či medzi zákonnosťou a spravodlivosťou. Príspevok dr. Knollovej zase smeroval k vazalským zmluvám v Chetitskej ríši.

Problematicku vývoja práva v stredovekom období reprezentovali najmä príspevky dr. Knolla, ktorý analyzoval pomerne málo známu otázku trestného práva v križiackych štátoch vo Svätej zemi. Veľmi zaujímavým spôsobom ako analyzovať vzťahy založené na nerovnosti v stredoveku predstavila dr. Schusterová na príklade inštitútu *adhaerentiae*. Sama autorka však priznáva, že *adhaerentiu* bude nutné dôkladnejšie preskúmať a analyzovať jednotlivé väzby, ktoré boli v tomto kvázilénnom vzťahu obsiahnuté, aby mohli byť o danom inštitúte vyriešené bezpečnejšie závery.

Zo zaujímavého pohľadu predstavil dr. Gábriš procesy proti slovenským politikom v období Uhorska, zameral sa na hmotnoprávne aspekty ich „deliktov“ i procesnoprávny postup uhorských súdnych inštitúcií, no taktiež priblížil ich pobyt vo väzení nielen z hľadiska vtedajších právnych noriem, ale aj z hľadiska ich osobných zážitkov.

Mgr. Tomáš Jablonický vo svojom príspevku predstavil dielo vynikajúceho trestného právnika Augusta Miříčku, ktorého kariéra vrcholila v období prvej Československej republiky, autora mnohých prelomových trestnoprávnych prác a spoluautor viacerých právnych noriem.

Výber príspevkov z právnohistorického bloku by sme mohli zakončiť kurióznym, no nesmierne poučným a zaujímavým referátom dr. Saláka o právnej úprave alejí v 20. storočí, čím nadviazal na svoj starší článok z konferencie v Býkove z roku 2007. Dr. Salák poukázal na zaujímavé problémy súvisiace s účelom alejí, ich hospodárskym využitím, taktiež však na skutočnosť, že v súčasnosti je ich „hospodársky potenciál“ ďaleko nižší ako pred storočím.

Konferencie konané v Býkove, organizované Právnickou fakultou Západočeskej univerzity patria k tradičným konferenciám, obohacujúcim účastníkov i čitateľov zborníkov. Zostáva len dúfať, že tradícia tejto konferencie zostane zachovaná aj ďalší rok s ešte vyšším počtom účastníkov všetkých právnych odvetví.



**SPRÁVA Z VI.  
MEDZINÁRODNEJ  
VEDECKEJ KONFERENCIE  
DOKTORANDOV  
A MLADÝCH VEDECKÝCH  
PRACOVNÍKOV  
„MÍLNIKY PRÁVA  
V STREDOEURÓPSKOM  
PRIESTORE 2012“**

---

**KATARÍNA LENHARTOVÁ  
UNIVERZITA KOMENSKÉHO  
V BRATISLAVE, PRÁVNICKÁ FAKULTA**



V priestoroch Účelového zariadenia Národnej rady Slovenskej Republiky sa v dňoch 29. – 31. marca 2012, už po šiestykrát, uskutočnila medzinárodná vedecká konferencia doktorandov a mladých vedeckých pracovníkov pod názvom „Míľniky práva v stredoeurópskom priestore 2012“. Ako už každoročne, počet registrovaných záujemcov aj tento rok prevýšil 250, no konferencie sa z kapacitných dôvodov mohlo zúčastniť len 150 účastníkov. Konferencia začínala v štvrtok 29. marca 2012 registráciou a po obede pokračovala rokovaním v štyroch rokovacích miestnostiach až do večera.

Sekcia občianskeho práva sa niesla v znamení zodpovednosti za škodu a za vady. Rodinné právo reprezentovali príspevky týkajúce sa striedavej starostlivosti a problematiky domáceho násillia v medzinárodnom meradle. Sekciu obchodného práva, charakteristickú rôznorodosťou príspevkov, otvoril príspevok JUDr. Ľubomíra Čunderlíka, PhD. z Právnickej fakulty Univerzity Koemnského v Bratislave na tému: „Nekalá súťaž v praxi bánk“. Prednášajúci a prítomní v sekcii trestného práva hmotného sa zas venovali tomu, či „Je bakšíš úplatok?“ (JUDr. Ondrej Laciak PhD., Právnická fakulta Univerzity Komenského v Bratislave) a do deja Hviezdných vojen ich uviedol článok JUDr. Eduarda Burdu, PhD. z Právnickej fakulty Univerzity Komenského v Bratislave s názvom „Proces s Gaiom Baltarom a novela trestného zákona“. V štvrtok prebiehala aj Sekcia štátneho práva, v ktorej boli nastolené aktuálne otázky ako dvojité štátne občianstvo, plat poslanca Národnej rady Slovenskej republiky či úvahy o elektronizácii súdnictva.

30. marca, teda v piatok, pokračovali rokovania vo všetkých štyroch rokovacích miestnostiach. Dvoma príspevkami týkajúcimi sa vadného plnenia a vydržania obchodného podielu skončila sekcia obchodného práva. Po nej pokračovala kontinuálne v tej istej miestnosti Sekcia pracovného práva, v ktorej odznali príspevky na aktuálne témy, ako napr. „Je koalíčná sloboda v pracovnoprávných vzťahoch naozaj slobodou?“ (Mgr. Juraj Hamulák, PhD., Právnická fakulta Univerzity Komenského v Bratislave), „Navrhovaná prorodinná opatrení pro zaměstnance pečující o děti“ (JUDr. Gabriela Halířová, PhD., Právnická fakulta Univerzity Palackého v Olomouci) alebo „Kompenzácia za odborné vzdelávanie zamestnanca v judikatúre Súdneho dvora Európskej únie“ (JUDr. Andrej Poruban, Právnická fakulta Trnavskej univerzity v Trnave) či príspevok JUDr. Mareka Šveca z Právnickej fakulty Trnavskej univerzity v Trnave na tému: „Pracovný čas v kontexte ostatnej judikatúry Súdneho dvora Európskej únie“.

Počas celého piatkového dňa sa družne debatovalo aj v sekcii trestného práva procesného, v ktorej dominantnými témami boli zásada legality a oportunita, postavenie poškodeného v trestnom konaní, ústavno-právne limity zásahov do osobnej slobody v trestnom konaní, či účel a význam predsúdneho konania a jeho vzťah k hlavnému pojednávaniu. Po obede sekciu trestného práva vystriedala sekcia Teórie a dejín štátu a práva, ktorá nezaprela rôznorodosť svojich tém a prednášajúci sa plynule preniesli z obdobia rímskeho práva až k obdobiu feudálnej rozdrobenosti. Zaujímavou právno-teoretickou témou bol v tento deň napr. aj odprednášaný príspevok Mgr. Veroniky Čerbovej z Právnickej fakulty Univerzity Komenského v Bratislave na tému „Tajne slávené manželstvo“.

V piatok od 11.45 začala i Sekcia medzinárodného súkromného a verejného práva, v ktorej sa prednášajúci venovali napr. medzinárodnej arbitráži, postaveniu jednotlivca v modernom medzinárodnom práve, či trestaniu zločinov podľa medzinárodného práva. Zaujímavej aktuálnej téme sa venoval článok JUDr. Kataríny Burdovej z Právnickej fakulty Univerzity Komenského v Bratislave na tému: „Zmeny v režime uznania a výkonu cudzích rozhodnutí na Slovensku po novele č. 388/2011 Z. z.“. Po skončení sekcie medzinárodného práva pokračovala sekcia finančného práva príspevkom v rozpočtovom práve.

Sekcia správneho práva začala v piatok ráno príspevkom JUDr. Antónie Ambrózyovej z Právnickej fakulty Univerzity Komenského v Bratislave: „Nazeranie do spisov podľa správneho poriadku verzus zákon o informáciách“ a pokračovala právom na dobrú správu, novým zákonom o sťažnostiach a polemike na tému „Orgán, ktorý má zaručovať kvalitu vysokých škôl na Slovensku“ (Mgr. Veronika Vrabková, Právnická fakulta Univerzity Komenského v Bratislave). Sekcia skončila komparáciou katastrálnych konaní vo vybraných štátoch Európskej únie (Mgr. Jana Elzerová, Právnická fakulta Univerzity Komenského v Bratislave).

O 16.00 boli všetci účastníci pozvaní na panelovú diskusiu prebiehajúcu v anglickom jazyku, ktorej sa ako hlavní pozvaní zúčastnili: prodekanka Právnickej fakulty Univerzity Komenského JUDr. Lýdia Tobiášová, PhD., ktorá celú panelovú diskusiu moderovala a iniciovala, prodekan pre doktorandské štúdium Právnickej fakulty Univerzity Komenského JUDr. Ľubomír Čunderlík, PhD., prorektorka Univerzity Komenského, prof. JUDr. Mária Patakyová, PhD., Prof. Tibor Tajti - vedúci pre doktorandské štúdium zo Stredoeurópskej univerzity v Budapešti a pani Denise Ashmore z The British Law Centre. Hlavným cieľom panelovej diskusie bolo priblížiť zúčastneným doktorandský program na rôznych právnických fakultách, konkrétne jeho štruktúru, spôsob výuky a spôsob vzdelávania doktorandov, členenie doktorandského štúdia a používanie inovatívnych metód v ich vzdelávaní. Jednotliví prednášajúci vyjadrili svoje postrehy a názory, ako aj pripomienky k trendom v tejto oblasti vzdelávania. Priestor na reakcie bol samozrejme daný aj publiku a niektorí zo zúčastnených ho využili a adresovali pozvaným hosťom otázky.

Po skončení panelovej diskusie bol účastníkom daný čas na občerstvenie a prípravu na slávnostnú večeru, kde ich svojich príhovorom k prípitku o 19.00 privítala v slovenskom aj anglickom jazyku pani prorektorka Patakyová a zaželala im príjemné prežitie spoločenského večera. Súčasťou spoločenského večera bolo aj trojhodinové vystúpenie skupiny Silent Duo. Ich reprodukovanú hudbu niektorí z prítomných hostí využili na tanec, iní sa zas pri tónoch hudby venovali diskusii k predneseným príspevkom, prípadne nadväzovaniu nových vedeckých i kamarátskych kontaktov a utužovaniu tých starých.

31. marca, v sobotu, od rána prebiehalo rokovanie opäť vo všetkých štyroch miestnostiach. Sekciu finančného práva uzavreli príspevky venujúce sa problematike dvojitého zdaňovania, zdaňovania hazardu v Českej republike, a viacerým článkami týkajúcimi sa rozpočtového práva. Sekciu Teórie a dejín štátu a práva zas obohatili príspevky týkajúce sa právnych dejín 20. storočia (z nich spomeniem napr. príspevok „Vývoj pozemkového práva“ JUDr. Maroša Piľu z Právnickej fakulty Univerzity Komenského v Bratislave) a teoretické témy ako príspevok JUDr. Sone Rakušanovej z Právnickej fakulty P.J. Šafárika v Košiciach na tému „Význam referenda pre ochranu demokratických princípov“ či príspevok JUDr. PhDr. Tomáša Gábriša, PhD., LL.M., MA z Právnickej fakulty Univerzity Komenského v Bratislave an tému „Otázky jurisdikcie v kontexte riešenia športových sporov“. Sekcia správneho práva priniesla otázky týkajúce sa napr. monitorovania kamerovým systémom z pohľadu ochrany osobných údajov, či environmentálne témy ako napr. príspevok JUDr. Petra Flášara z Právnickej fakulty Univerzity Karlovej v Prahe na tému: „Nový právny rámec pro obnovitelné zdroje energie v ČR“.

Počas všetkých troch dní prebiehala v plnom čase určenom na jednotlivé príspevky v kongresovej sále aj zahraničná sekcia, ktorá sa nám oproti minulým ročníkom rozrástla na úctyhodných 26 príspevkov. Prednášajúci z Poľska, Maďarska, Rumunska a Nemecka sa venovali naozaj rôznorodým, zväčša aktuálnym i historickým témam z oblasti právnych dejín 19. storočia, trestného, finančného, obchodného, pracovného, ústavného, medzinárodného i správneho práva. Svojimi príspevkami nám počas troch dní predstavili plejádu zaujímavých tém zo všetkých právnych odborov.

V sobotu po obede sa konferencia skončila spoločným obedom. Účastníci sa po obede rozlúčili a my sa na nich tešíme opäť budúci rok na rovnakom mieste. Tak ako každý rok, výstupom z konferencie bude zborník v tlačenej verzii a jednotlivé príspevky budú po rozposlaní zborníka účastníkom prístupné aj na stránke hostiteľa - Právnickej fakulty Univerzity Komenského v Bratislave.



**RECENZIE**

**PETRAŠ, RENÉ – PETRŮV  
– SCHEU, HARALD,  
CHRISTIAN (EDS.):  
MENŠINY A PRÁVO V  
ČESKEJ REPUBLICE.  
PRAHA: AUDITORIUM,  
2009. 807 S.  
ISBN 978-80-87284-00-1  
(RECENZIA)**

---

**DENISA MADULOVÁ  
PRÁVNICKÁ FAKULTA,  
UNIVERZITA KOMENSKÉHO  
V BRATISLAVE**



## ÚVOD

Právne postavenie národnostných menšín na Slovensku je už dlhodobo a obzvlášť v súčasnosti jednou z najdiskutabilnejších tém tak na politickej, ako aj na vedeckej scéne. Táto aktuálna problematika, ktorá je súčasťou nášho každodenného života, je vďaka autorskému kolektívu odborne spracovaná v monografii Menšiny a právo v Českej republike. Táto kolektívna monografia sa zameriava predovšetkým na postavenie menšín v Českej republike, ale značnú pozornosť venuje danej problematike aj v okolitých štátoch, ako aj na medzinárodnej úrovni. Kniha pozostáva z ôsmich kapitol a na záver je obohatená o konferenčné príspevky týkajúce sa aj problematiky reštitúcie židovského majetku po druhej svetovej vojne s podrobným a zaujímavým opisom danej problematiky, počnúc jej prípravou v priebehu druhej svetovej vojny až do vyrovnania sa danou problematikou v Českej republike po roku 1989. Pozornosť si zaslúži aj príspevok o medzinárodnoprávnej ochrane menšín a práve sebaurčenia, ktoré inštitúty nepochybne otvorili nové dimenzie po I. svetovej vojne, keď dodržiavanie právnych noriem o ochrane menšín bolo garantované ich vymáhateľnosťou prostredníctvom Rady Spoločnosti národov a Stáleho medzinárodného súdneho dvora a keď sa všeobecnou uznanou zásadou stala zásada práva národov na sebaurčenie. Ako aj R. Petráš konštatuje v úvode tejto monografie, otázka postavenia menšín nie je len otázkou právnou, ale aj ďalších odborných disciplín a vyžaduje si rozsiahle skúmanie tak z historického, sociologického hľadiska, ako i z hľadiska ďalších spoločenskovedných disciplín.

## PROBLEMATIKA NÁRODNOSTNÝCH MENŠÍN V ČESKEJ REPUBLIKE

V prvej kapitole venovanej definícii národnostnej menšiny autori stručne, ale výstižne vyzdvihli túto problematiku tak z hľadiska českých právnych dejín, kde autor hodnotí aj mieru úspešnosti vyrovnania sa s vyššie uvedenou problematikou, ako aj z hľadiska aktuálneho právneho poriadku Českej republiky a v neposlednom rade aj na úrovni medzinárodného práva poukázaním na absenciu právne záväznej definície národnostnej menšiny na medzinárodnej úrovni.

V ďalšej kapitole nasleduje historická exkurzia až do roku 1989, v rámci ktorej autor vyčerpávajúco spracováva predmetnú tematiku, ktorá je nepochybne potrebná na komplexné pochopenie problematiky postavenia menšín. V rámci tejto kapitoly ponúka autor čitateľovi podrobný a súvislý opis danej témy z hľadiska historického obohatený hodnotením a poukazovaním aj na slabšie stránky československého právneho poriadku v menšinovej otázke.

V tretej kapitole predstavuje autor vývoj národnostnomenšinovej politiky v Českej republike po roku 1989. Venuje sa aj k okolnostiam a samotnému prijatiu menšinového zákona v Českej republike, ktorý sa však – ako autor uviedol – napriek niektorým snahám nestal akýmsi „kódexom“ práv národnostných menšín. Súčasťou tretej kapitoly je aj skúmanie jednotlivých menšín (autor sa venoval a vychádzal zo stavu menšín zastúpených v Rade vlády pre národnostné menšiny v roku 2007) z hľadiska historického s uvedením ich súčasných aktivít, resp. zastúpení tak vo sfére školskej, ako aj kultúrnej. Zaujímavým riešením podkapitoly je aj zoznam základnej literatúry uvedený pri každej národnostnej menšine, ktorý môže byť nepochybne prínosom a pomôckou čitateľovi pri orientácii a ďalšom štúdiu tej-ktorej národnostnej menšiny. Ďalej pojednáva o národnostnomenšinovej politike tak na úrovni štátnej správy, ako aj na úrovni samosprávy a poukazuje na činnosť, fungovanie Rady vlády pre národnostné menšiny a výborov pre národnostné menšiny, ako aj na niektoré negatívne zistenia vo veci zriadenia výborov pre národnostné menšiny a zameral sa aj na také dnes aj na Slovensku veľmi aktuálne oblasti ako vzdelávanie v jazyku národnostných menšín, používanie jazyka národnostných menšín a na kultúrne aktivity a médiá.

Špeciálnym menšinám, medzi ktoré táto monografia zaraďuje aj slovenskú, v Českej republike najpočetnejšiu menšinu, ktorá je z hľadiska historického, kultúrneho a teritoriálneho nepochybne najbližšia českému národu, sa venuje štvrtá kapitola. Ďalšej, v Českej republike pomerne početnej skupine, t. j. rómskej menšine sa venuje nasledujúca podkapitola. Riešenie postavenia rómskej menšiny je veľmi aktuálnou témou v našej republike a, bohužiaľ, je len v štádiu hľadania a skúšania vhodných opatrení, ktoré by aspoň

normalizovali súčasnú vyhrotenú situáciu medzi obyvateľmi Slovenskej republiky. Zároveň tretou, podľa knihy označenou špeciálnou menšinou, je židovská menšina, ktorá je síce menej početná ako predchádzajúce dve menšiny, avšak takisto zastáva dôležité miesto medzi menšinami. Zaujímavosťou tejto menšiny sú aj polemiky o tom, či ide skôr o náboženskú alebo národnostnú menšinu. Táto kapitola zachytáva danú problematiku skôr z hľadiska historického a sociologického.

Prehľad o právnom postavení národnostných menšín jednak z hľadiska ústavnoprávnej a jednak z hľadiska zákonnej úpravy podáva piata kapitola. Autorka rozoberá úpravu obsiahnutú v Listine základných práv a slobôd a v Ústave Českej republiky. Poukazuje aj na medzinárodnoprávnu úpravu postavenia národnostných menšín, na princíp rovnosti a zákaz diskriminácie, na rozdiel medzi menšinou národnostnou a etnickou. Pokračuje zákonnou úpravou, vyzdvihuje aj dôležitosť judikatúry Ústavného súdu, ako aj všeobecných súdov a dopĺňa túto podkapitulu nálezom Ústavného súdu ČR z oblasti rasovej diskriminácie. Právne postavenie príslušníkov národnostných menšín vo vzťahu k orgánom verejnej správy je obsiahnuté v druhej podkapitole. Autor podrobne rozpracoval problematiku práva na používanie jazyka národnostnej menšiny v úradnom styku z hľadiska správneho poriadku. Zaoberá sa aj právom na používanie jazyka národnostných menšín vo veciach volebných, vzdelávania, združovania sa a v ďalších oblastiach, pričom upozorňuje a poukazuje na terminologické nejasnosti v zákonoch, na nejednoznačné zákonné formulácie, ktoré spôsobujú interpretačné problémy, čím čitateľovi ozrejmi danú problematiku v širších súvislostiach.

## **MEDZINÁRODNÉ ASPEKTY OCHRANY NÁRODNOSTNÝCH MENŠÍN**

Šiesta kapitola s názvom Univerzálna ochrana národnostných menšín obsahuje opis prvých krokov ochrany menšín na vyššie uvedenej úrovni po rozpade Spoločnosti národov, t. j. po roku 1945, začiatky úsilia vybudovať tento univerzálny systém ochrany, ako aj výsledok snahy začlenenia ochrany menšín do Všeobecnej deklarácie ľudských práv. Kapitola je obohatená citátmi príslušných právnych dokumentov v anglickom jazyku, čo mnohí čitatelia určite ocenia. Autor sa ďalej zameriava na Medzinárodný pakt o občianskych a politických právach, pôsobnosť a prax Výboru pre ľudské práva, pričom ponúka čitateľovi konkrétne prípady, ktoré VLP riešil, čím dáva možnosť oboznámiť sa okrem teórie aj s aplikáciou práva v praxi. Pokračuje stručnou charakteristikou Deklarácie OSN o právach osôb patriacich k národnostným, etnickým, náboženským a jazykovým menšinám. Venuje sa aj postaveniu, vzniku, činnosti a zisteniam nezávislého experta pre záležitosti menšín. Ďalej podáva prehľad o medzinárodných zmluvách obsahujúcich úpravu ochrany menšín, o praxi Výboru pre odstránenie rasovej diskriminácie a o konkrétnych prípadoch rozhodnutých VRD týkajúcich sa príslušníkov rómskej menšiny na Slovensku. Rozoberanie činnosti jednotlivých medzinárodných organizácií je osobitne cenné, pretože aj v danom prípade na konkrétnych príkladoch približuje čitateľovi ich význam, dôležitosť a ich kontrolný systém.

Otázku ochrany národnostných menšín na regionálnej úrovni so zameraním sa na pôsobenie Rady Európy, Organizácie pre bezpečnosť a spoluprácu v Európe a Európskej únie približuje ďalšia kapitola. Prvá kapitola predstavuje Radu Európy a poukazuje na začiatky a dôvody nedostatočnej prípravy právnych dokumentov týkajúcich sa ochrany menšín. Pokračuje obdobím po roku 1989 a skúmaním odporúčaní Parlamentného zhromaždenia, Európskej charty regionálnych alebo menšinových jazykov a Rámcového dohovoru na ochranu národnostných menšín. Autor ďalej ponúka čitateľovi konkrétne prípady (aj prípad sťažovateľov proti Českej republike) a rozhodnutia Európskeho súdu pre ľudské práva v oblasti jazykového práva a menšinového školstva. V druhej podkapitole s názvom Organizácia pre bezpečnosť a spoluprácu v Európe podáva prehľad o výsledkoch činnosti tejto organizácie so zameraním na Helsinský Záverečný akt, Viedenský a Madridský dokument. Ďalej pokračuje skúmaním Kodanského dokumentu, kde hodnotí jeho prínos a zaoberá sa aj inštitúciou Vysokého komisára pre národnostné menšiny (v súčasnosti na Slovensku často spomínaný v súvislosti s novým jazykovým zákonom). V tretej podkapitole sa autor zameriava na problematiku ochrany národnostných menšín v Európskej únii, v rámci ktorej poukazuje na neexistujúcu právnu úpravu ochrany menšín v zakladajúcich zmluvách a na dôvod tejto absencie pripomína staršie rezolúcie Európskeho parlamentu týkajúce sa ochrany menšín, ktoré však boli neúspešné. Ďalej sa venuje

Charte základných práv EÚ a podrobne analyzuje aj princíp zákazu diskriminácie. Siedma kapitola je obohatená anglickými verziami jednotlivých dokumentov ako odporučení, správ, rozhodnutí atď.

Posledná, ôsma kapitola, ktorá sa zaoberá menšinovou otázkou v ostatných štátoch, je zo systematického hľadiska rozdelená do piatich podkapitol. Prvá z nich sa venuje národnostným menšinám na Slovensku, pričom autorka začína priblížením predmetnej problematiky z medzinárodného hľadiska. Pokračuje krátkym historickým prehľadom od obdobia medzi svetovými vojnami, spomenutím ustanovení Saint-Germainskej mierovej zmluvy týkajúcich sa postavenia národnostných menšín, ktoré nepochybne otvorili novú dimenziu ochrany práv národnostných menšín. Obdobiu postavenia národnostných menšín po roku 1992 je venovaná podstatná časť tejto kapitoly, zahŕňajúc demografickú štruktúru obyvateľstva z hľadiska príslušnosti k národnosti, problematiku štátneho občianstva a skúmanie terminológie „národnostné menšiny a etnické skupiny“. Ďalej podáva prehľad o ochrane národnostných menšín z hľadiska ústavnoprávnej a zákonnej úpravy a analyzuje aj oblasť ochrany menšín z medzinárodného hľadiska so zameraním na bilaterálne dohody. Kapitola je završená hodnotením súčasnej právnej úpravy postavenia národnostných menšín na Slovensku. Druhá kapitola špeciálne pojednáva o rómskej menšine na Slovensku, ktorá je podľa štatistických údajov druhou najpočetnejšou menšinou u nás. Autorka sa v rámci tejto kapitoly zaoberá aj situáciou na východnom Slovensku v roku 2004, keď došlo k rozsiahlym nepokojom zo strany príslušníkov rómskej menšiny. Poukazuje na ich závažnosť, na opatrenia uskutočnené príslušnými štátnymi orgánmi a približuje nepokoje aj z právneho hľadiska. Vzhľadom na aktuálnosť národnostnej otázky a aktívnu politiku národnostných menšín na Slovensku sú tieto podkapitoly osobitne cenné a určite zaujmú širokú verejnosť. Nepochybne pozoruhodnou súčasťou monografie sú aj kapitoly zaoberajúce sa Švajčiarskom, ako aj pobaltskými republikami ako Lotyšsko, Estónsko a Litva, ale aj USA, kde už sám termín „menšina“ sa chápe v iných kontextoch ako v Európe.

## ZÁVER

Táto kniha podrobne spracúva problematiku postavenia národnostných menšín v súčasnosti poukázaním aj na historické aspekty, resp. procesy, ktoré sformovali a ovplyvňovali vývoj ochrany menšín. Monografia je napísaná zrozumiteľným štýlom, avšak nie je jednoduchým čítaním, lebo predpokladá primerané vedomosti predmetnej tematiky. Určite osloví predovšetkým odborníkov, ale aj širokú verejnosť zaujímajúcu sa o danú problematiku a môžu ju využívať i pracovníci rôznych orgánov a inštitúcií zaoberajúci sa postavením a ochranou práv národnostných menšín.





# **POKYNY PRE AUTOROV**

## **HISTORIA ET THEORIA IURIS (HTI)**

je elektronický recenzovaný vedecký časopis pre oblasť právnej vedy. Vychádza dvakrát ročne na internetovej stránke <http://hticasopis.blogspot.com/>. Cieľom je podpora kvality formácie a vedecko-kvalifikačných výstupov mladých právnych vedcov. Praktickým výstupom je poskytnutie priestoru v HTI na priebežné publikovanie vedeckých článkov, ktoré môžu byť využiteľné v procese tvorby dizertačných perspektívne aj habilitačných prác mladých vedeckých a pedagogických pracovníkov do veku 35 rokov vo vednom odbore právo alebo v príbuzných vedných odboroch.

### **PRI POSIELANÍ RUKOPISOV DO REDAKCIE JE POTREBNÉ DODRŽAŤ TIETO POKYNY:**

Rukopisy posilať v elektronickej podobe výlučne v editore Microsoft Word na e-mailovú adresu: [hti.casopis@gmail.com](mailto:hti.casopis@gmail.com).

### **ŠABLÓNA – PRI ZOSTAVOVANÍ PRÍSPEVKU POUŽITE NASLEDUJÚCU ŠABLÓNU**

Názov príspevku

Meno a priezvisko autora bez titulov

Názov vysielajúcej organizácie (napr.: Názov univerzity, Názov fakulty)

Abstrakt: Abstrakt v slovenskom alebo v českom jazyku a zároveň v anglickom jazyku na desať až pätnásť riadkov na samostatnej strane. K abstraktu pripojte bibliografický riadok časopisu napr. HISTORIA ET THEORIA IURIS, roč.2, 2010, č. 3, s. (číslo strany doplní redakcia)

Kľúčové slová: Kľúčové slová v slovenskom jazyku alebo v českom jazyku a zároveň v anglickom jazyku.

Samotný príspevok

Kontaktné údaje:

Meno a priezvisko so všetkými titulmi

e-mail

Názov pôsobiska

Adresa - ulica

PSČ Mesto

Štát

### **FORMÁT PRÍSPEVKU**

Prosím, akceptujte tieto pravidlá: šablóna má formát B5 (šírka 176 x výška 250 mm). Okraje majú: 20 mm ľavý, 15 mm pravý, 20 mm horný a 15 mm spodným okrajom. Odseky v rámci odstavca (resp. kapitoly alebo podkapitoly) navzájom neoddeľujte. Prvý riadok odseku odsadzte vždy o 10 mm od okraju. Odstavce (resp. kapitoly a podkapitoly) sa oddeľujú jedným riadkom. Prosím, nemeňte nastavenie tejto šablóny, vzhľad odsekov, formátovanie kapitol a podkapitol a ani písmo.

## PÍSMO A RIADKOVANIE

Rozsah príspevku je stanovený na 10 - 15 rukopisných strán. Používajte výhradne písmo typu "Times New Roman", a to veľkosti 12 so zarovnaním podľa okrajov, v poznámkach pod čiarou Times New Roman 10. Iba písmo v názve príspevku má veľkosť 13. Rukopisy treba písať podľa normy pre úpravu rukopisov (30 riadkov po 60 znakov - vrátane medzier - na jednej strane, Times New Roman 12,). Nedeľte slová na konci riadku a nečíslujte strany. Iba pri názve vysielajúcej organizácie, tabuľkách a okrajoch je zarovnanie na stred (resp. je možné centrovat). V texte môžete používať písmo typu tučné, kurzíva a podčiarknuté. Riadkovanie celého príspevku musí byť jednoduché. Názvy kapitol a podkapitol sú vždy tučným písmom a číslované (veľkosť písma zostáva 12). Názov kapitoly má byť veľkými písmenami.

Články treba prehľadne členiť podľa charakteru spracúvanej problematiky a zachovať nasledovnú štruktúru: úvod, rozbor problematiky, závery.

## CITÁCIE

Citácie a poznámky uvádzať pomocou programu Microsoft Word pod čiaru na príslušnej strane pod seba a číslovať od 1-x, pritom číslo poznámky písať ako index. Pri citovaní bibliografických údajov sa vychádza z normy ISO 690. Odporúčame nasledujúce vzory citácií v poznámkach pod čiarou: MALÝ, Karel – SIVÁK, Florián. Dejiny štátu a práva v Česko - Slovensku do roku 1918. Bratislava : Obzor, 1992, s. 206., resp. OVEČKOVÁ, Oľga. Vzťah Obchodného zákonníka a Občianskeho zákonníka s akcentom na vybrané inštitúty obchodného záväzkového práva. Právny obzor, 91, 2008, č. 4, s. 251-252. V úvodných číslach HTI sa budú rešpektovať aj iné podoby citovania, pokiaľ sú v súlade s uvedenou normou. Odporúčame prečítať si metodické usmernenie pre písanie odborných textov zverejnené v druhom čísle HTI: LICHNEROVÁ, Lucia. Problematika citovania a odkazovania na klasické dokumenty: zásady a najčastejšie problémy. HISTORIA ET THEORIA IURIS, 2009, roč. 1, č. 2, s 7 - 22. Je k dispozícii aj na [www.pravne dejiny.sk](http://www.pravne dejiny.sk).

## RESUME

Ku každému článku treba na osobitnej strane pripojiť krátke resumé v anglickom jazyku (10 - 15 riadkov), ktoré musí obsahovať názov článku, meno autora, výstižnú charakteristiku a bibliografický riadok. V prípade, že ste skoncipovali Váš príspevok ako súčasť vedeckého projektu, uveďte to formou poznámky pod čiarou umiestnenou hneď za názvom príspevku.





